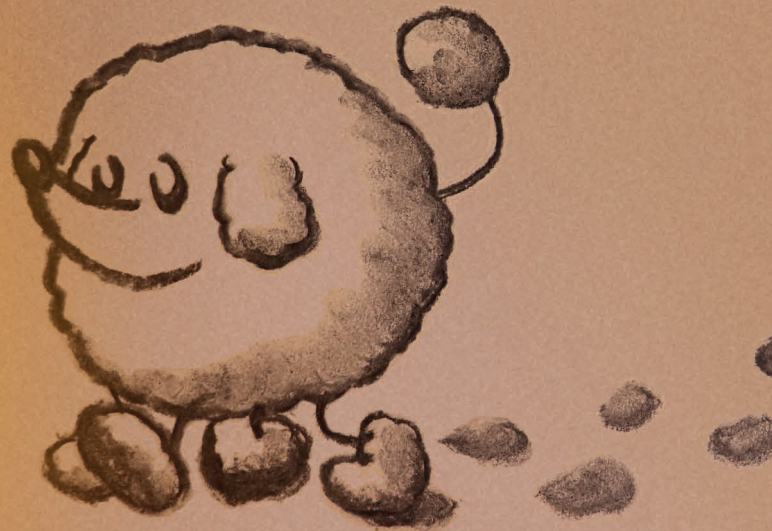

THEATRE

ELI

KOTITEATTERI PROJEKTI

KOTITEATTERIPROJEKTI

Teatteri toipumisen välineenä -hankkeen loppuraportti

Toim. Saara Jäntti & Janne Loisa

Kotiteatteriprojekti (2018)

THEATRE eli *Teatteri toipumisen välineenä: Mielenterveyskuntoutujat teatterin tekijöinä sosiaalipsykiatrisen kuntoutuksen ja asumispalvelujen kehittämisen kentillä*

Rahoittaja: Suomen Akatemia Tutkimuksella eteenpäin Kärkihankerahoitus
(SA304125)

Yhteistyössä:

SOPIMUSVUORI

Toimittaneet Saara Jäntti & Janne Loisa

Kuvat: Arto, Janne Loisa, Tommi Uskola, Saara Jäntti, Kotiteatteriprojekti

Piirroksat: Tomi

Grafiikat & taitto: Janne Loisa

Jyväskylän yliopistopaino 2018

ISBN 978-951-39-7679-8 (PDF)

Pysyvä osoite: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7679-8>

SISÄLLYSLUETTELO

ESIPUHE

1. NÄYTÖS: HANKE	1
Hankkeen tausta ja tavoitteet	2
Hankkeen kulku: Tutkivista työpajoista esityskiertueeseen	3
Hankkeen aikajana	4
Tutkiva teatterityöryhmä	6
Työpajat asumispalveluyksiköissä	6
<i>Hahmotelmia kodiksi</i>	6
Dokumentointiryhmä	8
Työllistäminen	9
Ohjausryhmä	9
Vierailut ja kansainvälisyys	9
Teatterityöpajat	11
<i>Kela-monologit</i>	12
<i>MielenTilat</i> -festivaali	12
Kodista työn ja teatterin merkitysten pohdintaan	12
Teatteritoiminnan juurruttaminen	13
Tutkimus	14
Eettiset kysymykset	15
Lisätietoja	15
Kotia tutkimassa – teatterityöpajan anatomiaa	16
<i>Hahmotelmia kodiksi</i>	22
Kansainväliset vierailut ja yhteistyö: Matkakertomuksia	28
<i>MielenTilat</i> -festivaali: Koti on paikka, johon voi kutsua vieraita	39
Ohjausryhmä	44
Teatteritoiminnan juurruttaminen kuntoutukseen	46

2. NÄYTÖS: VAIKUTTAVIA TEKIJÖITÄ: NÄKÖKULMIA HANKKEEN VAIKUTUKSIIN	49
Kotia etsimässä eli alussa oli idea	50
Oma koti kullaa kallis – ajatuksia projektin ajalta	56
Ilmeisen vaikutuksen jäljillä	58
Kokemuksia projektista	62
Uusia työskentelytapoja: Ajatuksia teatterista ja työstä	64
Projekti on vaikuttanut kuntouttavasti	68
Toinen koti teatteriprojektissa	69
Hajatelmiä	70
Hauskanpitoa, osallistumista	71
Suojapanssari	72
Luovuus, leikki, ilo: Taiteen hyvinvointivaikutuksista	75
Peukunnappauksesta dialogiseen toimijuuteen – kotona saa olla rohkea, vakava ja leikkisä	77
Rohkea dokumentointitiimi	80
Kuntoutuminen on kovaa työtä: Aloittelijasta media-alan osaajaksi	82
Töissä projektissa: Ammatillisia oivalluksia ja kysymyksiä työn luonteesta	84
Teatteria Klubitaloyhteisössä	90
Kotiteatteriprojekti: Uusi tulokas Klubitalon arjessa	92
Taide osaksi kuntoutusta ja työtoimintaa	93
<i>MielenTilat</i> -teatterifestivaali projektin loppuhuipennuksena	96
Partnering of Stepping Out Theatre with the Kotiteatteri Project	98
3. NÄYTÖS: LOPUKSI, SEURAAVAKSI	101
Kodin ulottuvuuksia	102
Kysymyksiä työstä	110
Kirjallisuus	113
Kiitokset	117

ESIPUHE

Kotiteatteriprojekti, KTP, THEATRE-hanke, teatteriprojekti. Rakkaalla lapsella on monta nimeä. Kukaan meistä ei käyttänyt sitä virallista: *Teatteri toipumisen välineenä*, sillä tekemisen ja kokemisen tasolla teatteri ja sen tekeminen ei ollut väline. Hankkeessa luotu *Hahmotelmia kodiksi* -esitys oli kohde, johon pyrittiin ja tila, jonka loimme.

Tämä raportti on Kotiteatteriprojektin osallistujien kertomus siitä, mitä, miksi ja miten Kotiteatteriprojektissa tehtiin ja toteutettiin. Ennen kaikkea tämä raportti on meidän osallistujien kertomus siitä, mitä yhdessä teimme – ja miten kaikki se, mitä yhdessä teimme, vaikutti meihin ja muihin osallistujiin sekä taustaorganisaatioihimme. Yleisö- ja työpajapalaute osaltaan kertovat myös siitä, miten asumis- palveluyksiköissä pidettyjen työpajojen pohjalta luotu *Hahmotelmia kodiksi* -esitys vaikutti niihin satoihin katsojiin, jotka sen näkivät. Millaisia ajatuksia kodista esitys herätti ja millaista oli osallistua Kotiteatteriprojektin työntekijöiden vetämiin teatterityöpajoihin kevään 2018 aikana?

THEATRE-hankkeen ensisijainen tehtävä oli teatterin keinoin tutkia ja tehdä näkyväksi asumispalveluissa asuvien mielenterveyskuntoutujien ja muistisairauksia sairastavien sekä asumispalveluyksiköissä työskentelevien ihmisten ajatuksia ja kokemuksia kodista. Toiseksi halusimme tutkia sitä, miten teatteri voisi toimia osana kuntoutusta. Ehkä hankkeen tärkeimpänä tuloksena voidaan pitää sitä, että niin kodin, työn kuin teatterin käsitteet lähtivät elämään meissä kaikissa – kotiteatteriprojektin toiminnassa aktiivisesti mukana olleissa, työpajoihin ja esityksiin osallistuneissa ja projektin liepeillä toimineissa ihmisissä. Hanke aloitti keskustelun ja jätti jälkeensä kysymyksen siitä, miten nuo käsitteet – kodin, työn ja teatterin – voisi nähdä toisin? Mitä toisin näkeminen tarkoittaa juuri meidän kohdallamme, omassa työssämme, elämässämme, toiminnassamme ja toimintaympäristöissämme? Miten se, miten ymmärrämme nuo käsitteet, vaikuttaa siihen millaisina näemme itsemme ja toisemme – ja siihen miten toimimme ja toisemme kohtaamme?

Taide haastaa ihmisiä henkilökohtaisella, ruumiillisella ja tunteen tasolla. Humanistisen terveystieteen (Health Humanities, ks. esim. Crawford et al. 2013) piirissä on viime vuosina puhuttu paljon taiteesta keskinäisen toipumisen (mutual recovery) välineenä. Mutual recovery -ajattelussa taidetoiminta SOTE-kentällä, sosiaali- ja terveydenhuollon organisaatioissa, voi tukea sekä asiakkaiden että työntekijöiden hyvinvointia. Kuten tämän kirjoituskokoelman teksteistä käy ilmi, näin osaltaan tapahtui myös Kotiteatteriprojektissa. Niin tutkivan teatteriryhmän jäsenet kuin taustaorganisaation työntekijät kertovat siitä, miten projektiin osallistuminen heihin ja heidän ajatteluunsa, elämiseensä, olemiseensa ja/tai toimintaansa vaikutti.

Raportti on monen teatteriesityksen tapaan jaettu kolmeen näytökseen: ensimmäinen näytös esittelee projektin taustoja ja kertoo siitä, mitä teimme. Toisessa näytöksessä projektin osallistujat ja sitä läheltä seuranneet kertovat, miten hankkeessa toimiminen on heihin vaikuttanut. Jokainen on kirjoittanut omalla tavallaan ja omasta näkökulmastaan. Kirjoitukset nostavat esiin hankkeen vaikutuksia niin henkilökohtaisella kuin ammatillisella ja organisaatiotasollakin. Kolmannessa osassa avataan löytämiämme kodin ulottuvuuksia ja esitetään kysymyksiä työstä.

Tulos on rosoinen ja moniääninen, ja niin on tarkoituskin. Koti on paikka, jossa saa ja uskaltaa olla keskeneräinen. Jossa on lupa olla hauras ja vailla valmiita vastauksia. Se, että tässä raportissa avaamme omia kysymisen ja rakentamisen prosessejamme, on tapa tehdä tilaa sellaiselle maailmassa olemiselle, jossa sanoja ei käytetä hallitsemiseen ja luokitteluun vaan merkitysten ja yhteyksien avaamiseen, kysymiseen ja pohtimiseen. Olemme vieneet tätä hanketta eteenpäin yhdessä. Kukin kirjoittaja on liittynyt ryhmään omalla tavallaan. Ja vaikuttanut omalla tavallaan.

Jyväskylässä, junassa ja Tampereella, syyskuussa 2018

Saara Jäntti

Viite:

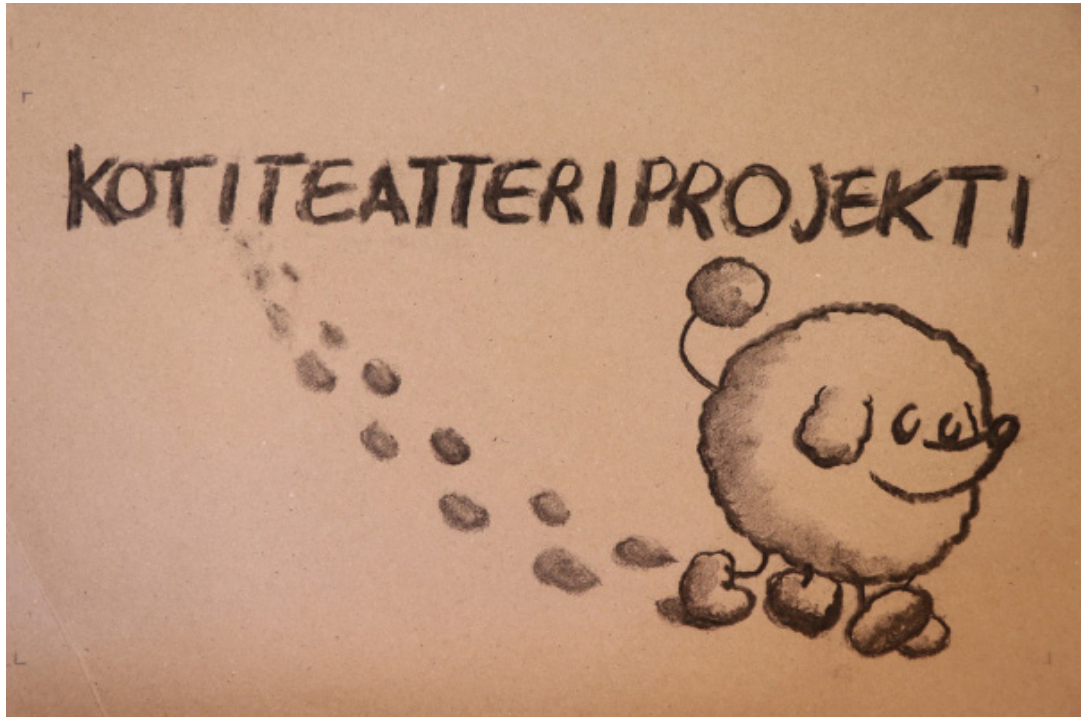
Crawford, P., Lewis, L., Brown, B. and Manning, N. (2013), 'Creative Practice As Mutual Recovery in Mental Health.' *Mental Health Review Journal* 18: 2, 55-64.

Paikan asuttaminen, paikkaan kuuluminen ja kiinnittyminen ovat ihmisen tapoja olla maailmassa. Koti kytkeytyy ihmisenä olemisen peruskysymyksiin.

Mielen järkkäminen, sairastuminen ja hoitokäytänteet vaikuttavat monin tavoin mielenterveyskuntoutujien mahdollisuuksiin kuulua ja kiinnittyä yhteisöihin ja yhteiskuntaan.

Kotiteatteriprojektissa tutkittiin teatterin keinoin, millaisia merkityksiä ja kokemuksia asumis- ja kuntoutuspalvelujen asukkaat kotiin liittäväät ja miten teatteritoiminta voisi kotiuttaa kuntoutuksen maailmaan.

1. NÄYTÖS HANKE

HANKKEEN TAUSTA JA TAVOITTEET

THEATRE eli *Teatteri toipumisen välineenä: Mielenterveyskuntoutujat teatterin tekijöinä sosiaalipsykiatrisen kuntoutuksen ja asumispalvelujen kehittämisen kentillä* oli Suomen Akatemian (SA 304125) rahoittama kaksivuotinen taide- ja tutkimusprojekti, jossa tutkittiin asumispalveluasukkaiden kotiin liittyviä ajatuksia ja kokemuksia sekä tutkivan teatteritoiminnan mahdollisuuksia toimia osana kuntoutusta. Hanke toteutettiin 1.10.2016–30.9.2018 yhteistyössä Sopimusvuori ry:n ja oy:n kanssa. Sopimusvuori tarjoaa kuntoutus- ja asumispalveluita sadoille kuntoutujille.

Hanke on kehitetty kaksivuotisen nuorten aikuisten mielenterveyskuntoutujien asumispalveluyksikön draamaryhmässä toteutetun, etnografiaa ja soveltavaa teatteria hyödyntäneen tutkimuksen pohjalta. Myös tuossa hankkeessa tutkittiin kodin ja kodittomuuden merkityksiä tuetusti asuvien nuorten aikuisten ajatuksia ja kokemuksia kodissa sekä teatterin mahdollisuuksista tuetun asumisen yksikössä.

THEATRE-hankkeessa tämän tutkimuksen havaintojen ja tulosten pohjalta on luotu kuntoutujalähtöistä työllistävää mallia, joka tähtää kuntoutuksen ja asumispalveluiden kehittämiseen.

Tutkimuksellisesti THEATRE-hankkeella oli kaksi tavoitetta. Ensinnäkin projektissa haluttiin saada tietoa siitä, millaisia kokemuksia, ajatuksia ja toiveita asumispalveluiden asiakkailta ja mielenterveyspalvelujen käyttäjillä on suhteessa kotiin. Tekemällä näitä näkyväksi esitys haastoi katsojia pohtimaan omia kotiin liittyviä käsityksiä ja jakamaan niitä. Taide ei kuitenkaan anna suoria vastauksia; se ei ole sen tehtävä. Sen sijaan esitys kutsui ihmiset, jotka asumispalveluissa asuvat ja ne, joilla on mahdollisuus vaikuttaa asumispalveluyksiköiden palveluihin, tarkastamaan omia ja toistensa käsityksiä kodista. Näin esitys voi vaikuttaa siihen käsitteelliseen perustaan, jonka pohjalta palveluita pyritään parantamaan.

Toiseksi THEATRE-hankkeessa hahmoteltiin tapoja, joilla soveltava teatteri voisi toimia osana sosiaalipsykiatrista kuntoutusta ja vertaistoimintaa. Kysyimme miten teatteri vaikuttaa osallistujiin ja organisaatioon ja mitä teatteritoiminta vaatii. Mitä tällainen luova toiminta mahdollistaa – ja mitkä tekijät sen mahdollistavat? Näitä kysymyksiä pohdittiin osallistujien kanssa sekä hankkeen ohjausryhmässä, jolloin teatteriryhmä osallistui yhteisön ja sen tuottamien palveluiden kehittämiseen tarjoten näkökulmia siihen, miten teatteritoiminta voisi niveltyä osaksi kuntoutustoimintaa laajemminkin. Alusta lähtien ajatuksena oli, että koska tämänkaltainen toiminta vaatisi osallistujilta runsaasti aikaa ja sitoutumista, heitä voitaisiin palkata hankkeen tehtäviin vuoden 2018 aikana.

HANKKEEN KULKU: TUTKIVISTA TYÖPAJOISTA ESITYSKIERTUEESEEN

Projektissa on soveltavan teatterin keinoin selvitetty asumispalveluasukkaiden kotiin liittyviä ajatuksia, kokemuksia ja toiveita sekä teatterin mahdollisuuksia toimia osana kuntoutusta. Läpi hankkeen teimme lujasti töitä, jotta Kotiteatteri-projekti tunnettaisiin ja tiedettäisiin koko Sopimusvuoressa ja sen toiminta säilyisi avoimena ja läpinäkyvänä organisaation suuntaan.

2018

Hahmotelmia kodiksi -esitykset

Avoimet työpajat
Sopimusvuorelaisille

Työllistäminen helmikuusta
kesäkuuhun

Työpaja Taideyliopiston
Teatterikorkeakoulussa 27.3.2018

Esitys ja työpaja
Hämeenlinnassa 22.5.2018

*Kela-monologi*en harjoitukset

Kela-monologit
ensi-ilta Telakalla 5.6.2018

MielenTilat-festivaali 7.-9.8.2018
Dokumentin ensi-ilta

Työllistäminen
elokuusta syyskuuhun

Palvelukuvauksen työstäminen:
Toiminnan jatkoon suunnittelu
Sopimusvuoreissa

Hahmotelmia kodiksi ja dokumentin
esitys tutkijoiden yössä 28.9.2018

TUTKIVA TEATTERITYÖRYHMÄ

Hanke aloitettiin kokoamalla Näsinkulman Klubitalolle tutkiva teatteriryhmä Sopimusvuori ry:n ja oy:n yksiköistä. Hanke esiteltiin Klubikokouksessa ja taiteellisesta työstä vastannut yhteisötaiteilija Riku Laakkonen vietti muutamia päiviä Klubitalolla, jolloin halukkaat saivat käydä juttelemassa ja kyselemässä projektista. Riku myös haastatteli projektiin mukaan haluavia.

Draamatyöskentely aloitettiin Noora Nenosen vetämillä liiketyöpajoilla. Koska tarkoituksemme oli soveltavan teatterin keinoin löytää tapoja, joilla mielenterveyskuntoutujat ja muistisairaat voivat ilmaista itseään myös sanattomasti, keholliset harjoitukset olivat tärkeitä. Rikun ohjaamien draamaharjoitteiden myötä osallistujat perehtyivät erilaisiin soveltavan teatterin menetelmiin. Näiden pohjalta, keskustellen ja kokeillen, rakennettiin työpaja kodin merkitysten tutkimiseen. (ks. s. 19)

TYÖPAJAT ASUMISPALVELUYKSIKÖISSÄ

Keväällä 2017 ryhmä sitten jo Rikun johdolla ryhtyikin vetämään draamatyöpajoja Sopimusvuori oy:n eri yksiköissä. Työpajojen avulla kerättiin tietoa asukkaiden ja henkilökunnan kotiin liittyvistä ajatuksista, toiveista, kokemuksista ja muistoista. Työpajoja pidettiin Sopimusvuoren eri yksiköissä kymmenen. Lisäksi ryhmä veti pienimuotoisia työpajoja klubitalon avointen ovien päivänä ja henkilöstökokouksissa.

HAHMOTELMIA KODIKSI

Draamatyöpajoilla eri asumisyksiköistä kerätyn tiedon ja kokemusten pohjalta tutkivan teatteriryhmän osallistujat loivat ammattiohjaajan ja tutkijan kanssa *Hahmotelmia kodiksi – Sketches for Home* -esityksen, jossa käsiteltiin mielenterveyden ongelmien ja asumisen välisiä yhteyksiä. Esitys sai ensi-iltansa Bratislavassa, alun perin kodittomien teattereiden kansainvälisellä ERROR-festivaalilla marraskuussa 2017. Tämä esitys muodosti projektin sydämen, jonka ympärille niin kotia kuin teatterityön soveltumista kuntoutuksen osaksi koskevat pohdinnatkin kiertyivät.

Kevään ja kesän 2018 aikana Kotiteatteriprojektiin palkatut esiintyjät esittivät *Hahmotelmia kodiksi* -esitystä yhteensä 17 kertaa. Esityksen yhteydessä yleisöltä kerättiin palautetta ja keskustelimme yleisön kanssa kodin ja esityksen merkityksistä. Joihinkin esityksiin liitettiin myös kodin merkityksiä käsitellyt työpaja, jonka avulla yleisöille – esimerkiksi Sopimusvuoren henkilökunnalle – tehtiin tutuksi tapaa, jolla esityksen materiaali oli kerätty.

Hahmotelmia kodiksi -esitys ja työpajat olivat keskeinen tapa, jolla tutkimuksen tuloksia esiteltiin ja jolla hanke pyrki herättämään keskustelua kodin ja taiteen merkityksestä. Niiden tarkoituksena oli nostaa kysymys kodista asumispalveluita käyttävien ja niiden parissa työskentelevien sekä päättäjien ja omaisten pohdinnan keskiöön. Työpajat, esitykset ja niitä seuranneet keskustelut loivat intensiivisiä ja vaikuttavia kohtaamisia. Näissä kohtaamisissa olivat vahvasti läsnä kotiin liittyvät kokemukset ja muistot, ja toisaalta sosiaaliturvajärjestelmän tuottamat kodin perustamiseen, pysymiseen ja löytymiseen liittyvät vaikeudet, uhat ja reunaehdot.

DOKUMENTOINTIRYHMÄ

Heti hankkeen alussa muodostettiin osallistujista myös dokumentointiryhmä, joka seurasi tutkivan teatterityöryhmän omia ja asumispalveluyksiköissä pidettyjä työpajoja. Projektin huolellisen dokumentoinnin ja projektista valmistetun dokumenttielokuvan avulla hankkeesta saadut kokemukset ja tulokset saatetaan laajemman yleisön, päättäjien ja asumispalveluita tarjoavien organisaatioiden, kuntoutujien ja omaisten tietoon. Projektista valmistunut dokumenttielokuva *Kotiteatteriprojekti eli näin syntyi Habmotelmia kodiksi* sai ensi-iltansa projektin lopputapahtumassa, kansainvälisillä *MielenTilat*-teatterifestivaaleilla. Jos olet kiinnostunut dokumentin näkemisestä, ota yhteys Saara Jänttiin osoitteessa saara.j.jantti@jyu.fi

TYÖLLISTÄMINEN

Esityskauden ajaksi projektiin palkattiin seitsemän osallistujaa tuntityöntekijöiksi. Esitysten ohella työntekijät jatkoivat myös työpajojen vetämistä Sopimusvuoren asiakkaille. Lisäksi he tuottivat itse tutkimusmateriaalia esimerkiksi pitämällä päiväkirjaa, kirjoittamalla työpajaraportteja ja arvioimalla hankkeen edistymistä ja tutkimusta ohjausryhmässä. Työntekijät myös osallistuivat esimerkiksi yleisö-palautteen puhtaaksikirjoittamiseen ja jäsentämiseen, hankkeen esittelyyn mm. Kohtaamispaikkapäivillä ja keikoilla sekä *MielenTilat*-teatterifestivaalin järjestämiseen. Käytännön työtä Sopimusvuorella koordinoi projektisuunnittelija Mirka Vuoristo.

OHJAUSRYHMÄ

Keskeinen paikka, jossa hankkeen edistymistä seurattiin ja kurssia korjattiin, oli ohjausryhmä, joka kokoontui kerran kuussa koko hankkeen ajan. Ohjausryhmän ytimen muodostivat tutkivan teatteriryhmän työntekijät ja jäsenet sekä Sopimusvuori ry: ja oy:n johdosta Christa Rajanti ja Helena Hakuni ja mm. sairauksien kulttuurisia merkityksiä tutkiva professori emerita Marja-Liisa Honkasalo, jonka aloitteesta hankkeessa tutkittiin myös taiteen tekemisen ja työ(öllistymise)n vaikutuksia osallistujien elämässä päiväkirjametodin avulla.

VIERAILUT JA KANSAINVÄLISYYS

Kansainvälisyys oli alusta asti mukana hankkeessa. Koska tiedossa oli, että maailmalla teatteritoimintaa on harjoitettu osana mielenterveyskuntoutusta jo jonkin aikaa, haluttiin hankkeessa luoda yhteyksiä ja verkostoja, joiden avulla teatteri-toimintaa voisi jatkossa kehittää ja juurruttaa osaksi Sopimusvuoren ja vastaavien organisaatioiden toimintaa.

BRATISLAVA 2016: ERROR-FESTIVAALI & MEDART-KONFERENSSI

Ensimmäinen tutustumismatka suuntautui Bratislavan ERROR-teatterifestivaaleille marraskuussa 2016. Matkan tarkoituksena oli tutustua tuolloin jo kymmenettä kertaa järjestettävään kansainväliseen festivaaliin. Alun perin kodittomien teattereiden festivaaliksi syntynyt ERROR ja sen yhteydessä järjestetty *MedArt* eli *Methods of Education for Disadvantaged Adults Rooted in Theatre* -konferenssi tarjosivat mahdollisuuden tutustua erilaisiin tapoihin toteuttaa sosiaalista teatteria. Osallistumalla erilaisiin työpajoihin, keskusteluihin ja esityksiin loimme pohjan teatterin tekemistä, estetiikkaa, toteuttamistapaa ja ideologioita koskevalle keskustelulle. Erilaiset tekemisen tavat ja esitysten estetiikka vertautuivat toisiinsa ja loivat pohjan omien ideoiden ja ajatusten kehittelylle. Kaikki matkaan lähteneet saivat myös konkreettisia ja henkilökohtaisia kokemuksia siitä, miten teatteri toimii ja vaikuttaa. Erityisen vaikutuksen teki se, miten ERROR-festivaalin järjestelyt toimivat ja millaisia toimijuuksia tuollaisen tapahtuman järjestäminen tarjosi teatterin tekijöille. Idea omasta teatterifestivaalista alkoi tuolloin itää kaukaisena haaveena.

BRISTOL 2017: STEPPING OUT THEATRE

Stepping Out -ryhmä sai alkunsa kaksikymmentä vuotta sitten sairaalan psykiatrisella osastolla Bristolin kaupungin laitamilla. Tämän jälkeen se on toteuttanut yli kuusikymmentä teatteriproduktiota mielenterveyskuntoutujien, -työntekijöiden, vapaaehtoisten ja teatterin ammattilaisten kanssa. Keväällä 2017 matkustimme heidän vieraikseen Bristolii oppiaksemme heidän kokemuksistaan, työtavoistaan ja nauttimaan heidän esityksistään. Vedimme heille myös oman kodin merkityksiä käsittelevän työpajamme.

BRATISLAVA 2017: SKETCHES FOR HOME ENSI-ILTA

Marraskuussa 2017 *Hahmotelmia kodiksi* sai ensi-iltansa kansainvälisillä kodittomien teattereiden ERROR-festivaaleilla Bratislavassa. Tutustujista oli tullut tekijöitä. Saimme ylpeinä esittää osin englanniksi käännetyn esityksemme yli satapäisen yleisön edessä. Aplodit olivat valtavat. Pysäyttävää oli, ettei kaikilla, jotka esityksemme olivat nähneet, ollut kotia johon palata.

TEATTERITYÖPAJAT

Hahmotelmia kodiksi -esityskauden ajan hankkeen työntekijät jatkoivat teatterityöpajojen vetämistä Sopimusvuorella. Kaikkien yksiköiden jäsenille avoimia työpajoja järjestettiin kerran viikossa. Suunnittelusta vastasivat vetovuorossa olleet työntekijät, joita Mirkan lisäksi oli kerralla kahdesta kolmeen. Ryhmämuotoinen ohjaaminen takasi ryhmän tuen ja dialogisuuden jatkumisen työpajoissa. Se mahdollisti vetovastuun kokeilemisen ja asteittaisen lisäämisen. Vastuun vuorottelu soi mahdollisuuden osallistua välillä osallistujana, harrastuspohjalta, ja kokea näin saman ryhmän toiminnan eri rooleissa.

KELA-MONOLOGIT

Koska ongelmat Kelan kanssa nousivat niin keskeisiksi sekä ryhmän jäsenten kokemuksissa että asumispalveluissa toteutetuissa työpajoissa, päätimme toteuttaa *Kela-monologit* -esityksen, jossa Kelan tekstiä sijoitettiin erilaisiin elävän elämän konteksteihin. Työntekijöidemme pitämät työpajat olivat houkutelleet kotiteatteriin uusia tekijöitä, joten myös he löysivät *Kela-monologien* avulla tiensä lavalle. *Kela-monologit* esitettiin Tampereen Telakalla 5.6.2018.

MIELENTILAT-FESTIVAALI

Loppuhuipentumanaan hanke järjesti pienimuotoisen, kansainvälisen mielenterveysteatterifestivaalin Hiedanrannassa, Lielahden kartanossa Tampereen teatterikesän yhteydessä osana Tampere Off -tapahtumaa 7.-9.2018. Tapahtuma keräsi kolmen päivän aikana 380 kävijää ja tarjosi huikean hienojen esitysten lisäksi mahdollisuuksia tutustua hankkeen työskentelytapoihin työpajojen muodossa. Eri tavoin mieltä ja tilaa käsittelivät myös taidemenetelmiä käyttävät tutkimushankkeet. Kolmen päivän aikana festarit tarjosivat teatteriesityksiä, leffoja sekä työpajoja, jotka kaikki liittyvät projektin aikana luotuihin yhteyksiin ja työtapoihin.

KODISTA TYÖN JA TEATTERIN MERKITYSTEN POHDINTAAN

Hanke lähti liikkeelle tarpeesta tutkia kodin eri merkityksiä ja ulottuvuuksia asumispalveluissa. Jotta mukaan saataisiin myös sellaista tietoa, joka ei välity pelkillä sanoilla, otimme käyttöön soveltavan teatterin keinot, joissa merkityksiä voi välittää myös ilmein, elein, asennoin – etäisyyksiä ja suhteita luomalla.

Asumispalveluyksiköissä löytyi kotiajatukseen aina jokin uusi ulottuvuus. Projektin aikana löysimme yli kaksikymmentä kotiin liittyvää merkitystä, joita osallistujat pohtivat ja korostivat eri tavoin. Kahden vuoden aikana nuo ulottuvuudet elivät projektilaisten mielissä. Kotiin liittyvät ajatukset keikahtelivat moniin suuntiin.

Ryhmän jäsenten kuntoutuminen ja havainto, että taiteellinen työskentely lisäsi yhteisön hyvinvointia – niin ryhmäläisten, katsojien kuin projektia sivusta seuraneidenkin, johti Sopimusvuoressa joidenkin osalta eräänlaiseen ”taideherätykseen.”

Taide alettiin nähdä sekä työnä että merkityksellisenä sen itsensä vuoksi. Osallistujien kommentoissa ja kirjoituksissa korostui se, että teatterityöskentely koettiin mielekkäänä ja merkityksellisenä. Ryhmätyöskentelyyn perustuvana taiteenlajina teatteri antaa jokaiselle osallistujalle roolin, tekee jokaisesta tarpeellisen. Ryhmäläisille säännöllinen toiminta toi arkeen rytmiä, jotain mitä odottaa. Se antoi ajalle, viikolle rakenteen – ja loi paikan, jossa jokaista meitä tarvittiin. Taiteellisen työn kokeminen merkityksellisenä ja tarpeellisenä näytti johtavan kuntoutumiseen. Kuntouttavaan työtoimintaan keskittyvässä organisaatiossa esiintyjien ja dokumentoijan palkkaaminen teatteri- ja tutkimustoimintaan puolestaan herätti kysymyksen siitä, mikä puolestaan herätti kysymyksen siitä, mikä ylipäätään on työtä.

Klubiyhteisössä ja Sopimusvuoressa laajemminkin lähti liikkeelle keskustelu siitä, mitä tarkoitetaan työllä. Hankkeessa osallistujat oli palkattu luovaan teatteri- ja tutkimustyöhön; yleensä kuntouttava työ tarkoittaa suorittavaa työtä, hyllytystä tai siivoustöitä. Hankkeen puitteissa sen työntekijät tulivat eri tavalla näkyviksi Klubiyhteisössä ja Sopimusvuoressa: esiintyjinä, työpajan vetäjinä, hanke-esittelijöinä. Taiteellisten kykyjen – piirtämisen, soittamisen ja näyttelemisen lisäksi – he toivat esiin kielitaitonsa ja sosiaalisia kykyjä. Osallistujien palkkaaminen hankkeeseen nimenomaan taiteellisen työn tekijöinä aiheutti sen, että koko yhteisö joutui pohtimaan myös sitä, mitä työllä oikeastaan tarkoitetaan. Se, että Näsinkulman Klubitalolaiset ovat ottaneet asiakseen viedä keskustelu työstä ja sen määrittelystä kansainväliseen Klubitaloverkostoon, on yksi hankkeen tärkeimpiä ja konkreettisimpia tuloksia. Tämän keskustelun herättämisessä avainasemassa ovat hankkeesta tehty dokumentti ja työtuntitilastot.

TEATTERITOIMINNAN JUURRUTTAMINEN

Teatteritoimintaa on projektin aikana myös aktiivisesti juurrutettu osaksi kuntoutustoimintaa uusia työtapoja kehittämällä. Tällä raportilla halutaan osaltaan tukea ajatusta, että taide kuuluu kaikille. Taide on ihmisoikeus. Se tuo elämään merkitystä, merkityksellisyyttä, mieltä. Draamatyöpajat ovat tapa tuoda ihmisiä yhteen tavoilla, joihin palveluyksiköiden usein kiireisessä arjessa ei synny tilaisuutta. Taide voi siis synnyttää kohtaamisen ja yhdessä olemisen tiloja asumispalveluissa. Se voi pysäyttää ja tavallaan luoda, uudistaa tai vahvistaa kodin tunnetta paikoissa, jotka lähtökohtaisesti ovat sekä koteja että työpaikkoja. Kuntoutusyhteisöihin taide voi tuoda ja luoda työtä – kun se sellaisena nähdään.

TUTKIMUS

Hankkeen lähtökohtana oli tutkia kodin merkityksiä asumispalveluasukkaiden toiveissa ja kokemuksissa sekä teatterin mahdollisuuksia toimia kuntoutuksen yhteydessä.

Teatteri toimi tutkimuksessa niin tiedon keruun kuin välittämisenkin välineenä. Tietoa kodista hankittiin draamatyöpajoin. Tuo tieto palautettiin työpajoihin osallistuneille, taustaorganisaatiolle sekä laajemmalle yleisölle tekemällä niiden pohjalta esitys, joka osaltaan oli myös tutkimuksen tulos.

Teatterin mahdollisuuksia toimia osana kuntoutusta tutkittiin taiteellisen toimintatutkimuksen keinoin ja tietoa niin teatterin vaikutuksesta ryhmään ja sen jäseniin, työpajojen ja esityksen vaikutuksesta organisaatiossa hankittiin monin eri menetelmin. Ensinnäkin dokumentaatioryhmä seurasi hankkeen eri vaiheita sen alusta esityksen valmistumiseen saakka viikoittain – ja esityksen valmistumisen jälkeen hieman harvemmin. Dokumenttiaineisto todentaa prosessin vaiheita, jotka tiivistyvät hankkeesta kertovassa elokuvassa *Kotiteatteriprojekti eli näin tehtiin Habmotelmia kodiksi*. Osallistujia myös haastateltiin useaan kertaan hankkeen eri vaiheissa: alussa, työllistymisen kynnyksellä. Hankkeen aikana ja lopussa teimme useamman ryhmähaastattelun. Hankkeen alussa pidimme ryhmän yhteistä työpäiväkirjaa; syksyn 2017 ajan osallistujat pitivät henkilökohtaista vaikuttavuuspäiväkirjaa, jossa pohdittiin teatterityön vaikutusta elämään ja sitä, miten nuo vaikutukset näkyivät.

Toimintatutkimuksessa yhteisön jäsenet osallistuivat tutkimuksen eri vaiheisiin ja saatuja tuloksia ja löytöjä pyritään viemään välittömästi käytäntöön. Tässä työssä keskeinen oli hankkeen ohjausryhmä, jonka kuukausittaisista palaverista tehtiin muistiot. Osa keskusteluista myös nauhoitettiin. Ohjausryhmän tapaamisissa jaettiin myös henkilökohtaisia kokemuksia, keskusteltiin tiedon keräämisen tavoista ja arvioitiin saatuja tuloksia.

Tietoa työpajoista ja taidetoimintaan liittyvistä tarpeista ja ajatuksista laajemmin Sopimusvuoressa kerättiin myös kyselyin.

Projektissa saatiin runsaasti tietoa osatyökykyisten työllistymisen edellytyksistä ja vaikeuksista – ja toisaalta siitä, millaisia tunteita, kokemuksia ja merkityksiä työhön, työllistymiseen ja työllistämiseen liittyy.

EETTISET KYSYMYKSET

Tutkimus- ja taidetoimintaan mielenterveyskuntoutuksen kentällä liittyy monia haastavia ja avoimia kysymyksiä, jotka kytkeytyvät erityisesti stigmaan, tekijyyteen ja itsemääräämisoikeuteen. Ryhmämuotoisessa projektissa nämä kysymykset palautuvat myös ryhädynamiikkaan ja yhteisölliseen päätöksentekoon. Instituutionalisissa rakenteissa yksilöiden päätökset on sovitettava myös institutionaalsiin näkökohtiin. Eettisistä kysymyksistä, erityisesti tekijyyden ja anonymiteetin suhteesta kävimme hankkeessa keskustelua alusta loppuun saakka. Alkuperäisessä suostumuksessa tutkimukseen itse tutkimus ja toteuttamispaikka määriteltiin julkiseksi. Tutkivan teatteriryhmän jäsenet saivat kukin itse määrittää anonymiteettinsä asteen. Asumispalveluyksiköissä toteutettujen työpajojen osalta päädyttiin ehdottomaan, kaikkia koskevaan anonymiteettiin niin dokumentin kuin tutkimuksenkin osalta. Hankkeen eri vaiheissa anonymiteetin ja julkisuuden asteista keskusteltiin erikseen niin hanke-esitteen, kotisivujen, teatteriesityksen käsiohjelman kuin hankkeesta yhdessä kirjoittamamme artikkelin kohdalla sekä nyt hankkeen lopussa tämän raportin ja jatkotutkimuksen osalta.

LISÄTIETOJA

Projektia vetivät Saara Jantti Jyväskylän yliopiston kieli- ja viestintätieteiden laitokselta, yhteisötaiteilija Riku Laakkonen sekä Mirka Vuoristo Näsinkulman Klubitalolta. Yhteydenotot: saara.j.jantti@jyu.fi

Hanketta rahoitti Suomen Akatemia (SA304125, 2016-2018, Tutkimuksella eteenpäin-rahoitus).

KOTIA TUTKIMASSA – TEATTERITYÖPAJAN ANATOMIAA

Draamatyöpajat olivat Kotiteatteriprojektin yksi keskeinen tiedon ja esitysmateriaalin keruun muoto, ja jo projektisuunnitelmassa työpajojen vetäjäksi suunniteltiin projektiin osallistuvia kuntoutujia. Jotta tämän kaltainen toiminta oli mahdollista, se vaati monenlaisia valmisteluja. Ensinnäkin oli tärkeää tutustua Klubitalon arkeen. Hanke aloitettiin niin, että Riku ”hengaili” syksyllä 2016 klubitalolla, keskusteli ihmisten kanssa ja seurasi Klubitalon arkea. Samalla hän levitti tietoa alkavasta hankkeesta, tapasi teatteritoiminnasta kiinnostuneita klubilaisia ja teki alkuhaastatteluja. Tämän jälkeen alkoi teatteri- ja liiketyöpajatoiminta, joiden avulla konkreettisesti esittelimme toimintaa ja teimme taidemenetelmiä tutuksi. Kun teatteri-toiminta täysipainoisesti käynnistyi vuoden 2017 alussa, takana oli jo tutustumista ja yhteistä tekemistä, mikä helpotti ryhmän alkutaivalta.

Kevään 2017 aikana ryhmämme opiskeli teatterityöpajan kaavaa ja toiminnan kautta tutustui työpajan toimintaperiaatteisiin sekä soveltavan/osallistavan teatterin ominaislaatuun. Samaan aikaan teatterityöpajan opiskelun kanssa teimme

aikataulua työpajakiertueellemme asumispalveluyksiköihin. Tärkeässä roolissa aikataulun laatimisessa ja niistä tiedottamisessa toimi Helena Hakuni ja hankkeessa toiminut työhön valmennettava. Aikataulujen sopimista seurasi tutustumiset jokaiseen tulevaan työpajakohteeseen. Näiden tutustumiskäyntien tarkoitus oli kartoittaa työpajoille sopivat tilat, sillä teatteritoiminta vaatii aina tilan, johon yhdessä kokoontua. Tutustumiskäynneillä voitiin myös kertoa tulevasta työpajasta sekä projektista. Tämä työ helpotti tulevien työpajakäyntien suunnittelua ja asumispalveluyksiköiden osallistumista. Osallistava teatteritoiminta on monelle vierasta ja siitä puhumiselle on varattava aikaa. Tärkeää on korostaa toiminnan vapaaehtoisuutta. Itse työpajaan on helpompi ottaa osaa, kun jokainen tietää oman roolinsa ja sen, että voi työpajan aikanaankin päättää ja neuvotella omasta osallistumisen asteestaan. Tärkeää on tiedostaa, että paikallaoleminenkin on osallistumista.

Teatterityöpajalle on vakiintunut eräänlainen peruskaava, jonka avulla voi suunnitella kulloiseenkin tilanteeseen soveltuvaa työpajaa ja jonka ympärille käsiteltävään aiheeseen liittyvät harjoitteet voi rakentaa. Meidän työpajasuunnitelmamme rakentui siten, että Riku esitteli ensin erilaisia teatteriharjoitteita, jotka on suunniteltu eri tarkoituksia varten. Ryhmäläiset toistivat harjoitteita, ja opettelivat itse ohjaamaan niitä. Tämän jälkeen valitsimme yhdessä harjoitteet, joita tulimme käyttämään. Tässä koti-työpajan peruskaava, jota sovitettiin erilaisten ryhmien tarpeisiin:

1. *Aloitus – ohjaajan/ohjaajien, työpajan ja osallistujien esittely sekä draamasopimus.*

2. *Lämmittely – helppoja ryhmädynaamisia harjoitteita.*

Meillä lämmittelyharjoitteena toimivat *peukunnappaus-*, *zip*, *zap*, *boing-* ja *kävely tilassa* -nimiset harjoitteet. Peukunnappauksessa seistään piirissä ja nostetaan oikea peukku pystyyn. Siirretään peukku oikealla olevan kaverin rintakehän eteen ja laitetaan oma vasen kämmen vieruskaverin peukun päälle. Leikin vetäjä laskee: ”Yks, kaks, kolme!” Kolmosella koitetaan napata kaverin peukku ja vetää oma peukku karkuun. *Zip*, *zap*, *boing* -harjoitteessa ääniviesti kiertää ringissä: zipillä vuoro siirtyy aina seuraavalle, zapilla voi siirtää vuoron jollekulle kauempana piirissä olevalle ja boingilla voi torjua viestin. *Kävely tilassa* -harjoitteessa kaikki kävelevät vapaasti samassa tilassa. Etsitään yhteinen rytmi kävelyille, jota voidaan vaihdella erirytmiseksi. Harjoitteen vetäjän käskystä vaihdetaan rytmiä ja yritetään taas löytää sama tahti. Työpajassa lämmittelyharjoitteilla oli iso merkitys tunnelman vapauttamiselle. Lämmittelyharjoitteita oli useita senkin takia, että ryhmämme ohjaajat saivat opetella työpajaohjaamista.

3. *Virittäytyminen – aihetta lähestytään lyhyin toiminnallisin harjoittein.*

Kotiteemaisen työpajamme ensimmäinen aihetta lähestyvä harjoite oli nimeltään Väittämät. Keräsimme asumiseen ja kotiin liittyviä väittämiä ja testasimme niitä mielipidejanoilla. Harjoitteen vetäjä esitti osallistujalta saadun, kotiin liittyvän väitteen, ja jokainen osallistuja asettui työpajatilán mittaisella kyllä/ei -janalla paikkaan, joka kuvasti hänen suhdettaan väitteeseen. Harjoitteen vetäjä haastatteli osallistujia.

4. *Käsittely – aihetta käsitellään toiminnallisesti ja se päättyy fiktiossa tapahtuvaan kohtaustyöskentelyyn.*

5. *Kiinnitys – lyhyin harjoittein kiinnitetään esille nousseita teemoja osallistujaryhmän oman yhteisön arkeen.*

Kotityöpajassa kohdat neljä ja viisi yhdistyivät. Ensin esittelimme osallistujille *Patsas* -harjoitteen, joka on brasilialaisen Augusto Boalin sorrettujen teatterista tullut harjoite. Harjoitteen ohjaaja keksi sanan. Kuka tahansa osallistuja, joka sai sanasta idean, kuinka esittää sitä patsaana, sai tulla aiemmin sovitulle tilapäiselle näyttämölle ja ottaa patsasasennon. Aiheina olivat esimerkiksi hiihtoloma ja kesä. Kun olimme tehneet patsasharjoitteen tutuksi, keräsimme sanoja ja lauseita asumis- palveluista ja kodista fläppipaperille. Näin saaduista sanoista muodostettiin patsaita, jotka olivat mitä tahansa naapureista pölypallioihin tai turvaan. Patsaat saivat myös liikkuu. Myös patsaan osia voitiin haastatella.

6. *Lopetus – käydään sekä keskustellen, että toiminnallisesti läpi miltä toiminta tuntui ja mitä ajatuksia heräsi.*

Lopuksi pyysimme osallistujilta palautetta työpajasta ja keskustelun lomassa vedimme *Suihkurentoutus* -harjoitteen, jossa pareittain työskennellen tehtiin toiselle leikkisuihku ja lopuksi käärittiin toinen pehmoiseen pyyhkeeseen.

Kantavana ideana oli saada kulloinenkin ryhmä rentoutumaan ja toimimaan yhdessä, sen jälkeen esitellä Augusto Boalin *Forum*-teatteriin kehittämä patsas-harjoite, ja tätä harjoitetta myöhemmin käyttäen saada toiminnallista keskustelua kodista sekä sen herättämistä ajatuksista ja tuntemuksista. Tätä työpajarunkoa räätälöitiin aina kulloisenkin ryhmän mukaan. Esimerkiksi dementiakodeissa vieraillessamme otimme mukaan arkipäivän esineitä, joista jokainen valitsi sen, joka jotenkin toi mieleen kodin. Esineiden avulla saimme aikaan keskustelua ja kuullimme usein tarinoita – ja joskus lauluja – asukkaisen kotiin liittyvistä muistoista.

Itse työpajaharjoitteet jaoin aina usean ohjaajan kesken. Tämä mahdollisti työn jakamisen sekä moniäänisemmän työpajaohjauksen. Jokaisella harjoitteiden vetäjällä oli myös oma tapansa ja rytmensä ohjeistaa tehtäviä. Työpajoista kertynyt tieto päätyi esityksen pohjamateriaaliksi ja ryhmäläistemme kokemus ryhmän edessä olemisesta toi esiintymiskokemusta, joka auttoi esityksen myötä aukeavia esitystilanteita.

Teatterityöpajan peruseriaatteisiin kuuluu osallistuvuus ja leikin kautta luotu ”keinotodellisuus”, jonka turvin voidaan tutkia kulloistakin työpajan aihetta. Arttu Haapalainen ja Riku Laakkonen ovat koonneet listan asioista, joita työpajoissa voi toteuttaa. Kotiaiheen tutkimisen kannalta niistä keskeisiä ovat seuraavat:

- Teatterin avulla sanallisesti haastavat asiat voidaan muotoilla konkreettisiksi kuviksi, joita voidaan havainnoida ja tulkita.
- Teatterin avulla voidaan rakentaa toimivia pienoismaailmoja, joista voidaan ottaa tarkasteltavaksi joku maailman osanen.
- Teatterille on ominaista dialogisuus, jota ohjaaja voi tukea kysymällä ja kokeilemalla toisia näkökulmia.

Työpajoissa aiheen käsittely siis tapahtuu osin sanallisesti ja osin sanoitta, leikillisesti ja dialogissa osallistujien kesken. Tämä mahdollistaa asioiden assosioimisen ja näkökulmien moninaisuuden. Keväällä 2017 Sopimusvuoren asumispalveluyksiköissä toteutetuista työpajoista jäi monta elävää muistoa ja kohtaamista. Työpajatoiminta projektissa jatkui, kun osaan esityksistä nivottiin työpaja, joissa kotiaiheen käsittelyä jatkettiin katsojien kanssa.

Työpajatoiminta voi mahdollistaa myös seuraavia seikkoja:

- Teatterin tekemisen myötä voi saada myös kosketuksen muihin taide-
muotoihin.
- Teatteria tehdessä ryhmätyötaitot ja toisten kuuntelu kehittyvät.
- Teatterin tekeminen on eläytymistä jonkun toisen tilanteeseen ja/tai johonkin
toiseen mielipiteeseen/tunteeseen. Sen avulla voi kokeilla osallistumista ja
vastuun ottoa jostakin, jossa ei (välttämättä) ole ollut mukana oikeasti.
- Teatterin avulla voi luoda kokonaisvaltaisia, aitoa elämää muistuttavia tilanteita.
Ne voivat auttaa ymmärtämään maailmaa ja samalla kehittää osallistujien
viestintätaitoja sekä moraalisia, emotionaalisia, sosiaalisia, älyllisiä ja fyysisiä
taitoja.

Muun muassa näiden vuoksi työpajatoiminta koettiin hyödylliseksi ja antoisaksi ja toimintaa haluttiin jatkaa projektissa esityksen valmistuttuakin. Kevään ja syksyn 2018 aikana ryhmäläiset vetivät itsenäisesti työpajoja, joihin tuli osallistujia Sopimusvuoren eri yksiköistä. Työpajoja vedettiin lähes kaksikymmentä ja monelle kävijöistä niistä muodostui naurun, ilon ja uskalluksen täyttämä, viikon virkistävä kohokohta.

Kooste työpajojen herättämistä ajatuksista.

Tässä lisää kommentteja työpajojen osallistujilta:

- ”Olen iloinen, että jaksoin olla, vaikka tänään on ollut huono päivä.”
- ”Mukaan lähteminen tänään tuntui nihkeältä, mutta onneksi lähdin.”
- ”Tuntui hyvältä, taidan tulla uudestaan!”
- ”Viikon kohokohta, taas!”
- ”Toivottavasti työpajat jatkuvat, vaikka projekti loppuu.”
- ”Ihanaa, kun sai nauraa niin paljon!”

HAHMOTELMIA KODIKSI

Hahmotelmia kodiksi – Sketches for Home -esitys käsitteli kodin merkityksiä ja asumiseen liittyviä toiveita ja kokemuksia. Työryhmä koostui Näsinkulman Klubitalon jäsenistä ja työntekijöistä, jotka yhdessä ammattiohjaajan ja tutkijan kanssa loivat esityksen, jossa kodin eri merkitykset rakentuivat ja purkautuivat asumispalvelujen ja sosiaaliturvajärjestelmän kontekstissa. Materiaalia esitykseen kerättiin mielenterveyskuntoutujien ja muistisairaiden asumispalveluyksiköissä pidetyin draamatyöpajoin.

Teatterityöpajat olivat keino hankkia tietoa siitä, minkälaisia kokemuksia, ajatuksia ja toiveita asumispalveluasukkailla liittyi kotiin. Itse esitys on ollut keino jakaa tätä tietoa ja herättää keskustelua erilaisten yleisöjen kesken. Kyseessä on siis lähtökohtaisesti tutkimus- ja taideprojekti, jossa taidetta ja sen tekemistä ei käsitetä terapiana vaan työnä ja tutkimusmenetelmänä.

Näistä työpajoista saatujen aiheiden sekä osallistujien omien kokemusten pohjalta ryhdyttiin kesän ja syksyn aikana muovaamaan esitystä, joka sai ensi-iltansa kansainvälisellä kodittomien teattereiden ERROR-festivaaleilla Bratislavassa 24. marraskuuta 2017. Suomen ensi-ilta oli 12.12.2017.

KOTI RAKENTUU LAVALLE

Esitys alkaa, kun yksi katsojia vastapäätä istuvista esiintyjistä tarttuu viuluun ja alkaa soittaa. Toinen tarttuu hiileen ja kirjoittaa seinälle ripustetulle paperille sanat: *Hahmotelmia kodiksi* tai *Sketches for Home*, ja alkaa hahmotella asuinhuoneiston ääriviivoja. Muut esiintyjät asettuvat kukin vuorollaan pötkölleen lavalle ja kertoilevat rauhalliseen tahtiin sängyistään. Koti rakentuu paikkana, jossa voi levätä ja rentoutua. Luetaan katkelma George Perecin *Tiloja, Avaruuksia* -kirjasta, kuunnellaan viulua.

Toisessa kohtauksessa yksi esiintyjistä päättää perustaa perheen ja kerää muut perheenjäsenet esiintyjistä. Kaikki haluaisivat mukaan, mutta vain yksi mahtuu. Pohditaan kodin ja perheen yhteyttä. Mikä on perhe? Kysymys googlataan.

Tämän jälkeen esiintyjät lukevat ääneen sanoja, joita kerättiin mielenterveyskuntoutujille ja muistisairaille pidetyissä työpajoissa: turva, rauha, lämpö, kukat, eläimet – mutta myös keskitetyt ratkaisut ja lause ”Haluaisin asua Tanskassa.” Kohtaus kuvaa esityksen rakennetta: se koostuu monista melko irrallisistakin kohtauksista, joiden lomassa edellisessä kohtauksessa muodostunut perhe seikkailee. Näin myös esityksen rakenne kuvaa sitä kodin ominaisuutta, ettei kotona tarvitse olla valmis. Samoin kuin taiteessa, kotona ei tarvitse olla täysin koherentti ja johdonmukainen. Koti ja taide sallivat myös tietyn assosiatiivisuuden, omana itsenä olemisen, keskeneräisyyden. Kotona – edes teatterilavalle rakennetussa – ei tarvitse esittää mitään.

Seuraavassa kohtauksessa kuvataan kotiin liittyviä tragedioita kolmessa eri tilanteessa. Ensimmäisessä rakas ja tunnearvoa täynnä oleva esine rikkoutuu kodin ulkopuolisten varomattomuuden takia. Perintökahvikupin omistajaa itkettää, mutta ei auta muu kuin siivota sirpaleet. Seuraava hahmo on kadottanut kotiavaimensa. Huoltomies perii oven avauksesta ja uudesta avaimesta satasen. Summan menettäminen tarkoittaa, ettei ole viikkoon varaa ostaa ruokaa. Köyhällä ei ole varaa virheisiin. Kolmannessa tilanteessa näyttelijä esittelee katsojille Mirrin, kissansa ja parhaan ystävänsä. Asumispalveluyksikössä ei kuitenkaan sallita lemmikkejä, joten

yksikön johtokunta vie kissan pois ja paistaa sen ulos lavalta. Lemmikien merkitys perheenjäseninä tuli esille usein työpajoissa ja kotiin liittyvissä muistoissa.

Seuraavassa kohtauksessa tunnelma muuttuu. Piirtäjä jakaa muille esiintyjille liidut, ja esiintyjät piirtävät ja kertovat lapsuusmuistojaan. Ilo yltyy leikiksi ja tanssiksi musiikin säestyksellä, ja esiintyjät rakentavat lavan keskelle kodin pienistä huonekaluista, jonka päälle heitellään konfetteja. Yksi esiintyjistä lukee Marie Kondon ohjeita siitä, kuinka tavaroiden säilyttäminen oikeaoppisesti pystyasennossa ratkaisee useimmat kodin ongelmat.

Perhe asettuu asumaan kotiin ja unelmoi sen tuomista mahdollisuuksista: kokkaamisesta, vieraista ja vieraanvaraisuudesta. Samalla iskee kuitenkin pelko: entä jos talo palaa, entä jos joku tunkeutuu kotiin? Entä jos kodista loppuu rakkaus? Paikalle soitetaan turvamiehet koirineen ja hengityssuojineen. On vihdoin turvallista.

Mutta sitten saapuvat Kelan kirjeet. Yksi kerrallaan esiintyjät avaavat kuorensa. Eläkeläisen asumistuki. Puolison saamien tukien vaikutus. Syytingistä saadut tulot. Saatko vai etkö saa? Mitä saat ja kuinka paljon? Kelan kieli ja sanojen merkitykset vyöryvät esiintyjien ja katsojien päälle puuroutuen lopulta täysin käsittämättömiin. Huonekalut viedään pois yksi kerrallaan, ja taustalla oleva piirros kodista peittyy Kelan lomakkeisiin. Esityksen valmistamisen aikaan käydyt taistelut Kelan kanssa siirtyivät eletystä elämästä esitykseen. Toimeentulotuen siirtyminen Kelalle 2017, takaisinperinnät moneen kertaan varmistetuista tuista, vaikeudet saada yhteyttä Kelaan ja yhtäkkiset päätökset peruuttaa jo kertaalleen myönnettyt ja selvitettyt tuet aiheuttivat ahdistusta. Yrityksemme selvittää etukäteen tulorajoja ja hankkeeseen palkkaamisen vaikutuksia osallistujien tuloihin vaativat useiden ihmisten yrityksiä ja tuntikausien ja kuukausien ponnisteluja – eikä asioihin silti aina saatu selvyyttä.

Kodin ja Kelan merkityksiä puretaan myös laulussa, joka rakennettiin aiemmin asumispalveluyksiköissä pidetyissä työpajoissa kerättyjen sanojen pohjalta ammattimuusikon vetämässä musiikkityöpajassa. Laulussa asumistukiehtoihin sovitettu koti sotii asujan pakkoajatusten ja perheen kriisin rasittaman mielen kanssa. Ruoka on vähissä, mutta kynttilä luo tunnelmaa. Sohvalla makoilija halajaa parantamaan maailmaa. Koti on ristiriitainen, mutta elintärkeä paikka.

Kun laulu hiljenee, esiintyjät noutavat seinältä Kela-lomakkeiden peittämän hiilipiirroksen. Näytettyään sen yleisölle he laskevat sen maahan ja kaivavat kukin nipun avaimia taskustaan. Hiljaisuuden vallitessa he heittävät vuorollaan avaimen piirroksen päälle kuin toivomuskaivoon, ja esittävät jonkin kotiin liittyvän toiveen. Toiveet vaihtelevat esityksestä toiseen. Lopulta kuuluu vain avainten kilinää. Yleisö voi niiden tahtiin miettiä omia toiveitaan ja toivomusten kaivoon heitettyjen avainten symboliikkaa.

ESITYSKIERTUE

Esityksen suomenkielistä versiota esitettiin kevään 2018 aikana pääasiassa Sopimusvuorella. Katsojina oli Sopimusvuoren asukkaita, asiakkaita, henkilökuntaa kaikilta organisaatio- ja taustayhdistyksistä. Yleisössä istui omaisia, ystäviä, tutkijoita ja vierailijoita esimerkiksi Astosta, Nauhasta ja Sosiaali- ja terveyslautakunnasta. Esitys vietiin myös Sosiaalityön tutkimuksen päiville, jossa se esitettiin osana *Kodeissa ja yhteisöissä liikkuva aikuisten parissa tehtävä työ* -työryhmää. Hämeenlinnan Walonkulman Klubitalon ja FinFami Kanta-Hämeen mielen-terveysomaiset ry:n tilaamaan esitykseen liitimme myös työpajan. *MielenTilat*-festivaalilla esitys nähtiin kahdella kielellä; viimeinen esitys on Jyväskylän yliopiston Tutkijoiden yössä.

Syksyyn 2018 mennessä *Hahmotelmia kodiksi* -esityksen näki lähes 500 katsojaa. Tietoa siitä, miten eri yleisöt esityksen kokivat, kerättiin esityksen jälkeen kirjallisella palautteella ja keskustelulla, jossa katsojilta kysyttiin heidän omia ajatuksiaan kodista, esityksen herättämistä ajatuksista ja tunteista sekä taidetoimintaan

kohdistuvista toiveista ja asenteista. Poikkeuksetta se herätti vahvoja tunteita, kysymyksiä kodista ja huolta sosiaalityön varassa elävien puolesta. Usein se myös herätti ihailua esiintyjien läsnäoloa ja rohkeutta kohtaan. Esityksen yhteydessä kerroimme projektista, jonka sydämen esitys muodosti, ja siitä, miten esitys oli luotu.

Monet totesivat heränneensä esityksen aikana pohtimaan koti-sanana merkityksellisuutta, sitä, miten monia asioita kotiin liittyy ja miten tärkeä paikka koti ylipäättään on. Itse esityksen saamat merkitykset ja sävyt riippuivat myös läsnäolijoista ja esityspaikasta, fyysisistä ja sosiaalisista etäisyyksistä katsojien ja esiintyjien välillä. Sopimusvuorelaiset ja tutut löysivät esityksestä usein huumoria; Tampereen yliopiston juhlasalin juhlat puitteet ja esityslavan etäisyys katsojista toi esitykseen esityksellisuutta ja vakavuutta. Ehkä yllättävin yleisöpalautte tuli Sosiaalityön tutkimuksen päiviltä. Kirjoittaja kertoi olevansa yllättynyt ja hämmennyt siitä, että kodilla on niin suuri merkitys tunnetasolla, ja arveli torjuneensa ajatuksen mielestään.

Juuri tällaista torjuntaa esitys pyrki purkamaan. Teatteri tiedon välittämisen ja tuottamisen välineenä valjastaa tunteet osaksi tiedostamisen ja pohdinnan prosesseja. Tekijöille se tarjoaa myös metaforisen suojan (Känkänen 2013, 59): fiktion maailman limittyminen omien ja toisten tunteiden ja kokemusten ilmaisuun luo ilmaisullista vapautta. Koti on paikka, josta on vapaus lähteä.

Esityksestä voi lukea myös kirjoittamassamme artikkelissa:

Jäntti, S., Laakkonen, R., Mikkola, T., Perhomaa, J., Salminen J., Tanner, J., Uskola, T., Vuoristo, M., Ylimäinen, A., Hakuni, H., Honkasalo, M-L, Nenonen, T., Rajanti, C & muu työryhmä (2018) Kotiteatteriprojekti esittää: Hahmotelmia kodiksi. *Talentia. Tutkiva sosiaalityö*, ss. 73-85.

Viite:

Känkänen, P. (2013). *Taidelähtöiset menetelmät lastensuojelussa: Kofti tilaa ja kokemuksia*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

KANSAINVÄLISET VIERAILUT JA YHTEISTYÖ: MATKAKERTOMUKSIA

Hankkeen aikana tehtiin kolme ulkomaanmatkaa, joiden tarkoituksena oli tutustuttaa ryhmän jäseniä teatteritoimintaan ja luoda suhteita kansainvälisiin teatteri-ryhmiin. Marraskuussa 2016 kävimme opintomatalla Bratislavassa tutustumassa sosiaalisen teatterin eri toimintatapoihin ERROR-festivaalilla ja *MedArts*-konferenssissa. Keväällä 2017 vierailimme Bristolissa ottamassa oppia 20 vuotta toimineen Stepping Out -teatterin toimintatavoista. Näimme heidän esityksiään ja vedimme heille oman työpajamme. Marraskuussa 2017 *Hahmotelmia kodiksi – Sketches for Home* -esitys sai ensi-iltansa ERROR-festivaaleilla. Tässä osiossa projektin jäsenet kertovat matkojen tapahtumista ja tunnelmista. Voit lukea kansainvälisestä yhteistyöstä Stepping Out -teatterin näkökulmasta Steve Hennessyn kirjoituksesta sivulta 101.

BRATISLAVAN MATKA 24.-27.11.2016

Iloinen joukkio Näsinkulman Klubitalolta ja Tilkkeeltä suuntasi kohti Slovakian pääkaupunkia Bratislavaa torstaina 24 marraskuuta. Mukana olivat: Saara Jäntti Jyväskylän yliopistosta, Klubitalon johtaja Christa Rajanti, Sopimusvuoren koulutusjohtaja Helena Hakuni, Tilkkeen ohjaaja Tuuli Nenonen sekä Klubitalon ja Tilkkeen jäseniä. Matkaa ryhdyttiin suunnittelemaan nopealla aikataulululla lokakuussa, sillä projektin rahoitus tuli yllättäen. Tämän projektin puitteissa kävimme Bratislavassa verkostoitumis- ja koulutusmatkalla ERROR-festivaaleilla (International Festival of Homeless Theaters) ja Medart eli *Methods of Education for Disadvantaged Adults Rooted in Theatre* -konferenssissa. Matkaa voisi luonnehtia myös tutustumismatkaksi, sillä myöhemmin tulemme esittämään Slovakiassa jotain.

Lähdimme matkaan marraskuun 24. päivä. Tampereen linja-autoasemalta kohti Helsinki-Vantaan lentokenttää. Meitä odotti suora Finnairin lento Itävallan pääkaupunkiin Wieniin. Aikaa meillä oli lentokentällä runsaahkosti. Turvatarkastuksesta ei selvitty ihan kimmelluksitta. Kaikki on nykyään niin tarkkaa. Lopulta selvisimme kunnialla läpi ja päästiin tax-freen ihmeelliseen pursuavaan maailmaan. Kahitteluiden jälkeen menimme lentokoneeseen. Silloin kyllä jännitti, kun lentokone nousi ilmaan, ja äkkiä se katosikin pilviin, sillä sää oli sumuinen ja sateinen. Lento meni hyvin. Wienissä meitä odotti paksu sumu. Ei edes maahan näkynyt.

Yllättäen muutaman metrin korkeudessa alkoi näkyä lentokentän valot ja pian oltiin turvallisesti maassa. Sitten koittikin matkalaukkujen haku hihnalta ja Bratislavaan suuntaavan bussin etsintä. Löysimmekin heti bussin ja nousimme siihen raikuvien naurujen kera, istuimme vielä väärille penkeillekin, kunnes tajusimme, että paikkalippu pitää olla. Matkalla Bratislavaan ei kerta kaikkiaan nähnyt mitään, oli niin pimeää ja sumuista. Rajamuodollisuuksia ei ollut, sillä Slovakiaakin on EU-maa. Matka meni äkkiä ja saavuimme Slovakian pääkaupungin linja-autoasemalle. Sieltä menimme taksilla hotellille, joka sijaitsi vähän sivummalla keskustasta. Saavuimme hotellille ja teimme huonejaon, hyvin pian painuimme kaikki huoneisiimme ja nukkumaan.

Perjantai-aamuna nousimme ylös varhain, sillä tiedossa oli pitkä päivä. Aamu-toimien jälkeen lähdimme kohti Medart-konferenssipaiikkaa. Edessämme avautui myös aamuinen Bratislava. Raitiovaunujen ja rollikoiden (johtobussit) kolina täytti korvamme. Ilmakin tuoksui erilaiselta. Leppeä itäisen Keski-Euroopan tuoksu täytti nenämme. Ihmiset kulkivat verkkaiseen tahtiin, eikä ruuhkiakaan ollut. Henkilöautot ajoivat lujaa, mutta antoivat kohteliaasti tietä jalankulkijoille. Talot olivat korkeita, eivätkä ne kaikki olleet kovin hyvässä kunnossa, mutta yleisesti oli melko siistiä. Etsimme kartasta Štefánikova-kadun numeroa 25. Pian edessämme komeili ERROR-festivaalin lippu. Olimme perillä.

Paikka oli vanha keltainen Piszatoryho palác -palatsi, joka oli osin remontissa ja tyhjänä. Sinne oli tuotu pöytiä, tuoleja ja tarpeellista tavaraa konferenssia ja festivaalia varten. Vastapäätä oli viehättävä ränsiytyneen näköinen vaaleanpunainen ”linna”, jota ihailimme. Näistä asioista syntyi sympaattinen Itä-Euroopan tunnelma, jollaista ei muualta löydy. Myös ihmisistä aisti rennon tunnelman.

Kello yhdeksän aikaan ilmoittauimme konferenssiin ja workshoppeihin. Pääsalissa alkoi Medart-päivän, eri maiden edustajien, ohjaajien ja heidän näytelmiensä esittely. Keskustelimme yhdessä Medart-projektista ja sen metodologiasta. Nimi Medart tulee englannista: *Methods of Education for disadvantaged adults rooted in Theatre*, joka on Erasmus+ -rahoitteinen, kansainvälinen yhteistyöprojekti. Edustajia oli monista maista: Slovakiasta, Iso-Britanniasta, Espanjasta, Unkarista, Italiasta, Hollannista, Puolasta & Sloveniasta sekä Tšekistä, Portugalista, Islannista, Norjasta, Itävallasta, Saksasta & Yhdysvalloista. Aikamoisessa kielikylvyssä siis oltiin, ja puhuttiin välillä vahingossa vaikka mitä kieliä sekaisin.

Lounaan jälkeen oli vuorossa workshoppeja ja luentoja. Valinnanvaraa oli runsaasti. Tarjolla oli mm. fantastinen valokuvatyöpaja sekä draamatyöpaja, jossa tehtiin draamaa omista syrjäntäkokemuksista. Oli nukketatterityöpaja, *Hero's journey* -työpaja ja luovaa kirjoittamista kodittomien kanssa. Luentojakin oli

monenlaisia, mm. kodittomien elämästä New Yorkissa, nuorten tunteiden purkamisesta teatterin avulla ja luento ihmisten seksuaalienergioista. Työpajat olivat mielenkiintoisia. Piti keskittyä tarkkaan, että ymmärsi englantia. Meidän koko Suomen ryhmämme osallistui *Hero's Journey* -työpajaan. Luulimme, että se olisi ollut toiminnallinen, mutta lähinnä kuuntelimme, miten löytää sisäinen sankari. Työpaja piti sisällään myös improvisoidun performanssin. Se herätti meissä runsaasti tunteita ja mielipiteitä puolesta ja vastaan.

Illansuussa koitti Medart-päivän esitysten vuoro. Ensimmäisenä esiintyivät unkarilaiset orpokotilapset. Esitys oli hellyyttävä. Tarina kertoi erilaisuuden hyväksymisestä ja suvaitsevaisuudesta. Seuraavana esiintyi puolalainen Teatr Grodzki. He esittivät olkinukketeatteria, joka päättyi upeaan Puolan viittomakielellä viitottuun lauluun. Lopuksi esiintyi Slovenialainen ryhmä nimeltä Carnium legendarium. Näytelmä kertoi unesta, jossa tapahtui eriskummallisia asioita. Esityksessä käytettiin mielenkiintoisesti varjoteatteria ja tanssittiin hienosti.

Lauantaina meillä oli hiukan enemmän aikaa nukkua, aamupalallakin viivymme hiukan pitempään. ERRORin ohjelma alkoi vasta klo 16. Siispä aamukymmeneltä lähdimme reippailemaan kohti Bratislavan vanhaa kaupunkia. Mitä lähemmäs keskustaa pääsimme, sitä paremmassa kunnossa talot olivat. Ihmisiä ei ollut paljoa liikkeellä. Ihmettelimme matkalla maisemia ja arkkitehtuuria ja räpsimme runsaasti kuvia. Pian saavuimmekin ihanaan Vanhaan kaupunkiin.

Löysimme ihania putiikkeja. Oli matkamuuistoja ja kaikenlaisia ihania tavaroita. Törmäsimme myös upeisiin patsaisiin. Tulipa vastaan myös elävä kultainen patsas. Vanhan kaupungin arkkitehtuuri oli upeaa. Löysimme runsaan ja vilkkaan Bratislavan joulutorin. Myytävänä oli vaikka ja mitä. Syötävistä herkuista pieniin puuesineisiin sekä koruihin. Innostuimme shoppailemaan ja kiertelemään pitkän tovin. Ihmeteltävää riitti. Paikallisia ja turisteja näkyi runsaasti.

Seuraavaksi suuntasimme kohti valkoista Bratislavan linnaa (Bratislavský hrad). Se sijaitsi korkealla mäen päällä ja näkyi kauas. Linna on todella iso, mutta sisältä tyhjä. Sisäpihalla oli upea barokkipuutarha talviteloilla. Räpsimme kuvia ja huomasimme, että kello käy vinhaa vauhtia. Päätimme kävellä hetkeksi hotellille lepäämään, sillä olimme kävelleet pitkän matkan ja ihmetelleet hengästymiseen asti kaikkea uutta ja ihanaa.

Lauantai-ilta tarjosi meille huikeaa teatteritykitystä ERROR-festivaaleilla, jossa myös meiltä kysyttiin, esiinnymmekö. Jouduimme kuitenkin vastaamaan, että emme, ehkä ensi vuonna. Ensimmäisenä vuoron sai espanjalainen Jidayfa. Esitys kertoi väkivallasta, jossa kohdattiin oma väkivallan varjo. Tarina päättyi miekkataistelun ja halauksiin. Seuraavana esiintyi portugalilainen ryhmä Oupa Cerco, jossa

räppärit tanssivat ja räppäsivät lavalla. Esitys oli huikea ja vaikuttava. Seuraavana oli vuorossa Kubo Kubala, pieni poika, joka esitti vauhdikkaan tanssiesityksen. Sitten koettiin illan pisin esitys: irti pääsi norjalainen Vardeteatret. Esitys kertoi vankilassa olleista ihmisistä, heidän muistoistaan ja kokemuksistaan sekä vankien omaisten tuntemuksia ja huomioista, jotka jäävät usein hyvin vähälle. Esitys oli vaikuttava ja dramaattinen. He esittivät sen norjaksi, joten me suomalaiset jopa ymmärsimme siitä jotain. Välissä oli taukoja ja ruokaa, joten jaksoimme seurata illan loputkin esitykset kepeästi.

Tšekkiläisen Rozkoš-ryhmän esityksessä oli reipasta menoa ja laulua. Merirosvot olivat kaapanneet laivan ja vain yksi tyttö, Anycka, selvisi. Seuraavaksi oli ihanan illallisen vuoro, se oli runsas ja lihapitoinen. Tarjolla oli mm. mureketta ja kierremakkaroita sekä haudutettua kaalia. Lounaan ja illallisen välissä syötiin ”kevyt päivällinen”, se oli joko tomaatti- tai sienikeittoa ihanan vaalean leivän kera. Pidimme hyvin paljon slovakien leivistä. Juomina oli mm. ihania yrttivesiä. Ilta huipentui konserttiin, jossa oli solistina upea amerikkalainen, pyörätuolissa oleva Pat Cisarano. Orkesteri oli ehta slovakialainen bändi nimeltä Oskar Rózsa & friends. Meno oli reipasta ja intouduimme tanssimaan siellä kuten muutkin. Konsertin jälkeen koitti haikeus, oli hyvästien ja kiitosten aika. Lähdimme sieltä melko pian hotellille, sillä meillä oli tiedossa aikainen herätys sunnuntaina.

Sunnuntaina heräsimme aikaisin ja runsaan aamupalan äärellä mietimme, että olipahan reissu. Ohjelmaa ihan ähkyyn asti, ja ajoittain oli raskastakin, kun joutui keskittymään kieleen ja esityksiin. Bussi Wieniin kulki läpi Itävallan maaseutua. Näimme runsaasti viljelyksiä ja tuulimyllyjä. Ohitimme viehättävän pikkukaupungin. Wienistä näimme kuitenkin vain lentokentän. Lentokentällä palloilimme jonkun aikaa ja shoppailimme. Lento hieman viivästyti jonkun matkatavarahässäkän vuoksi, mutta lento meni nopeasti. Ja ai että oli ihanaa kun lentokone kosketti Helsinki-Vantaan maaperää! Olimme perillä. Väsyneitä, mutta onnellisia onnistuneesta matkasta.

Arto

Kirjoittaja oli Kotiteatteriprojektissa mukana näyttelijänä ja työntekijänä. Arton matkakertomuksesta on julkaistu hieman pidempi versio Näsinkulman Klubilehdessä vuonna 2017.

VIERAILU STEPPING OUT -TEATTERISSA BRISTOLISSA 6.-9.5.2017

Teimme opintomatkan Bristoliin, Englantiin keväällä 2017 ja vierailimme paikallisessa Stepping Out -teatterissa, joka on toiminut kuntoutujateatterina jo vuodesta 1997. Matkan tarkoituksena oli sekä ottaa selvää heidän toimintatavoistaan ja tutustua heidän teatteritoimintaansa, että ohjata heille Suomessa harjoittelemamme työpaja.

Vastaanotomme oli erittäin lämmin, ja yhteinen sävel sekä huumoriin että keskusteluun löytyi todella nopeasti meidän ja bristolilaisten välillä. Pääsimme tutustumaan heidän harjoitustilaansa Alma Tavern Theateriin, joka välittömällä tunnelmallaan muistutti meitä Tampereen Telakasta. Yläkerrassa oli Stepping Out -teatterin harjoittelu/esitystila.

Vierailumme ensimmäisenä päivänä osallistuimme Stepping Outin ohjaamaan työpajaan. Se sisälsi liikeilmaisua päivän tuntemuksia hyödyntäen, nimi- ja tutustumisharjoituksia, tanssia parin kanssa sekä rentoutumisharjoituksia. Teimme myös kukin itsellemme *Super Me* -hahmot, jotka esittelimme toisillemme päivän päätteeksi. Kaikilla hahmoilla oli jokin superkyky, iskulause sekä logo.

Illemmalla pääsimme katsomaan Stepping Out -ryhmän esityksiä; kaksi loistavaa monologia *Spiders By Night* -esityksestä sekä kolme osaa tekeillä olleesta *Super Me* -näytelmästä. Uskaltanen sanoa kaikkien puolesta, että olimme kovin vaikuttuneita kaikista esityksistä. Jälkimmäisessä esityksessä yleisöä osallistettiin paljon, mitä ei Suomessa samalla lailla näe, ainakaan vielä.

Toisena päivänä oli meidän vuoromme ohjata työpaja. Menimme paikkaan nimeltä Gasworks Studio. Se sijaitsi vartin ajomatkan päässä keskustasta. Jos edellisenäkin päivänä suht helposti olimme päässeet tekemisen makuun, niin tänä päivänä ehkä vielä helpommin, sillä ihmiset olivat jo valmiiksi toisilleen tuttuja. Uudet ystävämme lähtivät todella rohkeasti ja innokkaina mukaan teettämiimme harjoitteisiin. Harjoitteet olivat meille tuttuja viikoittaisista treeneistä, mutta olimme harjoitelleet ne englanniksi vain kerran. Työpajan ohjaaminen sujui kuitenkin erittäin luontevasti kaikilta ryhmäläisiltämme. On aina yhtä mahtava huomata kuinka hyvin tekemisen kautta saa luotua yhteishenkeä. Ja sitä todellakin oli! Jopa kosketuspainotteinen loppurentoutusharjoitus otettiin vastaan hyvin ja osallistujat lähtivät rohkeasti mukaan, vaikka se keskustelun tasolla herättikin ajatuksia. Englantilaiset kommentoivat mm. sitä, että koskettaminen oli monelle haastavaa ja heidän tekemissään harjoitteissa sitä oli vähemmän. Kokemus oli kuitenkin

useimmille positiivinen ja innosti pohtimaan kulttuurieroja työpajoissa ja harjoitteissa. Edellisenä päivänä olimme myös pyytäneet ihmisiä tuomaan mukanaan jonkun kotiin liittyvän esineen ja nyt kukin sai vuorollaan kertoa omasta esineestään. Tarinat olivat mieleenpainuvia niin koskettavuudellaan kuin huumorilla höystettynäkin. Opimme valtavasti lisää myös toisistamme.

Työpajan lopuksi halusimme vielä haastatella ryhmää. Oli mielenkiintoista kuulla heidän rahoitusmenetelmistään ja mieleenpainuvimmista hetkistä vuosien varrelta. Onnistuneen työpajan päätteeksi lähdimme vielä yhdessä syömään ja hyvän ruoan lisäksi annoimme toisillemme palautetta näistä kahdesta päivästä. Kuten arvata saattaa, palaute oli toistemme kiittämistä siitä, kuinka ainutlaatuinen tämä kahden päivän kokemus oli kaikille osallistujille ollut. Positiivista hämmennystä herätti myös se, kuinka kaksi toisilleen täysin tuntematonta ryhmää saivat luotua niin välittömän ja hyvän hengen niin pienessä ajassa. Totesimme yhteen ääneen, että yhteistyö ei tähän suinkaan lopu, päinvastoin seuraavia yhteisiä projekteja alkoi jo ideoiden tasolla kehkeytyä.

Matka oli todella antoisa; saimme paljon uutta tietoa ja vinkkejä teatteri-toiminnasta, uusia ihania tuttavuuksia ja ennen kaikkea taas uuden onnistumisen kokemuksen työpajan ohjaamisesta ja tällä kertaa vieraalla kielellä. Vaikka matkustamiseen liittyy aina monta jännitysmomenttia, niin tällä matkalla sitä helpotti kuitenkin ryhmämme avoimuus. Se on valtti, joka toivottavasti säilyy.

Mirka Vuoristo

Kirjoittaja työskentelee työvalmentajana Näsinkulman Klubitalolla, ja toimi projektissa projektisuunnittelijana ja näyttelijänä.

ERROR-FESTIVAALI, BRATISLAVA 23.-26.11.2017

Hahmotelmia kodiksi -näytelmämme ensi-ilta oli ERROR-festivaaleilla Bratislavassa, Slovakiassa. Festivaali on alun perin ollut kodittomien teatterifestivaali. Vuosien varrella se on muuntunut monien muidenkin erityisryhmien festivaaliksi. Edellisenä vuonna viisi kotiteatteriprojektillaista vieraili tapahtumassa yleisönä. Heidän matkansa tarkoituksena oli tutustua tapahtumaan ja pohtia, voisiko meidän ryhmä tulevaisuudessa esiintyä näillä festareilla. Festareilla oli esiintyjä Slovakiasta, Sloveniasta, Ranskasta, Puolasta, Tsekeistä ja Ranskasta.

ERROR-festivaali järjestettiin Bisztoryho palac -nimisessä rakennuksessa. Esiintyjä oli useita molempina päivinä. Me kotiteatteriprojektillaiset olimme iloisia siitä, että saimme esiintyä heti ensimmäisenä päivänä, sillä se helpotti jännitystä. Se, että tila oli täysin erilainen kuin se, jossa olimme harjoitelleet Suomessa, toi pientä alkujännitystä, kun aloimme järjestää rekvisiittaa lavalle. Jouduimme asemoimaan itsemme uudelleen lavalle, mutta ilokseni huomasin, ettei se aiheuttanutkaan minkäänlaista huolta esityksen toimivuudesta ryhmän keskuudessa. Päinvastoin, tekeminen oli hyvinkin rentoa, lavaläsnäolo intensiivistä ja adrenaliinin taso positiivisella tavalla korkealla vielä pitkään esityksen jälkeenkin.

Matkan toisena päivänä Christa (Sopimusvuoren toiminnanjohtaja), Saara, Riku ja minä osallistuimme konferenssiin, jossa olivat edustettuina lähes kaikki osallistujamaat. Toisiimme tutustumisen lisäksi keskustelu keskittyi rahoitukseen liittyviin asioihin; saimme ja jaoimme siihen liittyviä käytännön vinkkejä. Riku ja Saara kertoivat myös Kotiteatteriprojektin ensi kesän festarisuunnitelmista ja esittivät samalla kutsun meidän uusille ja vanhoille ystäväteattereillemme.

Matka oli merkittävä monella tavalla. Näytelmän ensi-ilta satapäiselle yleisölle oli tietyllä tapaa se varsinainen kohokohta, mutta myös omat ajatukset esimerkiksi kodista saivat uuden ja syvemmän merkityksen. Koti ei ole koskaan ollut minulle itsestäänselvyys, mutta sen tärkeyttä aloin itse pohtimaan eri näkökulmasta. En ole onnekseni joutunut miettimään sitä, onko kotia vai ei, mutta sitä olen miettinyt mitä minä kodiltani tarvitsen, mikä tekee minun kodistani minulle hyvän? Miksi viihdyn tai en viihdy kodissani? Myös vieraassa kulttuurissa oleminen ja vieraalla kielellä kommunikointi vaativat aina sopeutumista varsinkin silloin, kun kyseessä ei ole pelkkä turistimatka.

Paluumatkan aikana jaoimme paljon ajatuksiamme ja kokemuksiamme ryhmäläisten kanssa ja huomasimme yhtäläisyyden siitä, mitä matka oli meille merkinnyt. Saimme uusia ystäviä, onnistumisen tunteen hyvin sujuneesta esityksestä,

kokemuksen siitä, että kielimuuri ei ollut liian suuri ja ennen kaikkea siitä, kuinka hyvä ja toimiva ryhmä meillä on.

Mirka Vuoristo

Kirjoittaja työskentelee työvalmentajana Näsinkulman Klubitalolla, ja toimi projektissa projektisuunnittelijana ja näyttelijänä.

ERROR 11

Medzinárodný festival bezdomoveckých divadiel
International festival of Homeless Theaters

DIVADLO BEZ DOMOVA

24.-25. november 2017

24.11.2017

- 16:00 **Amnoli Theatre**
> Slave on the Rhythm
- 16:18 **Home Theatre**
> Sketche pre domov
(Sketches for home)
- 17:30 **Divadlo bez domova**
> Kňazská žiňňa
(The Equestrienne)
- 19:30 **Hopi Hope**
> Emlyna muž
(Emily's Rose)

25.11.2017

- 09:30 **Medzinárodná Konferencia**
(International Conference)
- 15:00 **Carnium Legendarium**
> Na ceste
(On the way)
- 16:00 **AHA**
> Na konci sveta je všetko dobré a v pohode!
(At the end of the world it's all well and good)
- 17:00 **Teatr Grodzki**
> Niektde za dżirkou
(Somewhere over the rainbow)
- 18:00 **Les Couquicots Sauvages**
> Nie je to veselé!
(It's not cheerful)
- 20:30 **Rezkoi**
> Takové a kukačky
(Daddies and cuckoos)

Pisztoryho palác | Štefánikova 25 | Bratislava | www.divadlobezdomova.sk

PROJEKTILAISEN MATKAMUISTELUT

Projekttilaiset pääsivät näkemään ja tutustumaan, miten muissa maissa toimitaan ja miten siellä järjestetään konferensseja, festivaaleja ja työpajoja. Matkat toivat varmaankin myös inspiroivia uusia tuulia kaikille projektilaisille.

Ajoittain vaativiin, nopeatempoisiin olosuhteisiin ja aikatauluihin, mitä konferensseissa, festivaaleilla ja muissa tapaamisissa oli, vaati totuttelua ja voimia varmasti kaikilta; muiltakin kuin itseltäni.

Kaikkiaan reissut antoivat projektille uusia erilaisia yhteiskokemuksia sekä yhteyksiä myös Suomen ulkopuolelle.

Bristolissa vedimme pajan englantilaisille ja tutustuimme kansainväliseen kaupunkiin vähän. Pidimme työpajan kauniilla rauhallisella alueella sijaitsevassa talossa, jonka takapihalla avautui aivan ihana, rauhallinen vihreä puutarha kukkineen ja suihkulähteineen, keinuineen ja vehreine nurmikkoineen. Puutarhassa käyskenteli kissa ja koirakin käväisi paikalla.

ERRORissa ensimmäisenä vuonna olimme tutustumassa. Olimme vähän ”seinäkukkasia”, sillä meillä ei ollut työpajaa eikä esitystä vielä. Varmaankin läsnäolomme paikalla oli kuitenkin hyväksi, niin meidät muistettaisiin seuraavana vuonna. Slovakia ja Bratislava olivat ihana Itä-Euroopan maa ja kaupunki.

Toisella kerralla ERROR oli vähän erilainen, koska olimme esiintymässä. Esiintyminen ERRORissa oli varmasti kaikille hieno, jännittävä, ja uudenlainen kokemus. Vuorosanat olivat osittain englanniksi. Se oli esityksemme ensi-ilta, sekä kansainvälinen ensi-ilta. Se meni todella hyvin. Kaikilla oli hyvä fiilis. Yleisö tykkäsi todella paljon, saimme paljon aplodeja ja kannustushuutoja! Yhdessä tekeminen oli sillä reissulla mukavinta.

Sandy

Kirjoittaja oli mukana projektissa näyttelijänä ja työntekijänä.

MIELENTILAT-FESTIVAALI: KOTI ON PAIKKA, JOHON VOI KUTSUA VIERAITA

Kotiteatteriprojekti huipentui kansainväliseen *MielenTilat*-teatterifestivaaliin, joka järjestettiin 7.-9.8.2018 yhteistyössä Sopimusvuori ry:n kanssa Lielahden kartanossa Tampereen Hiedanrannassa. Festivaali kuului Tampereen teatterikesän Off -ohjelmistoon.

Kotiteatteriprojektin alkuperäinen idea oli tutkia teatterin keinoin kotia. Projektin aikana alkoi kuitenkin yhä keskeisemmäksi nousta teatterin merkitys kotina ja kysymys siitä, miten teatteri voisi kotiutua osaksi kuntoutusta ja miten sen potentiaalin voisi välittää ryhmän ulkopuolisille organisaation jäsenille? Projektin yhtenä tarkoituksena oli ollut myös kysyä, miten teatteria voisi käyttää tutkimustiedon levittämisen välineenä? Miten voisimme välittää tai luoda tietoa teatterista kotina?

Toiminnallisen projektin loppuhuipentumaksi tavanomainen tutkimusseminaari ei tuntunut luontevalta. Teatteri on tilan taidetta. Se syntyy samaan tilaan tulemisesta ja vaikuttaa samassa tilassa oleviin ihmisiin. Lisäksi *Habmotelmia kodiksi* -esitystä valmistaessa ja kotia koskevissa keskusteluissa oli toistuvasti noussut toistuvasti esiin se, että koti on paikka, johon voi kutsua ystäviä ja vieraita kylään. Niinpä päätimme kutsua festivaaleille kylään projektin aikana löytämiämme yhteistyökumppaneita sekä tutkijoita, päättäjiä, palvelunkäyttäjiä, omaisia, ystäviä, tuttavien ja ennen kaikkea muita esityksiä ja teatteriryhmiä.

Idea omasta teatterifestivaalista alkoi itää jo, kun hankkeen alussa vierailimme Bratislavassa ERROR-festivaaleilla 2016. Tutustumiskäynnillä, tarkkaillessamme toimintaa hieman ulkopuolisina, huomiomme kiinnittyi siihen, miten festivaalin järjestelyitä hoidettiin ja miten paikalliset asunnottomat osallistuivat järjestelyihin. Matkalaisille kirkastui, miten paljon työtä, organisointia ja sitä kautta erilaisia toimijuuksia ja osallistumisen muotoja festivaalin järjestäminen ja teatterityö ylipääntään tarjoavat. Lopullinen päätös festivaalin järjestämisestä syntyi, kun vierailimme Hiedanrannassa Lielahden kartanossa.

FESTIVAALIEN OHJELMA

Kotiteatteriprojektin *Habmotelmia kodiksi* -esitys nähtiin festivaaleilla sekä suomeksi että englanniksi. Näiden esitysten lisäksi festivaaleilla oli mukana muita esityksiä, jotka käsittelevät niitä tiloja, joihin mieli sekä sen terveys ja ongelmat voivat johtaa.

Bristolilainen Stepping Out Theatre johdatti katsojat matkalle halki 20-vuotisen esityshistoriansa, ja esiintyjissä oli mukana 20 vuotta mukana olleiden konkareiden lisäksi ensimmäisiä kertoja esiintyviä. Kabaree-esitys *The Voyage of the Starship Lunar Sea* tarjosi otteita ryhmän eri mielenterveyttä käsittelevistä esityksistä lyhyiden kohtausten, monologiin ja musiikin kautta. Esitys oli yhtä tunteiden vuoristorataa: välillä kohtaukset saivat nauramaan kyneleet silmissä, mutta heti perään saattoi iskeä monologi, joka saikin itkemään liikutuksesta. Esityksessä oli niin Benny Hill -slapstickiä, mustaa huumoria psykiatristen osastojen epäkohdista, erilaisia monologeja mm. vanhusten yksinäisyydestä ja kertomuksia, jotka oli koottu eri ihmisten elämien synkimmistä kokemuksista. Esitys oli yleisömenestys, ja jopa Stepping Outin kokeneet konkarit olivat otettuja yleisön reaktioista, kommentteista ja kehuista.

MIELENTILAT -TEATTERIFESTARI

7.-9.8.2018

LIELAHDEN KARTANO
HIEDANRANTA

Ti 7.8.

19:00 HAHMOTELMIA KODIKSI
KOTITEATTERIPROJEKTI

Ke 8.8.

14:30 SKETCHES FOR HOME (VAPAA PÄÄSY)
KOTITEATTERIPROJEKTI

19:00 THE VOYAGES OF THE STARSHIP LUNAR SEA
STEPPING OUT THEATRE (ISO-BRITANNIA)

To 9.8.

11:00 ELOKUVANÄYTÖS (VAPAA PÄÄSY)
KOTITEATTERIPROJEKTI

TOIVO

EMILYNA RUŽA (SLOVAKIA)

16:00 LUUKKU

TAITEEN SULATTAMO

LISÄKSI:

MUISTOIHIN KAIVERTUNEET TILAT

TYÖPAJOJA

KLOVNILYHYTTERAPIAA

PUHELINKOPPI - YHTEYS KUMMAAN

LIPUT ESITYKSIIN 12€/6€

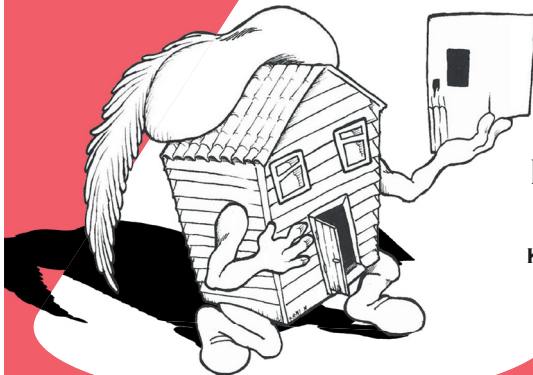
(TYÖSSÄKÄYVÄT/MUUT)

ENNAKKOLIPUT:

KAHVILA MIELIHYVIN, LIELAHDEN KARTANO

KOTITEATTERIPROJEKTI@GMAIL.COM

LIPUT OVELTA TUNNIA ENNEN NÄYTÖSTÄ

[HTTPS://KOTITEATTERIPROJEKTI.WORDPRESS.COM](https://kotiteatteriprojekti.wordpress.com)

Taiteen sulattamon *Luukku* koostui erillisistä kohtauksista, jotka pyörivät kaikki erilaisten, niin fyysisten, henkisten kuin vertauskuvallisten, luukkujen ympärillä. Esityksen eri luukut veivät katsojat lääkäreiden, eri virastojen sekä grillien luukuille, unohtamatta tietenkään kurkistuksia esityksen tekijöiden pään sisäisiin luukkuihin. Esityksessä käsiteltiin sekä arkisia taisteluita mielenterveyden kanssa ja taistelua viranomaisten kanssa byrokratian rattaissa, kaikkea huumorin kautta. Esityksen humoristinen ote sekä tutut ja ajankohtaiset sote-teemat naurattivat yleisöä, vaikka itse kohtausten aihepiirit olivat monesti vakavia ja pysäyttäviä. Yleisön joukosta esitettiin toive, että esityksen näkeminen asetettaisiin pakolliseksi kaikille kansanedustajille.

Esitysten lisäksi festivaaleilla nähtiin muuta aiheeseen liittyvää ohjelmaa:

Muistoihin kaivertuneet tilat -tutkimusprojekti esitteli mielisairaalamuistoihin liittyvää tutkimustaan esitelmien, tanssin ja työpajan keinoin. Tutkija Anu Rissanen esitteli suomalaisen psykiatrian historiaa kiinnittäen erityisesti huomiota potilaiden asemaan eri aikojen taloudellisen tilanteen ja mielenterveystyön reformien kautta. Tanssija-tutkija Kirsi Heimonen tanssi mielisairaaloista kerättyjä muistoja, ja tutkija Karoliina Maanmieli piti sanatyöpajan, jossa käsiteltiin ja uudelleen kirjoitettiin huonoja muistoja paremmiksi.

Klovniterapeutit auttoivat festivaalivieraita käsittelemään ja ratkaisemaan mieltä askarruttavia ongelmia erilaisin humoristisin ja toiminnallisin keinoin. Keinovalikoimaan kuuluivat erilaiset teatraaliset harjoitukset, klovnien pähkähullut tempuilut sekä niiden aiheuttamat naurunremakat.

Puhelinkoppi – Yhteys kummaan on osa Koneen Säätiön rahoittamaa *Ruumis ja toinen: kumma taiteessa ja tieteessä* -tutkimushanketta, ja se on toteutettu yhdessä Moniääniset ry:n kanssa. Teos oli festivaaleilla vielä kehitystyön alla, ja tarkoituksena oli teoksen esittelyn lisäksi kehittää teosta osallistumisen ja siitä keskustelun kautta. Puhelinkoppi sijaitsi Lielahden kartanon pihalla, ja siihen soitettiin molempina päivinä muutamia puheluita, joihin festivaalivieraat saivat sovittuina aikoina

vastata. Puhelimesta osallistujalle kerrottiin kumma kokemus, jonka jälkeen soit-tajan kanssa sai keskustella kokemuksesta, kysellä kysymyksiä tai jakaa oman kumman kokemuksen. Molempina päivinä puheluiden jälkeen keskusteltiin kuul-luista kokemuksista, puhelinkeskustelun aikaansaamista ajatuksista ja mietittiin tapoja kehittää teosta.

Festivaalin viimeisenä päivänä nähtiin myös Kotiteatteriprojektin dokumentti *Näin tehtiin Hahmotelmia kodiksi* sekä Sopimusvuoren Verstaalla tehty lyhytelokuva *Toivo*, joka käsitteli eri-ikäisten mielenterveyskuntoutujien ajatuksia toivosta ja heidän toiveistaan elämässä.

Työpajojen ja esitysten kautta *MielenTilat*-festivaali tutustutti osallistajat Koti-teatteriprojektin ja yhteistyökumppaneiden työskentelymenetelmiin sekä aiheeseen liittyvään muuhun tutkimukseen. Järjestetyt liike- ja musiikkityöpajat olivat samoja, joita Kotiteatteriprojektin jäsenet käyttivät teatteritaitojen harjoitteluun ja esityk-sen tekemiseen. Myös Stepping Out järjesti festivaalin osallistujille työpajan, jossa harjoiteltiin teatteritekniikoita esimerkiksi liikkeen, matkimisen ja haavoittuvuuden osoittamisen kautta.

Festivaaleille osallistui projektin jäseniä, Sopimusvuoren yksiköiden jäseniä ja asiakkaita, työntekijöitä, asukkaita sekä heidän omaisiaan, talkoolaisia, esiintyjä ja vierailijoita yhteensä 380 henkeä. Kaikkien esityksien katsomot olivat täynnä, ja myös muut ohjelmanumerot keräsivät hyvin väkeä. Esitysten yhteydessä ja niiden ulkopuolella käytiin jatkuvasti keskustelua taiteesta, mielenterveydestä, kuntoutu-misesta ja kaikesta mahdollisesta niin festivaalin teemoihin liittyen kuin sen ulko-puolella. Tunnelma oli läpi festivaalin lämmin ja vieraanvarainen. Festivaaleilla tuns-i olevansa osa suurempaa yhteisöä, kuului sitten Kotiteatteriprojektiin, Sopimus-vuoreen tai yleisemmin mielenterveyskuntoutujien tai teatteriharrastajien yhteisöön. Festivaalin tavoitteet täytettiin ja odotukset ylitettiin moninkertaisesti.

Festivaalin tunnelmista ja sen herättämistä ajatuksista voit lukea lisää näkökulma-kirjoituksista sivuilla 99-102.

OHJAUSRYHMÄ

Projektin alusta saakka oli selvää, että toimiakseen suuressa organisaatiossa tarvit-
simme taiteellisen työn avuksi ja ympärille organisaation tuntemusta ja tukea. Yhteistyö Sopimusvuoren johdon, eri yksiköiden, teatteriryhmän ja Näsinkulman Klubitalon työntekijöiden kanssa oli saatava toimimaan, jotta kiertue asumis-
palveluyksiköissä, tiedonkulku ja -kerääminen olisivat mahdollisia. Alun perin olimme ajatelleet, että ohjausryhmään kuuluisi pieni joukko: hankkeen vetäjät, yksi Klubitalon työntekijä, toiminnanjohtaja ja Sopimusvuoren koulutusjohtaja. Pian kuitenkin kävi ilmi, että tiedonkulun ja toiminnan ohjaamisen kannalta oli hyvä ja hyödyllistä, että koko teatteriryhmä ja dokumentointiporukka osallistuisivat oh-
jausryhmän kokouksiin. Tutkimusosaamista kulttuurin ja hyvinvoinnin saralla vah-
vistettiin kutsumalla mukaan professori Marja-Liisa Honkasalo Turun yliopistosta.

Kun heti projektin alkumetreillä saimme hieman yllättäen työvalmennuksen kautta hankkeeseen osa-aikaisen työntekijän hoitamaan mm. tiedotusta eri yksiköihin Sopimusvuoren sisällä, kasvoi ohjausryhmä pian yli kymmenhenkiseksi joukoksi.

Kuukausittaisissa tapaamisissa kävimme keskustelua ja puntaroimme hankkeen etenemistä, kertasimme tapahtunutta, tsekkasimme, missä mennään ja mihin pitäisi mennä. Kuulimme organisaation kuulumisia ja vaiheita, sovittauduimme niihin ja navigoimme tietämme eteenpäin. Ohjausryhmä toimi keskustelufoorumina, jossa jaoin tunnelmiamme ja refleктоimme tekemisiämme ja tapahtumia. Ohjausryhmä oli keskeinen paikka, jossa asettauduimme osaksi organisaatiota, sovimme työnjaosta ja tiedotimme projektin tapahtumista. Ohjausryhmätyöskentely teki organisaation työntekijöille ja johdolle konkreettisesti näkyväksi sitä muutosta, joka osallistujissa ja meissä kaikissa hankkeen edetessä tapahtui. Hyvin henkilökohtaisiakin muutoksia ja tuntemuksia jaettiin kokousten alussa käydyillä kuulumiskierroksilla, jotka tekivät näkyväksi hankkeen ja siihen työllistymisen merkityksiä osallistujille. Ne toimivat myös suunnannäyttäjinä, kun suunnittelimme hankkeen etenemistä ja mietimme, miten hankkeen aikana syntyneitä uusiakin ideoita voitaisiin konkretisoida ja viedä eteenpäin.

Tutkivan teatteriryhmän ja dokumentointiryhmän jäsenet ja hankkeen työntekijät ja Sopimusvuoren työntekijät osallistuivat näihin tapaamisiin tasaveroisina. Jokainen toi niihin omat tunnelmansa, oman tietämyksensä ja siten arvokkaan panoksensa. Ohjausryhmän tapaamiset olivatkin yksi keskeinen paikka sille moneen suuntaan avautuvalle dialogille, jonka Riku jossain vaiheessa nimesi projektin keskeiseksi anniksi. Ohjausryhmän tapaamisissa taiteen ja kuntoutuksen maailmat kohtasivat ja niiden toimintatavat ja todellisuudet realisoituivat toinen toistaan vasten. Molempien maailmojen työtavat avautuivat. Ohjausryhmän kautta myös tutkimusta tuotiin osaksi projektia: Marja-Liisa Honkasalon lisäksi ohjausryhmän kokouksissa vieraili Jyväskylän yliopiston *Yli rajojen* -hankkeen tutkimusryhmä. Ohjausryhmässä käytiin läpi myös kulttuurin ja hyvinvoinnin alan tutkimusta sekä toimintaohjelmia. Kaikista ohjausryhmän tapaamisista tehtiin muistiot ja osa tapaamisista nauhoitettiin. Näin ohjausryhmästä saadut kokemukset ja niistä taltioitu tieto palvelevat myös tulevaa tutkimusta.

TEATTERITOIMINNAN JUURUTTAMINEN KUNTOUTUKSEEN

Kuten muuallakin yhteiskunnassa, myös taiteen, tutkimuksen ja kuntoutuksen maailmassa on jo pitkään tunnustettu ja koettu projektimaailman ongelmallisuus. Kilpailtuja rahoituksia myönnetään pilotteihin ja projekteihin, joissa innokkaasti luodaan uusia ja erilaisia toimintamalleja – ja niiden sisällä uusia, tärkeitä ihmis- ja yhteistyösuhteita. Kuitenkin hyvin (liian) usein käy niin, että kun homma saadaan toimimaan, rahoitus loppuu ja tekijät, toimijat ja osallistujat jäävät tyhjän päälle ja ”karkaavat” toimeentulon perässä uusiin projekteihin.

Kotiteatteriprojektissa haluttiin alusta alkaen miettiä sitä, miten hankkeen aikana luotu taidetoiminta voisi löytää paikkansa ja juurtua yhteisöön, joka selvästi oli valmis näkemään toiminnan tulokset ja hyödyn ja käymään monitahoista dialogia taiteen merkityksestä. Koettiinpa jonkinlainen taideherätyskin projektin aikana.

Sopimusvuoreissa saatiin projektin aikana luotua tahtotila taidetoiminnan juurruttamiseksi organisaatioon. Tähtäimessä oli luoda malli taidetoiminnalle ja palvelukuvauksen muodossa tällainen luotiinkin. Mallissa tutkiva teatteriryhmä taiteellisen työn ohjaajan ja kuntoutusohjaajan kanssa luo esityksiä ja toteuttaa työpajoja. Työpajat toimivat matalan kynnyksen osallistumisen mahdollistavina väylinä taidetoimintaan, joka voi pikkuhiljaa muuttua vaativammaksi. Asumispalveluihin ryhmä voisi myös viedä tutkivia työpajoja, joiden pohjalta osa esityksistä voitaisiin luoda.

Juurutustyö on vielä kesken, ”vaiheessa”, kuten sanotaan. Haasteeksi muodostuvat kuitenkin erilaiset institutionaaliset rakenteet kuten kansainvälisen Klubitaloverkoston standardit ja sertifiikatit, kilpailutuksen myötä poukkoilevat resurssit ja ihmisten vaihtuvuus. Teatteritoiminnalle täytyy löytää uusi kotipesä ja osin uusia toimijoita.

Taidetoiminnan juurruttaminen on pitkäjänteistä työtä. Siihen liittyvä tietotaito, tuntemus ja sitoutuneisuus syntyvät ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Taide-toiminnassa kuntoutuminen tapahtuu kiinnittymisen, sitoutumisen ja kokemuksen karttumisen myötä. Kuntoutuksessa kuitenkin juuri ihmisten eteenpäin siirtyminen on kuntoutumisen mitta. Toiminta juurtuu ihmisiin, mutta ihmisiltä ei odoteta juurtumista vaan etenemistä. Uusissa toimintaympäristöissä opituille tiedoille ja

taidoille täytyy löytää uusia toteuttamisen muotoja ja mahdollisuuksia, mikä vaatii aikaa ja sitoutumista.

Kotiteatteriprojektin aikana luodut toimintamallit eivät ole sinällään siirrettävissä mihinkään toiseen ympäristöön, sillä mielekäs toiminta syntyy aina osallistujista itsestään. Uuden toiminnan luomisessa kuitenkin auttavat projektin aikana luodut suhteet, (kansainväliset) verkostot, kontaktit ja yhteistyö sekä osallistujiin kertyneet muistot ja kokemus. Kotiteatteriprojektin aikana opitut taidot työpajojen ohjaamisesta dokumentointiin, ja esimerkiksi osallistavat teatteriharjoitteet, ovat sellaista kulttuurista pääomaa, jota osallistajat voivat jatkossa hyödyntää.

2. NÄYTÖS

VAIKUTTAVIA TEKIJÖITÄ: NÄKÖKULMIA HANKKEEN VAIKUTUKSIIN

KOTIA ETSIMÄSSÄ ELI ALUSSA OLI IDEA

Kun Suomen Akatemia kevättalvella 2016 julisti haettavaksi nämä kärkihanke-rahoitukset, olin juuri sairastanut rajun keuhkokuumeen ja ajattelin, että uuden rahoituksen hakeminen olisi viimeinen asia, johon toipilaana kykenisin. Tutkija-tohtoripestiini sisältäneen kaksivuotisen kenttätyön jälkeen olin ajatellut rauhoittuvani kirjoittamaan valtavan aineistoni pohjalta niin kirjaa kuin kansainvälisiä artikkeleitaakin.

Kuitenkin tutustuttuani tarkemmin hakuohjeisiin huomasin äkkiä hokevani, että rahoitus on kuin meille luotu ja soittavani yhteisötaiteilija Riku Laakkoselle yliopiston Agora-rakennuksen käytävästä sanoen: ”tätä meidän täytyy hakea.” Olimme edellisten yhteisten projektien yhteydessä usein miettineet, miten teatterityön mahdollistamat toimijuudet – luovan ryhmätyön antamat valmiudet ja ilmaisuvoiman – voisi saada paremmin organisoitua ja vietyä käytäntöön asumis- ja kuntoutuspalveluiden kontekstissa.

Eikä kulunut kauaakaan, kun istuimme Rikun, Sopimusvuoren silloisen toiminnanjohtaja Inkeri Ruuskasen ja silloisen koulutusjohtaja Helena Hakunin kanssa Sopimusvuoren neuvotteluhuoneessa. Idean esittelyn jälkeen jäimme Helenan kanssa keskustelemaan toteutuksesta. Tapaaminen kesti yli kolme tuntia. Keskustelimme kodista, sen merkityksistä, asumispalveluyksiköistä ja teatterista. Se oli ensimmäinen kerta, kun Helenan kanssa kohtasimme. Ja niin kuin aina, keskustelu oli syvä ja hyvä, ja johti konkreettiseen toimintaan. Joten ei taaskaan kulunut kauaakaan, kun minulla jo oli organisaation suostumus tutkimukseen ja toteuttamispaikka, Näsinkulman Klubitalo, selvillä. Tutkimus- ja toteuttamissuunnitelman toteuttamiseen sain apua niin yliopiston tutkimus- ja innovaatiopalveluista kuin väitöskirjatyötäni ohjanneelta Sirpa Leppäseltä. Puhelinlinjat kävivät kuumina, kun Rikun kanssa konkretisoimme toteuttamissuunnitelmaa, ja äitini, siskoni ja isäni hoitivat lapsiani, kun viime metreille saakka taoin suunnitelmaa virka-ajan jälkeen valmiiksi. Yliopiston hankesihtereitä myöten kaikki, jotka hankesuunnitelmaamme tutustuivat, tuntuivat toivovan vilpittömästi, että se toteutuisi.

Yllä kuvaamani THEATRE-hankkeen saama vauhdikas, jatkuvaan dialogiin ja kaikkien hankkeen valmisteluun ja toteuttamiseen osallistuneiden ihmisten vilpittömä kiinnostus ja tuki, puheiden lähes välitön muuntuminen toiminnaksi ja suunnitelmien toteutumista myrskyisällä sote-kentällä kannatellut hämmästyttäväkin flow kuvaavat hyvin myös THEATRE-hankkeen toteuttamisen myöhempää

vaiheita. Kaikkialla, minne olemme menneet, meidät on otettu lämpimästi vastaan. Asumispalveluyksiköissä, jossa tutkiva teatterityöryhmämme vieraili, meitä odotettiin ja työtämme kiitettiin ja etenkin vanhempien mielenterveyskuntoutujien asumisyksiköissä oltiin kiitollisia, että myös heidät muistettiin ja heidän luonaan vierailtiin. Bristolissa, jonne keväällä 2017 teimme opinto- ja teatterityöpajavaihtomatkan Stepping Out -ryhmän luo, kansainvälistä yhteistyötä oli toivottu ja yritetty turhaan rakentaa lähes koko ryhmän 20-vuotisen olemassaolon ajan. Ja näin, jo ensimmäisestä yhteenotosta alkaen, meidät toivotettiin tervetulleiksi ja vierailuamme odotettiin ja arvostettiin.

Myös *Hahmotelmia kodiksi* -esitystä on esitetty ja toivottu esitettäväksi useammin kuin uskalsimme kuvitellakaan. Ja kun projektin aikana kypsyi ajatus siitä, että tavanomaisen loppuseminaarin sijaan voisimme järjestää kansainvälisen mielenterveysteattereiden festivaalin, kävi ilmi, että juuri senkaltaista toimintaa Hiedanrantaan toivottiin. Kun Teatterikesän Off-ohjelmiston tuotantoassistentti *Hahmotelmia kodiksi* -esityksen jälkeen *MielenTilat*-festivaaleilla kyyneleet silmissä kiitti työryhmää ja festarijärjestäjiä tärkeän tapahtuman toteuttamisesta, tuntui viimeistään siltä, että kaikki oli kannattanut; että olimme aistineet ja tehneet todeksi jotain tärkeää. (Vaikka aivan yhtä tärkeitä ovat olleet myös kaikki ne hauraat hymyt, tervehdykset, haparoivat ja hitaasti kohti kurottavat sanat, yllättävät heittäytymiset ja valtaiset ilon ja naurun remakat, joita ryhmän kanssa olimme kokeneet.)

Yllä kuvattu flow ei kuitenkaan tarkoita, että kaikki olisi käynyt helposti. Joka ikinen projektissa työskennellyt on myös käynyt jaksamisensa ja osaamisensa rajoilla, tunnustellut ja ylittänyt rajojaan, ja uskaltanut prosesseihin, joiden onnistumisesta ei ole ollut takeita. On voitettu niin esiintymiseen kuin lentämiseenkin liittyviä pelkoja. Kahden vuoden aikana olemme kaikki tehneet luovaa työtä ja projektissa luoneet työtä. Olemme törmänneet hankaluuksiin, luoneet uutta, ja jatkuvasti tarkastaneet suunnitelmia ja suuntaviivoja ryhmässä, ohjausryhmässä ja vetäjien kesken. Olemme joutuneet tunnustamaan jaksamisen ja ulkoisten resursien rajoja, ja toimineet jatkuvan muutoksen alaisuudessa. Toimintaympäristöt ovat ryskyneet niin yliopistolla kuin sote-kentälläkin. Organisaatiomuutokset ja toimeentulotukien siirtyminen Kelalle tekivät toimintaympäristöstämme vähintäänkin haastavan ja vaikutti niin yksittäisten osallistujien toimeentuloon kuin hankkeen yrityksiin selvittää etukäteen, millaisia tekijöitä meidän tulisi ottaa huomioon palkatessamme tuntityöntekijöitä, jottei työn tekeminen ja vastaanottaminen romuttaisi heidän toimeentuloaan. Vaikeudet saada selkeää tietoa tai edes ihmisiä kiinni Kelasta sekä osallistujien taloudelliset vaikeudet aiheuttivat ahdistusta ja veivät aikaa kaikilta.

Siksi olikin lähes ihmeellistä seurata, miten itse taiteellinen työ ryhmässä eteni. Miten ryhmä kehittyi, otti vastuuta ja voitti itseään. Erityisintä kuitenkin oli se keskittynyt rauha, joka ryhmän tekemistä kannatteli ja jonka se yhdessä loi. Tämä rauha ja levollisuus kannatteli myös *Hahmotelmia kodiksi* -esitystä, jossa vaikuttavinta kerta toisensa jälkeen oli se keskittynyt läsnä oleminen, jolla esiintyjät loivat vaihtuviin esitystiloihin kodin. Kodin, joka syntyy asennoista, olemisesta, ihmisistä. Joka sulkee sisäänsä – ja ulos. Joka rakentuu muistoista ja materiasta – ja hajoaa sosiaaliturvajärjestelmän kiemuroissa, joka – paradoksaalista kyllä – usein aiheuttaa ahdistusta, epävarmuutta ja pelkoa niissä, joita se on luotu auttamaan. Projektin loppupuolella tästä aiheesta syntyi myös uusi, Tampereen Telakalla kesäkuussa 2018 ensi-iltansa saanut *Kela-monologit* -esitys.

Mutta ennen kuin siihen päästiin, oli harjoiteltu liikettä Noora Nenosen vetämissä tanssityöpajoissa ja työpajan vetämistä Rikun johdolla. Oli vierailtu monissa Sopimusvuoren asumispalveluyksiköissä, Bratislavassa ja Bristolissa, Jyväskylän yliopistossa Tutkijoiden yössä, vedetty työpajoja suomeksi ja englanniksi, tutustuttu toisiimme, teatterin tekemisen eri puoliin ja muotoihin, ja tehty biisi Antero Mentun ja Ipsun johdolla. Näyttämölle syntynyttä kotia oli rakennettu hartaudella ja huolella. Oli improvisoitu ja haettu yhteistä rytmiä. Opittu kuuntelemaan itseä ja toista. Oli opeteltu vetämään harjoitteita. Oli rynnätty keikalle toiselle puolelle kaupunkia. Oli leikitetty asumispalveluasiakkaita. Odotettu rauhassa niitä joskus hyvinkin hitaita, hiljaisia ja hauraita sanoja, joiden kautta draamatyöpajojen osallistujat osallistuivat työpajan – ja sitä kautta taiteellisen esityksen – rakentamiseen. Oli naurettu. Liikututtukin. Oli mietitty parhaita keinoja tehdä projekti tutuksi Sopimusvuoreessa ja palauttaa esitys niille, jotka sen rakentamiseen olivat osallistuneet.

Hahmotelmia kodiksi -esitystä esitettiin lopulta 17 kertaa Sopimusvuoreessa ja keikoilla niin Suomessa kuin ulkomaillakin. Se nähtiin työryhmäesityksenä Sosiaalisen tutkimuksen päivillä ja kahdella kielellä *MielenTilat*-festivaaleilla. *Kotiteatteri-projekti eli Näin tehtiin Hahmotelmia kodiksi* -dokumentti valmistui vierellä.

HUMANISTI KUNTOUTUKSEN KENTILLÄ

Näiden kahden vuoden aikana olen usein tuntenut ensinnäkin suurta kiitollisuutta siitä, että olen saanut toimia tämän ryhmän kanssa – ja toiseksi lievää hämmästystä siitä, että se on ollut mahdollista.

Olen taustaltani englannin kielen ja kirjallisuuden tutkija. Asumispalveluihin tutustuin, kun halusin väitöskirjan jälkeisessä tutkimuksessani tutkia kodin merkityksiä suomalaisten kuntoutujien kokemuksissa ja etsin soveltavasta draamasta keinoja osallistaa tiedon ja merkitysten tuottamiseen ihmisiä, joiden kokemusta kieli pakenee. Harrastajateatteritaustani ja draamakasvatusopintojen myötä olin kiinnostunut siitä, miten teatterin keinoin olisi mahdollista tehdä olevaksi, näkyväksi ja toisille todeksi psykiatrisen kärsimyksen ruumiillisia, sosiaalisia ja tilallisia ulottuvuuksia. Päädyin tekemään pitkän etnografisen tutkimuksen yhdessä asumispalveluyksikössä toimineessa draamaryhmässä.

Idea taiteellisesta toimintatutkimuksesta syntyi uuden rahoitusmuodon myötä. Rahoituksen, jonka suhteen olen jatkuvasti ollut kiusallisen ja kriittisen tietoinen siitä, että kyseessä on poliittisesti ohjailtu laastariraha, jolla hallitus on paikkaillut koulutukseen ja tutkimukseen tekemiään leikkauksia. Välittömään hyötyyn tähtäävä rahoitusmuoto on ongelmallinen, sillä tutkimustiedon välitön käytäntöön vieminen syö tutkijoilta sen ajan, jonka tiedon jalostaminen tieteelliseksi tutkimukseksi vaatii. Ja kuitenkin, samaan aikaan, olen ollut aivan järjettömän iloinen siitä, että olen voinut rahoituksen turvin palkata tiedon aktiiviseen tuottamiseen ja levittämiseen ihmisiä, joilla ei muutoin olisi pääsyä tutkimusyhteisöihin eikä varaa sitoutua niin pitkäjänteiseen tiedon tuottamisen prosessiin kuin tässä hankkeessa olemme voineet toteuttaa. Jälleen, paradoksaalista kyllä, olemme projektin aikana saaneet moneen kertaan todistaa köyhyyttä ja taloudellista ahdinkoa, jota sosiaali- ja työttömyysturvaan tehdyt leikkaukset ja rakenteelliset uudistukset ovat saaneet aikaan – ja osaltamme paikanneet niitä hankkeeseen työllistyneille maksetulla palkalla.

Taide, joka syntyy tuosta todellisuudesta, ei ole terapiaa. Se on kannanotto. Ja sitä itseään: taidetta.

Tällä kertaa sen tekeminen on myös työllistänyt.

Vuoden 2018 aikana projektissa työskenteli seitsemän tuntityöntekijää, jotka olivat osallistuneet projektiin sen alkutaipaleelta asti. Työtunteja heille kertyi 1227. Omasta työajastani suuri osa kului tämän työn mahdollistamiseen, organisoimiseen, ohjaamiseen ja pohjustamiseen, vaikka sen käytännön organisointi olikin pitkälti

hankkeessa työvalmennuksessa toimineen osallistujan, Rikun ja loppuvaiheessa hankesuunnittelija Mirka Vuoriston vastuulla. Tuntityöntekijöiden tehtäviin kuului *Hahmotelmia kodiksi* -esityksen esittäminen ja jälkikeskustelut, työpajojen valmistelu, vetäminen ja raportointi sekä festivaalien valmistelua ja dokumenttiin liittyviä töitä leikkaamisesta ääninäyttelemiseen. Myös ohjausryhmän ja tutkivan teatteri-ryhmän palaverit katsottiin työajaksi. Työn määrää ja sisältöjä pyrittiin muokkaamaan kunkin voimiin ja tarpeisiin sopiviksi; toisaalta osallistujilta ei kysytty osaavatko he jotakin, vaan mitä he haluaisivat tehdä, ja tekisivätkö he sen mitä seuraavaksi tarvittiin. Luottamus siihen, että yhdessä tehden ja neuvotellen pääsisimme perille sinne mihin olimme menossa ja että kaikki järjestyisi, kannatteli kaikkea tekemäämme työtä. Oli huikeaa seurata, miten ryhmän työkuultuuri kehittyi, vastuuta alettiin jakaa ja ryhmä kehitti oman vastuullisuuteen, avoimuuteen ja jakamiseen perustuvan työkuultuurin.

Uskon, että suvaitsevan ja yhteen hiileen puhaltavan työkuultuurin syntymisen taustalla oli jatkuvaan dialogiin perustuva työtapamme, Klubitalolta opittu konsensuseseen perustuva päätöksen teko esimerkiksi matkaanlähtijöitä päätettäessä sekä ennen kaikkea se, että jokainen meistä oli projektissa myös uuden äärellä. Jos teatteri olikin jollekulle tuttu, oli työryhmän työtapa uusi. Jos ohjaaja olikin ohjannut jo kymmeniä esityksiä, oli ryhmä sekä projektin kantava ajatus vastuun ja työtapojen jakamisesta uusi. Jos itse olinkin tutkinut kodin merkityksiä asumispalveluiden kontekstissa, en koskaan ollut vetänyt vastaavaa hanketta (tai ylipäätään tutkimushankkeita), käynyt Klubitalolla tai järjestänyt teatterifestivaalia, joka toi yhteen taidetta, tutkimusta ja mielenterveyttä eri tavoin yhdistäviä hankkeita eri puolelta Suomea ja Eurooppaa. Kukaan meistä ei ollut tavannut Stepping Out -ryhmää eikä kukaan projektin alkaessa tiennyt, millainen esityksestä tulisi. Uutta ja erikoista oli myös se, että meillä käytössämme oli taide- ja tutkimusprojektille poikkeukselliset resurssit, mikä mahdollisti kahden vuoden pitkäjänteisen ja ympäröivien rakenteiden hyrskyistä ja tyrskyistä taloudellisesti itsenäisen toiminnan ja keskittymisen taiteelliseen työhön.

Viimeisen kahden vuoden ajan olen viikoittaisten Tampere-reissujen myötä seilannut kahden maailman välillä. Yhtäällä ovat olleet yliopiston rakenteelliset uudistukset, yhä tiukentuva kilpailu ja yksilöiden suoriutumisen jatkuva arviointi, niukkenevat resurssit, poukkoileva tiedepolitiikka, prekaarit työsuhteet jossa tehostamalla sysätään tutkijoiden tehtäväksi yhä suurempi määrä hallinnollista työtä, sekä maailma, joka yhä korostuneemmin suojelee rajojaan ja toimintojaan. Toisaalla on ollut organisatoristen mullistuksen, kilpailutusten myötä poukkoilevat resurssit, yksilöiden kuntoutumisen jatkuvaan arviointiin perustuva sosiaalipolitiikka, prekaarit toimeentulo- ja asumisolosuhteet ja maailma, jossa auttamiseen luodut palvelut ja rahoitusjärjestelmät tuntuvat pakenevan erilaisten digitaalisten yhteyksien taakse kuin suojaan käyttäjiltään. Molemmissa maailmoissa olen saanut todistaa, miten valtavan määrän resursseja jatkuva kilpailu ja kamppailu toimeentulon perusteista ihmisiltä syö. Toisaalta olen molemmissa ollut ja päässyt osaksi yhteisöjä, joissa luovia menetelmiä on sovitettu uuteen ympäristöön – kuntoutukseen ja tutkimukseen – uudenlaisten tekemisen, tietämisen ja tiedon välittämisen tapojen luomiseksi. Noiden maailmojen yhteen tuominen, niiden kaltaisuuksiin havahtuminen ja havahduttaminen, on ollut yksi hankkeen suurimmista anneista.

Hankkeella olemme voineet osoittaa, mikä valmius, kyky ja potentiaali kuntoutusyhteisöissä elävillä ihmisillä on liittyä tiedon ja taiteen tuottamiseen, kun ympäröivällä yhteiskunnalla ja sen instituutioilla on halua kurottaa heitä kohti ja tarjota pääsy työhön ja osallisuuteen. Humanistisen tutkimuksen kurottautuminen kuntoutuksen maailmaan on antanut työlleni tarkoituksen ja merkityksen. Hanke osoitti, että kodista voi tehdä taidetta – ja että taide ja sen tekeminen voivat luoda ihmiselle koteja – tai ainakin kotoisuuden hetkiä.

Toiveeni on, että myös tämä raporttimme tällaisena moniäänisenä kuoroteoksena tekee maailmasta hieman kodikkaamman ja auttaa tuomaan taidetta osaksi sellaisten ihmisten elämää, joilla ei katsojina tai tekijöinä ole pääsyä institutionaalisiin taidelaitoksiin – ja kokemuksemme kautta osaltaan auttaa purkamaan niitä esteitä, joita sen eteen on asetettu.

Saara Jäntti

Kirjoittaja on hankkeen vastuullinen tutkija.

OMA KOTI KULLAN KALLIS – AJATUKSIA PROJEKTIN AJALTA

Muistan tarinan eräästä mielenterveyskuntoutujasta, joka ei suostunut lähtemään sairaalasta pois. Kyseinen potilas oli asunut mielisairaalassa 30 vuotta ja koki sairaalan kodikseen. Elettiin 1980-lukua ja avohoito oli parhaillaan jäsentymässä osaksi suomalaista kuntoutusjärjestelmää. Perustettavien kuntoutuskotien myötä ajatus kodista nosti päätään ja yksiköistä tuli monelle asukkaalle tietynlaisia sijaiskoteja, jotka tarjosivat mahdollisuutta osallistua kodin asioiden päätöksentekoon ja jotka tarjosivat turvaa, lämpöä ja sosiaalisia suhteita. Siis jotakin sellaista, jota monet eivät olleet koskaan ennen elämässään saaneet kokea.

Noista ajoista on kohta puoli vuosisataa ja ajat ovat muuttuneet. Vai ovatko? Tämän päivän kilpailutusten ja rahan maailmassa mielenterveyskuntoutujista on tulossa pelinappuloita, joiden asuinpaikka saattaa heistä riippumattomista syistä muuttua hetkessä. Niissä tilanteissa ei kysytä, mitä koti sinulle merkitsee, haluatko lähteä täältä tai jääkö sinulle tähän yhteisöön läheisiä ystävyysuhteita.

Koska kodin teema on ajaton ja riippumaton, oli projektiin lähteminen tärkeä ja ajankohtainen mahdollisuus lähteä tutkimaan kodin merkityksiä mielenterveyskuntoutujille. Muistan kuin eilisen päivän, kun tapasin Saaran ensimmäisen kerran ja aloimme suunnitella projektia. Taustalla oli jo Rikun yhteydenotto Sopimusvuoren silloiseen toiminnanjohtaja Inkeri Ruuskaseen, joka ymmärsi projektin merkityksen ja piti tärkeänä mukaan lähtemistä. Inkeri pyysi, että ottaisın asian hoitaakseni.

Ensimmäisessä tapaamisessa Saaran kanssa puhuimme kolme tuntia yhteen menoon; kodista, mielen sairauksista, asumispalveluista, asumisen vaikeuksista, tutkimuksista, alustavasta aikataulusta ja kaikesta mahdollisesta teemaan liittyvästä. Jo ensimmäisessä palaverissa teimme tärkeää rajanvetoa siihen, että projekti tulee olemaan ennen kaikkea koulutuksellinen ja menetelmällinen, ei terapeuttinen prosessi.

Jo alussa puhuimme paljon siitä, että monen mielenterveyskuntoutujan on vaikea ilmaista itseään sanallisesti, joten projektiin suunnitellut työtavat tuntuivat erityisen hyviltä. Teimme käsitteellistä rajanvetoa psykodraaman ja teatterin keinoin toteutettavien menetelmien välillä. Tämä rajanveto oli äärimmäisen tärkeää, jotta teatterin jäsenet eivät ensisijaisesti kokisi olevansa terapeuttisessa prosessissa. Tärkeintä oli vapauttaa heidät mielenterveyskuntoutujan roolista teatterin tekijän rooliin.

Jo ensimmäisen palaverin jälkeen pohdin kiivaasti ja pitkään, mikä olisi sopiva kotipesä projektille ja päädyin tarjoamaan projektin kotiyhteisöksi Näsinkulman klubitaloa. Klubitalo valikoitui kotiyhteisöksi kahdesta syystä: ajattelin jäsenillä olevan kokemuksia, kykyjä ja valmiuksia heittäytyä projektiin mukaan ja toisekseen tiesin klubitalon olevan ennakkoluuloton erilaisten uusien asioiden suhteen. Kun rahoituspäätös tuli, tavoistani poiketen laitoin muistaakseni työajan ulkopuolella viestiä Klubitalon johtaja Christalle, että rahoitus saatiin! Voi sitä iloa ja riemua!

On ollut huikeaa seurata projektin etenemistä. Tässä projektissa on todentunut täydellisesti ajatus siitä, että tärkeintä ei ole lopputulos vaan se matka, mikä yhdessä tehdään. Jokainen on saanut tuoda projektiin omaa osaamistaan, jokaisen panos on ollut yhtä tärkeä. Tutkimuksellisen otteen rinnalla projektissa ollaan eletty vahvasti myös tunteen tasolla.

Jo vuosia olen uskonut toiminnallisten menetelmien voimaan. Uskoni on vahvistunut, sillä esityksiä katsoessani olen kiinnittänyt huomiota siihen, miten paljon ihminen voi kertoa asioita katseellaan, kehonkielellä, ilmeillään, liikkeellä. Menetelmällisesti siis teatterityöskentely voisi tulevaisuudessa olla yksi vakiintunut osa mielenterveyskuntoutusta.

Toinen tärkeä ajatus on liittynyt aikaan ja tekemisen kerroksellisuuteen. Prosessin kesto on mahdollistanut sen, että projektissa on voitu työskennellä spiraalinomaisesti. Koko ajan on menty eteenpäin ja samalla palattu aina saman esityksen pariin. Näin työskennellessä teeman merkitykset syvenevät ja saavat aina uusia merkityksiä.

Kolmas tärkeä näkökulma liittyy organisatoriseen tasoon. Uusien menetelmien kokeilu, työstäminen, yritykset ja erehdykset ovat sitä kasvualustaa, joka kehittää organisaation toimintatapoja ja sisältöjä. Projektien myötä organisaatio osoittaa arvostuksensa palvelunkäyttäjiä kohtaan tuomalla sisältöä ja kasvun mahdollisuuksia asiakkaan elämään. Erityisen tärkeää tämä on mielenterveystoimialalla, jossa ensisijainen tehtävämme on avata palvelunkäyttäjille ovia ulkomailmaan.

Itselle ajatus kodista on muuttunut ja selkiintynyt. Olen ymmärtänyt, että kodin merkitykset ovat hyvin yksilöllisiä, enkä voi määritellä lähipiirini, saati kenenkään muunkaan ajatuksia siitä, miten kodissa ollaan ja eletään. Bratislavan festarien jälkeen ymmärsin, että olen etuoikeutettu siitä, että minulla ylipäätään on oma koti ja oma kotiavain.

Helena Hakuni

Kirjoittaja oli mukana Kotiteatteriprojektin ohjausryhmässä.

ILMEISEN VAIKUTUKSEN JÄLJILLÄ

Kirjailija Toni Morrison kuvaa romaanissaan *Koti* sodasta palaavaa miestä etsimässä kotia maailmasta, joka on hajonnut ja väkivallan runtelema. Menneisyytensä riivamalla päähenkilöllä on yksi side kotiin, sisar, ja hän jakaa tilanteensa hänen kanssaan yhtä tärkeää seikkaa lukuun ottamatta. Myös sisar oli menettänyt elämässään miltei kaiken, mutta hänen otteensa yhteisöstä pitää, ja sen avulla sisar avaa heille kummallekin tien toivoon. Romaanin keskeiseksi symboliksi muodostuu tilkkutäkki, jota sisar ompelee alkaessaan toipua. Ainekset siihen hän on koonnut ” sotkuisesta läjästä kankaanpaloja”. Täkkiin kiedotaan menneisyyden ruhjeet.

Morrisonin teos muistuttaa minua monella tavoin Kotiteatteri-hankkeen toisen ohjaajan, Saara Jäntin, väitöskirjassaan *Bringing Madness Home* esittämästä ajatuksesta kodista suhteiden verkostona. Myös haavoittuneisuuden jättämät jäljet jäävät kodin rakenteeseen ja elämään. Morrisonin mukaan haava joka on syntynyt siitä, että suuri puu on haljennut keskeltä alas asti, voi kuitenkin tehdä siitä kodin kaltaisen: vahvan, elävän ja kauniin. Halkeamisen aiheuttama kipu jää siihen.

Omassa tutkimuksessani koti ja sairaus kietoutuvat monin tavoin toisiinsa ja ihmisten ja rakenteiden vuorovaikutuksessa myös suhteille syntyy monia merkityksiä. Pitkäaikaisesta kivusta kärsineet ihmiset kertoivat, että kivun hetkellinen lakkaaminen toi heidän mieleensä kodin kokemuksen, kotiinpaluun. Kuitenkin käsitin sen kodin josta he puhuivat muistuttavan eniten pesää – jollain tavoin kyseenalaistamatonta suojaavaa, vuorattua tilaa. Kodin käsitteenä pesä oli koskettava ja se jäi mieleeni. Juuri sitä Kotiteatteri-hanke on ravistellut kahden vuoden kuluessa ja moneen otteeseen. Sillä tekemisestä hankkeessa on ollut kyse. Siinä koti hahmottuu haavoittuneelle paikaksi johon ei ongelmitta palata vaan joka täytyy tehdä – usein kivulloisesti mutta eniten yhdessä.

Kotiteatteri-hanke on toiminut kahden vuoden ajan useiden tekijöiden ja toimintojen virittämänä yhteistyössä kuntoutujien, asumispalveluyksikköjen työntekijöiden, hallinnon, tutkijoiden ja teatterintekijöiden kanssa. Minulla on alusta lähtien on ollut mahdollisuuksia seurata työpajoja, harjoituksia, demoja ja muita kokoontumisia. Ryhmä on laatinut käsikirjoituksen teokseen *Hahmotelmia kodiksi* ja esittänyt sen useille yleisöille kotimaassa ja ulkomailla. Viimeisin näkemäni esitys pidettiin Tampereen Teatterikesän *MielenTilat*-festivaaleilla.

KIVULLOISESTI JA YHDESSÄ

Hahmotelmia kodiksi -näytelmässä on kohtaus, jossa esiintyjät vuorollaan heittävät näyttämölle sanoja, joilla he kuvaavat sitä, mitä koti heille merkitsee. He kävelevät näyttämöllä ja lukevat paperista kotiin liittyviä sanoja. Esiintyjät antavat ääntä kaikille niille, joiden kotiin liittyviä ajatuksia kodista oli kerätty näytelmän pohjaksi asumispalveluista draamatyöpajojen avulla. Sanoja on kymmenittäin. Niiden kautta kuvautuu suhteita erilaisiin elämänpiireihin ja maailman ulottuvuuksiin: hyvään elämään, tunnistetuksi ja tunnustetuksi tulemiseen, kuulumiseen. Niistä on luotavissa koti. Kivullosesti ja vuosien työllä: kivullosuus on seurausta asioiden ja suhteiden suuruudesta, siitä miten paljon kotiin tarvitaan jotta se voisi täyttää sille asetetut toiveet. Mutta kivullosuutta synnyttävät myös näyttämölle tuotujen toisten toimijoiden, instituutioiden toiminta. Katsojalle käy kivullosesti selväksi miten ehdollisia unelmat ovat; yhteiskunnalliset laitokset säätelevät hyvin konkreettisella tavalla sitä, kuka tunnistetaan ja kenelle syntyy mahdollisuus kuulua mihinkin ja miten kauan. Katsojan kipu yltyy loppukohtauksessa, jossa esiintyjät heittävät vuorotellen kotinsa avaimia pois. Heittäessään he esittävät samalla toiveensa kodista ja maailmasta joka pitää heitä ja kotia kiinni. Taiteen keinoin välittyy vahva viesti siitä miten lujasti kiinnipitäminen voi tapahtua.

Kotia rakentavien näyttelijöiden toiminta on monin tavoin ehdollista ja haavoittuvaa. Suurta rohkeutta on osoittanut ohjaajien menetelmä, jossa heittäytyään suhteisiin ja unelmiin tinkimättä.

MITEN TAIDE VAIKUTTAA?

Työhöni ohjausryhmässä kuului myös tutkia Kotiteatteri-hankkeen esitystaiteellista vaikuttavuutta. Tavoitteitani ohjasivat kysymykset siitä miten taiteellinen toiminta mahdollisesti vaikuttaa osallistujien tekemisiin, sosiaalisiin suhteisiin, terveyteen tai kuntoutumiseen. Olin myös kiinnostunut siitä miten osallistujat arvioivat vaikutusten alkuperän.

Taiteellisen toiminnan vaikutusten tutkiminen on ajankohtainen, hankala ja haastava tehtävä. Kulttuuripoliittisessa ohjauksen piirissä vaikuttavuus hahmotetaan ja osoitetaan omalla tavallaan, vaikuttuneeksi tulleet ihmiset tekevät sen omallaan. Näillä tavoilla ja niiden tasoilla ei välttämättä ole moniakaan yhtymäkohtia toisiinsa. Kuitenkin vuoropuhelun rakentaminen erilaisten vaikuttavuusnäkökulmien välillä on tärkeää ja siihen Kotiteatteri-hankkeessa on haluttu osallistua.

Ohjausryhmässä päätettiin tutkia taideprojektin merkityksiä päiväkirjamenetelmän avulla. Päiväkirjoja kertyi yli puolen vuoden ajalta luettavakseni kuusi. Päiväkirjojen ohjeistuksessa oli pyydetty kirjoittamaan vapaasti siitä, miten osallistuja kokee Kotiteatteriprojektin vaikuttavan siihen, mitä hän tekee, toimii ja tuntee, ja miten hän tulee ajattelemaan jatkossa kodista, työstä ja teatterista.

MIKÄ VAIKUTTAA?

Kirjoittajat kuvasivat prosessia ja omaa muutostaan, joka oli tapahtunut hankkeen kuluessa. Päiväkirja ei ollut monellekaan tuttu menetelmä eikä sitä ollut välttämättä helppoa toteuttaa. Monien merkinnät olivat lyhyitä ja useat kuvasivat kuluneen päivän tunnelmia. Kokemukset olivat usein yksilöllisiä, omia tuntemuksia, huolia jotka liittyivät arkipäivään tai huolia siitä miten voi hankkeessa pärjätä. Moni kirjoitti unettomuudesta ja voimattomuudesta katkonaisen yön jälkeen. Syntyi huolia siitä, voiko mikään onnistua. Oli myös kuvauksia pienestä tai valtavasta ilosta, joka liittyi uuden oivaltamiseen, yhteistyön löytymiseen tai katsojien vastaanottoon. Kuvauksia kirjoitettiin usein suhteessa ryhmän tilanteeseen. Päiväkirjoissa kerrottiin miten ”harjoitukset takkuuntuivat” tai ”sitten ollaan menty ihan hirveesti eteenpäin”.

Monet kirjoittivat miten paljon heittäytyminen uuteen oli antanut. Se oli koettu haastavaksi ja arvokkaaksi – sen jälkeen kun sitä oli uskaltanut kokeilla.

Päiväkirjojen lukeminen yhdessä prosessiin osallistumisen kanssa sai minut miettimään haavoittuvuuden kysymystä uudesta näkökulmasta. Nimitän sitä ”kivulloseksi tekemiseksi”, koska juuri sellaista prosessia tulkitsin tekijöiden kuvaavan ja sellaisen he esittivät katsojalle. Haavoittuneisuus tai hauraus ei riitä tavoittamaan tekemisen tapaa, tämä oli jotain minkä osallistujana ja katsojana opin. Kivulloisuus on sekä haavoittuneisuuden kokemuksellinen, ruumiillinen ulottuvuus että jotain sellaista mikä ulottuu kuvaamaan kodin tekemisen prosessin hitautta, epävarmuutta ja sattumanvaraisia, ajoittain elämää suurempia suhteita. Se kattaa oivaltamisen ja uusien yhteyksien löytymisen parantavan mahdollisuuden myös ”tilkkujen sotkuisesta läjästä”.

TULOKSELLISUUDEN ARVIOINNISTA

Miten taiteellisen työn sitten arvioitiin vaikuttavan itseän ja omaan elämään? Kokonaisuutena päiväkirjat kuvasivat taiteellisen työn seurauksia ja siitä aiheutuneita muutoksia kirjoittajan elämässä, lyhytkestoisia ja pidempiä.

Ohjausryhmään osallistuessani minua vakuutti THEATRE-hankkeen merkittävä anti taiteellisen menetelmän tuloksellisuuden tutkimuksen kannalta. Kivulloisen tekemisen taiteellinen menetelmä avaa arviointiin uuden mahdollisuuden tutkia taiteellisen toiminnan vaikutusta prosessuaalisena ja suhteisena. Toistaiseksi vaikuttavuuden arvioinnin tutkimukset on tehty yksittäin ja yksilöittäin. Tutkimuksia ryhmien ja toimijoiden välisten suhteiden kautta syntyvistä vaikutuksista ei ole löydettävissä. Päiväkirjamenetelmää voi kritisoida yksilötiedon lähteenä mutta siitä huolimatta se antoi tärkeää tietoa: aineistoa siitä, millaisin tavoin toisten osallistujien toiminta vaikutti kirjoittajan omaan toimintaan.

Toinen tärkeä seikka on 'evidenssin', taiteen vaikuttavuuden kausaaliyhteyden ilmeisyys. Kotiteatteri-hankkeen aineistossa vaikutus – tai se, mikä ilmeni näyttelijöiden kokemuksena – oli jotain mikä syntyi prosessissa, yhteisen toiminnan luomien suhteiden uumenissa. Toisin kuin vaikutuksen arvioinnin kokeellinen asetelma, joka antaa hypoteesin testaukseen perustuvan löydöksen jostain mahdollisesta maailmasta, osallistujat osoittivat "evidenssin" *tekemällä sitä yhdessä yhteisen hankkeen sosiaalisessa maailmassa*. Sen sijaan että he olisivat testanneet yhteyden, he *tekivät* ilmeiseksi sen millaisia seurauksia taidetoiminnalla oli ollut heidän elämässään. Mitä se oli saanut aikaan, mihin se oli heitä johtanut. Oivallukset siitä että kukaan muukaan ei Kelassa ymmärrä Kelan kieltä tai että "putkessa on menon tuntu" ovat osa sosiaalista todellisuutta, jotain mikä on muokannut heidän elämäänsä ja oli kiistatta ilmeistä.

Marja-Liisa Honkasalo

Kirjoittaja on kulttuurintutkija ja lääkäri, joka työskentelee Turun yliopiston Kliinisellä laitoksella sekä Taideyliopiston Taiteellisen tutkimuksen keskus TaiKe:lla. Kotiteatteri-projektissa hän oli mukana ohjausryhmässä ja tutki hankkeessa vaikuttavuutta ja evidenssin ongelmaa.

KOKEMUKSIA PROJEKTISTA

Miksi lähdin mukaan? Ajattelin että kansainvälinen teatteriprojekti toisi jotain uutta elämääni. Projektissa mukana olemalla opin yhdessä tekemisestä. Opin myös, käytännön kautta, että minusta olisi lavalle esiintymään.

Projektin alussa tuskailin toisten puolesta ja pyrin huolehtimaan heistä. Mutta loppupuolella koitin huolehtia vähemmän, eikä se ollut enää niin tarpeenkaan. Mietin omalla kohdallani, että olisin voinut jättää huolehtimisen ja neuvomisen alusta alkaen vähemmälle ja keskittyä enemmän omaan tekemiseeni.

Luovien ihmisten kanssa yhdessä tekeminen oli projektissa hienoa. Projektissa mukana olo on jollain tavalla vaikuttanut luovuuteeni, etenkin tässä loppupuolella. Vieläkin tunnen näyttelemisestä epävarmuutta. Mutta uskalsin mennä lavalle ja esiintyä, lukuisia kertoja, vaikka minulla ei ole alalle mitään koulutusta, ja vaikka tavallaan samaan aikaan kamppailin omien asioideni kanssa. Varmasti myös se, että koki olevansa jossain jutussa mukana, ihmisten kanssa, toi jonkinlaista varmuutta muuhun elämään. Pystyi kertomaan ihmisille, että olen mukana tällaisessa projektissa.

Toisaalta häpesin ja oudoksuin välillä että olen mielenterveyskuntoutuja-projektissa. Koin että olen hyvin epämurkkualueellani myös siksi. Häpeä siitä, että on jollain lailla poikkeava tai ei ihan niin voimassaan, kuin kuitenkin suurin osa maailmasta, väijyi siis taustalla projektin aikana. Olen kokenut eriarvoisuutta, koska en mukamas ole kuulunut suureen kauniiseen, terveeseen maailmaan, vaan rupiiseen mielenterveysmaailmaan. Huomaan kyllä nyt, että ne maailmat voivat myös kohdata.

Projektissa en ole aina niinkään kokenut olevani kuntoutumassa. Olen aiemmin ollut kuntouttavissa työtoiminnoissa jo pitkään. Koen tällä hetkellä, että projekti oli minulle harrastusta, tekemistä ja työtä. Tai siksi se ainakin muodostui. Kotiteatteri-projekti on varmasti tuonut säännöllisyyttä, mikä on ainakin jossain määrin hyväksi kelle tahansa. Muistan hyvin, että joidenkin viikonloppujen jälkeen, oli piristävää tietää, että on jotain kivaa tulossa, eli tiistai-tapaaminen teatteriporukan kanssa.

Miten uskon Kotiteatteri-projektin vaikuttavan siihen mitä teen, toimin ja ajattelen jatkossa teatterista, kodista tai työstä? Ainakin saatan katsoa elokuvia ja teatteriesityksiä eri lailla. Tiedän jo vähän mitä on olla lavalla ja vähän mitä on heittäytyä lavalla, vaikkon mitään suurta karakteriroolia olekaan tehnyt. Kuitenkin, se tekeminen, sen tiedän, ja osaan sen perusteella katsoa muiden esityksiä ja muiden näyttelijän työtä eri kantilta, koska ymmärrän jo jotain siitä mitä se vaatii, että

se vaatii vähän hulluutta, rohkeutta ja voimaa, että siihen pystyy. Bristolin vierailtamme sain myös uutta näkökulmaa esiintymiseen ja näyttelemiseen. Oli aika mielenkiintoista saada myös teatterityöpajojen ohjaamiseen konkreettista tuntumaa.

KOTI

Koti-aiheena oli minulle varsinkin alkuaikoina erikoinen ja ihmetystä herättävä. Erilaisille arkisille esineille ja tavaroille annettiin paljon merkityksiä. Monet esineet ja tavarat ovat kyllä tarpeellisia kodissa. Mutta monelle ihan muut asiat ovat kuitenkin paljon tärkeämpiä kodissa. (Kuten rakkaus ja toisista välittäminen..)

Jotenkin olen tämän projektin myötä tullut näkemään kodin myös erilailla. Kun sanoin ystävälleni, että on normaalia imuroida kerran viikossa, hän vastasi: ”Ai onko? Mikä on normaalia, mikä ei?” Olen itse kasvanut siihen, että kyllä sitä vaan imuroidaan kerran viikossa. Koti voi merkitä niin montaa eri asiaa eri ihmisille. Ehkä tavallaan myös sitä ystävänä tarkoitti. Koteja ja perheitä on monenlaisia.

TYÖ

Kotiteatteriprojektiin työllistyin kuuden vuoden kuntouttavan työtoiminnan jälkeen. Olihan se hieno juttu. Vaikkakin koin myös stressiä. Olen myös huomannut, että en ainakaan tällä hetkellä voisi kuvitella ahtautuvani mihinkään normityöhön.

Mitä työhön ja sen määrittämiseen tulee, työnteko voi tosiaan olla niin monenlaista. Tarkoittaako oikea laadullisesti vahva työ, että täytyisi herätä joka aamu seitsemältä ja keittää puuroa ja kahvia ja alkaa töihin siltä seisomalta? Kaikille se ei vain luonnistu. Ja erilaisia aikataulujakin on eri ihmisillä. Työ voi olla periaatteessa mitä vain. Joillekin aamulla herääminen, suihkussa käynti, itsensä kuntoon laittaminen, aamupalan syöminen, pieni liikunta, voi käydä jo tietynlaisesta työstä. Yleensä ns. oikeaksi työksi lasketaan työ josta saa palkkaa, ja jossa on yhteiskunnallisesti aktiivisena, jolla vaikuttaa jotenkin yhteiskuntaan. Luovassa työssä tekeminen, työ, kasvu, ja palkka voivat yhdistyä.

Mikä jäi parhaiten mieleen? En voi mitenkään vielä sanoa mikä jäi parhaiten mieleeni. Se tulee varmasti joskus myöhemmin. Merkityksellistä oli yhdessä tekeminen, vaikeuksista huolimatta. Sen lisäksi parhaiten mieleeni jäivät reissut niin

kotimaassa kuin ulkomaillakin, sekä naurut. Yhdessä tekeminen yhdistää.

En tiedä kuinka moneen ihmiseen teatteriprojekti tai festivaalimme vaikutti oman porukkamme ulkopuolella. Esitysten jälkeen saadun palautteen perusteella ainakin muutamaan. Voi olla, että festivaalilla teimme jotain historiallista. Oliko se ensimmäinen vastaava teatterifestivaali laatuaan Suomessa? Jos oli, niin kyllä se nostattaa jonkinlaista ylpeyttä minussa.

Sandy

Kirjoittaja oli mukana projektissa näyttelijänä ja työntekijänä.

UUSIA TYÖSKENTELYTAPOJA: AJATUKSIA TEATTERISTA JA TYÖSTÄ

Lähdin mukaan alunperin Tilkkeen ohjaaja Tuulin houkuttelemana, häneltä kuulin, että Sopimusvuoreen on tulossa tällainen projekti ja kiinnostuin. Olen ollut mukana alusta asti ja olen myös loppuun asti, en olisi uskonut, että miten monipuolinen ja kiinnostava projekti tästä syntyisi. Alku oli pitkälti harjoittelemista, että miten työpajaa tehdään, kaikki lähtee siitä. Hitaasti ja kärsivällisesti, mutta varmasti. Ensimmäisen vuoden käytimme juurikin harjoitteluun ja työpajoihin sekä vierailimme Sopimusvuoren yksiköissä vetämässä työpajoja. Keräsimme työpajojen muodossa tietoa asiakkailta, että mitä koti heille merkitsee ja mitä tulee mieleen sanasta koti. Näistä saaduista tiedoista lähdimme koostamaan esitystä, se on yksi merkittävä osa tutkivaa teatteria ja yksi tapa julkaista tutkittua tietoa. Esitystä esitettiin Sopimusvuorella ja mm. Sosiaalityön tutkimuksen päivillä ja Bratislavassa ERROR-festivaaleilla.

Olen ollut Legioonateatterin nuorten työpajalla tekemässä soveltavaa teatteria, sieltä voin laskea aloittaneeni teatterin teon kunnolla. Välissä on niin pitkä aika kun viimeksi tein teatteria. Kotiteatteriprojektin tutkiva teatteri lajityyppinä on ollut mainio jatkumo minulle. Legioonateatteri antoi minulle hyvät eväät jatkaa teatteria ja melko hyvän pohjan näyttelijäntyölle, että mitä se on ja mitä teatteri vaatii. Teatteri perustuu luottamukseen ja läsnäoloon, sitä totisesti löytyi myös tästä projektista, johon oli helppo hypätä mukaan. Näiden välillä olen ollut mukana perinteisessä teatterissa (puhenäytelmissä, mm. kesäteatteri) ja musikaalissa. Teatterin tekemisen tyyli on ollut kaikissa kokemissani projekteissa hyvin erilainen.

Ohjauksen taso on ollut korkea ja tekijät (näyttelijät) kokeneita tai useissa produktioissa olleita. Esitykset ovat olleet vauhdikkaita ja nopeitempaisia sekä usein viimeistä liikettä myöten hiottuja. Minulle tuotti vaikeuksia hypätä hidastempoisempaan teatterintekemiseen ja työskentelemään melko noviisien kanssa. Jouduin opettelemaan toisenlaista tyyliä, vaikuttavan esityksen ei tarvitse välttämättä olla tungettu täyteen kaikkea ja edetä kuin höyryjuna. Esitys voi olla myös lyhyt, sen ei välttämättä tarvi kestää 2-3 tuntia. Voi lukea tarpeen tullen paperistakin sopivassa tilanteessa, ei tarvitse osata ulkoa tekstiä. Voi olla luonnollinen, ei tarvitse näytellä. Muunmuassa nuo asiat ovat sellaisia joita olen oppinut projektin varrella, voi olla muutakin, mutta nyt ei tule mieleen. Aluksi en käsittänyt miten hyvää palautetta olemme saaneet esityksestä, mutta vähitellen olen hyväksynyt, että esitys on hyvä ja vaikuttaa ihmisiin. Eräs katsoja, joka työskentelee näyttelijänä, antoi palautetta että ”teatteri on palannut juurilleen”. Se oli minulle merkittävä palaute. Kotiteema on myös niin henkilökohtainen ja varsinkin suomalaisille koti on hyvin yksityinen paikka, että se vaikuttaa katsojiin merkittävästi, näin olen ajatellut. Suomalaisten kodit eivät ole niin avoimia kuin muualla maailmassa.

Tunteiden käsittelyn vaikeus ja niiden tajuaminen tuottaa minulle vaikeuksia ymmärtää, että miksi jokin asia näytelmässä kosketti ja mikä siinä kosketti, jos minulla on johonkin asiaan neutraali suhtautuminen tai se ei herätä intohimoja. Tätä näytelmää on ollut silti kiva tehdä, koska se on ollut niin erilainen aikaisempiin verrattuna ja olen alkanut pitämään näytelmästä. Silti minulla on kaipaus vanhoihin aikoihini ja nopeisiin vaatteiden vaihtoihin ja tilanteisiin. Toisaalta muissa teattereissa ei annettu niin paljoa tilaa kuin *Hahmoitelmia kodiksi* -näytelmässä. Muualla joutui toimimaan sätkynukkena ohjaajalle, joka vetää langoista. Ei välttämättä oma näkemys tilanteesta tai roolihenkilön toiminnasta kelvannut ohjaajalle. Joskus näytteli väärin ja ohjaaja korjasi sen ammattimaiseksi, tosin sitä olen jäänyt myös kaipaamaan. Olen oppinut kuitenkin paljon uusia työtapoja projektin myötä ja niitä voin jatkossa kantaa muualle. Merkittävien niistä on ehkä rauhallisuus ja luonnollisuus.

Teatterin tehtävä on myös muuttaa näkökulmaa ihmisessä, nyt katselen teatteria ja kotia eri silmin kuin ennen. Olen ymmärtänyt että koti voi merkitä ihmiselle hyvin paljon, se ei välttämättä ole fyysinen asuinpaikka vaan myös henkinen koti ja sielun majatalo. Joku tuntee olevansa kotona luonnossa ja joku juurikin siellä yksityisessä kodissa. Teatteri on minulle se paikka, jossa tunnen olevani kotona ja läsnä. Vaikkakin näytellessä ollaan joku muu, muttei aina. Kaipaus on olla joku muu, ei tarvitse olla ”kotona”, sellainen joka on nyt. Muissa maailmoissa. Ehkä projekti antaa minulle nyt myös luonnollisuutta teatterin lavalle, taitoa hyväksyä itsensä

myös avoimessa maailmassa (sellaisena kuin on). Sitä on niin paljaana teatterin lavalla, kaikki näkevät. Et voi tarjota loppujen lopuksi kuin itsensä jossain kirjoitustussa roolihahmossa.

Projekti on antanut minulle sitä paljon puhuttua työtä ja osallisuutta yhteiskuntaan. Arvoa elämään ja tunnetta kuulua yhteiskuntaan, siihen kelvolliseen luokkaan, joka tekee työtä, maksaa veroja ja täten rahoittaa yhteiskuntaa. Tuntenut olon tasa-arvoiseksi ja ei ole tarvinnut asioida työvoimatoimiston kanssa, Kelan kanssa kyllä. Vähän liiaksikin, sillä työhän on ollut osa-aikaista, mutta silti tuonut noita yllämainittuja asioita elämään. Suomessa täytyy tehdä työtä joko hyvin vähän tai hyvin paljon. Me jotka olemme tässä keskellä, joutuvat vääntämään toimeentulosta. Tienaako liikaa vai tienaako liian vähän, siitä saa sitten tapella Kelan kanssa, että paljonko ne maksaa työttömyysrahaa tältä ja tältä kuulta vai maksaako ollenkaan. Samoin asumistuen kanssa. Onneksi joskus tienasi alle 300 €/kk, niin työttömyystuki ei leikkaantunut. Pitäisi tienata niin paljon, että pääsisi Kelan tuista eroon, onko se sitten ihanne? Suomessa aina määritellään ihminen työn teon kautta. Joskus osa-aikatyökään ei ole joidenkin silmissä kelvollista, on se kumminkin tyhjääkin parempaa. Osa-aikatyötä ja työn jakamista pitäisi roimasti lisätä. Toiset uupuvat työhön, toisilla sitä ei ole lainkaan.

Ajoittain Kotiteatteriprojektissa työtä oli liian vähän ja työnkuvat olivat epäselviä mm. *Mielentilat*-festivaalilla. Silti olen tyytyväinen annettujen tehtävien määrään, itse halusin myös kirjallisia töitä. En ole lainkaan kokenut, että työtä oli liikaa. Projektin alku oli pitkäkö, kun ensimmäisenä vuonna ei työllistetty, silti jaksoin odottaa työllistämisvaihetta ja olla opettelemassa. Olen aina tehnyt suorittavaa työtä pienellä palkalla ja pinta-alat ovat olleet suuria. Oli vaikea hypätä yhtäkkiä tekemään luovaa työtä ja esiintymään näytelmässä, josta maksetaan. Koin työksi vain kirjallisten töiden tekemisen ja erilaisten asioiden suunnittelun sekä kokoukset, työn käsite häipyi tehdessä näytelmää, sitä esittäessä ja ohjatessa työpajaa. Kun olen teatteria tehnyt kauan, niin häviää sellainen ajatus, että se on työtä tai harrastus. Se on elämäntapa oikeastaan. Olo oli välillä absurdi, että voidaanko tällaisestakin maksaa ja vieläpä valtion rahoilla aika hyvällä tuntipalkalla. Ehkäpä häpeänkin tunnetta kun on päässyt näin hienoon juttuun ja toiset ei pääse vaikka haluaisivat, joutuvat tekemään raskasta työtä huonolla palkalla tai olemaan kuntouttavassa työtoiminnassa.

Tietysti olen hyvin kiitollinen tästä, olen saanut tehdä edes hetken siitä mistä oikeasti pidän ja ilman muodollista koulutusta. Olen ollut oikeassa paikassa oikeaan aikaan, kun tähän projektiin pääsin. Tämä antaa tärkeää kokemusta tulevaisuuteen, olen ajatellut pyrkiä opiskelemaan teatteri-ilmaisun ohjaajaksi. Työpajojen ohjaukset ja suunnittelut ovat olleet minulle se tärkein juttu tässä koko projektissa, niistä

olen eniten pitänyt. Haluaisin olla ohjaaja, minulla ei ole enää niin suurta tarvetta päästä lavalle paistattelemaan. Jos haluan vielä näytellä, niin pitää olla merkityksellinen näytelmä, eikä mitään hömppää. Sinne teatterikouluun on vaikeaa päästä ja niin on myös vaikeaa jatkossa työllistyä mihinkään vastaavaan jos ei ole virallista koulutusta. Se on kaikki tai ei mitään. Eli projekti on antanut minulle tulevaisuuden vision, mitä haluaisin tehdä työkseni ja sitä haluan tavoitella. En olisi uskonut näin käyvän ja olen vilpittömän onnellinen. Kun tämä ovi sulkeutuu, niin toivottavasti toinen avautuu. Kotiteatteriprojekti on antanut ajatuksen, että myös minä voin/voisin tehdä luovaa työtä ja minulla on oikeus tehdä sitä. Antanut armollisuutta, ettei tarvitse aina olla niin puritaanisen ankaraa suorittavaa työtä. Joudun varmasti kuitenkin vielä palaamaan vanhaan ammattiin, ehkä olen siinä sitten lempeämpi itselle. Voin tehdä mitä haluan, olen saanut itseluottamusta ja vahvuutta pyrkiä siihen mihin haluan. Pitkään oli verho edessä, nyt se on avautunut ainakin jokseenkin. Tiedän, että teatteriala on hyvin haasteellinen, mutta onpahan ainakin yritetty. Siitä ei voi ainakaan syyttää ja siitä, että jäin vain haaveilemaan. Kotiteatteriprojekti astui oikeaan aikaan elämäni ja kannatti olla mukana loppuun asti. Teatteri pysyy jossain muodossa mukanani vaikkei tästä ammattia tulisi. Arvostan ja ihailen nyt entistä enemmän luovan työn tekijöitä kun itse tietää miten haasteellista on tehdä ammattimaisesti kulttuuria. Sekä miten paljon se vaatii, että esitys edes pääsee esitettäväksi. Koko prosessi on massiivinen. Mielestäni kaikki työ on arvokasta, näin olen ajatellut aina ja ennen Kotiteatteriprojektiäkin. Ei ole ehkä olemassa turhaa työtä ja jokaisella tehdyllä työllä on jokin tarkoitus.

Projekti on opettanut minulle työskentelyä työryhmässä, olen joutunut työskentelemään aikoinaan paljon yksin. Opettanut myös keskustelemaa työkulttuuria. Teatteri on yhteispeliä ja tämä työryhmä on ollut hieno, kaikki on sujunut melko hyvin ja joustavasti. Työryhmä on pysynyt kasassa ja yllättänyt minut, miten kaikki ovat pystyneet tähän. Alussa olin hiukan skeptinen. En nyt keksi mitä olisi voinut tehdä toisin. Aikansa kutakin ja nyt tuntuu jo siltä, että voi lopetella projektia. Jos projekti olisi tällaisenaan jatkunut, sen olisi täytynyt jollain tavalla muuttua, että olisi motivaatiota jatkaa. Vointini on parantunut sitä kautta, että tulevaisuuden kuvat ovat selkiintyneet. Ei ole enää niin näköalaton. Ilman projektia olisin kai pysynyt vanhassa ammatissani, aina kesät töissä, talvet työttömänä. Ei mitään uutta olisi tullut, varmasti teatteri harrastuksena olisi pysynyt ja siitä saanut pieniä elämyksiä. Tai jopa sairauslomakin olisi ollut mahdollinen. Tuli tilaisuus uudistua, ammatin vaihtaminen on tätä päivää, nykyään työurat niin repaleisia, määräaikaisuuksia täynnä sekä ei ole enää mitään vakituista uraputkea eläkkeelle asti.

Projektista parhaiten jää mieleen esiintymiskeikat ja Bratislavan tutustumismatka 2016. Sekä lukuisat kohtaamiset ihmisten kanssa eri paikoissa. Keikkailu oli mukavaa ja haaveeni kiertueteatterista toteutui. Sekä se, että tämä todella voi vaikuttaa ihmisten ajatuksiin kodista. Oma kotini on aina joko Lapissa tai teatterissa, ei tässä missä asun, se ajatus ei juurikaan muuttunut. Teatterikoti tosin vahvistui. Vaikutuksista ympäristöön en osaa sanoa, paitsi sen että teatteriesitys vaikuttaa kumulatiivisesti. Joku saa iloa ja voimaa esityksestä ja vie sitä eteenpäin, esim. juurikin kotiinsa tai työpaikalle ja levittää sen muihin. Merkityksellistä myös se, että tämä on tutkimus ja odotan innolla sen valmistumista sekä sen lukemista. Dokumentti oli myös merkittävä. Niin paljon on matkan varrella tapahtunut, koko Kotiteatteriprojekti jää loppuiäksi mieleen hyviksi muistoiksi ihmisten kera ja työtovereiden.

Arto

Kirjoittaja oli mukana projektissa näyttelijänä ja työntekijänä.

PROJEKTI ON VAIKUTTANUT KUNTOUTTAVASTI

Projekti on vaikuttanut kuntouttavasti.

Antanut onnistumisen kokemuksia.

Kohottanut itsetuntoa.

Antanut luovuudelle tilaa.

Antanut uskoa omaan tekemiseen ja toivoa paremmasta tulevaisuudesta vaikka jaksamisen ja ADHD/ADD -ongelmien kanssa on ollut haastavaa.

Janne Perhomaa

Kirjoittaja oli projektissa mukana näyttelijänä ja työntekijänä.

TOINEN KOTI TEATTERIPROJEKTISSA

Keväällä 2017 kiinnostuin tutustumaan teatteriprojektiin, josta olin huomannut innostuneita ihmisiä Näsinkulman klubitalolla. Jo keväällä ehdin ohjaamaan muutamana teatterityöpajan, vaikka aikaisempaa kokemusta teatterista ei minulla ollut. Syksyllä alkoi sitten varsinaisen näytelmän harjoittelemineen improvisoiden ja kohtaus kohtaukselta hioen. Tuntui, että olin löytänyt klubilta ”toisen kodin” kotiteatteriprojektilaisten joukosta. Teatteripäivä tuntui viikon kohokohdalta. Näytelmään ei ollut ennakko-odotuksia, mutta sitten minulla olikin ”äidin rooli” *Hahmotelmia kodiksi* -näytelmässä. Myös musiikkiosaamistani tuli mukaan näytelmään. Opin räppäämäänkin klassiselta taustaltani. Teatteriprojekti tuntui tarjoavan sopivan kokoisia rooleja itse kullekin ja syksy huipentui ensi-iltaan Bratislavan ERROR-festivaaleilla.

Mahtavaa oli, että näytelmä jatkui Suomessa. Esitimme näytelmää kevään 2018 aikana 17 kertaa. Ja palkitsevaa oli myös työllistyminen hankkeeseen. Kerran viikossa ohjasimme teatteripajassa pientä ryhmää, joista myös saimme kiitettävää palautetta. Teatteripajat tuntuivat osalle myös viikon kohokohdilta. Teatteripajat voimaannuttivat myös uusia osallistujia tulemaan mukaan *Kela-monologit* -näytelmään, jonka esitimme Teatteri Telakassa.

Elokuussa 2018 teatteriprojekti jatkuu vielä syyskuun loppuun. Elokuinen *MielenTilat*-festivaali oli onnistunut. En ole ehkä voimaantunut tarpeeksi uusiin opintoihin projektin aikana, mutta pehmeämmällä mittarilla olen kyllä. Myös pitämäni päiväkirja on näyttö siitä miten teatteriprojekti on kannatellut minua koko vuoden. Kotiteatteriprojekti on antanut mielekästä luovaa tekemistä minulle, mahdollisena lisänä tosiaan työllistyminen. Lisäksi projekti on opettanut ehkä kiitollista suhtautumista nykyistä kotiani kohtaan, kun ymmärsin, että koti ei ole itsestäänselvyys kaikille.

Susanne

Kirjoittaja oli projektissa mukana näyttelijänä ja työntekijänä.

HAJATELMIA

Ensimmäistä kertaa (melkein) sain palkkaa työstä, joka ei ollut suorittavaa. Se oli erilaista, mutta kuitenkin tavallaan turvattua. Kaikenlaista luovaa taasen olen kyllä aina tehnyt (myös teatteria, kun olen kuntoutujana tehnyt pitkän uran niin Askeleen aikoina jo Rikun kanssa), mutta ensi kertaa sain siitä palkkaa. Ryhmän ohjaaminen on sinänsä tuttua, kaikenlaista vertausohjausta olen tehnyt kaikenlaisissa ympyröissä aina välillä ja pitkään.

Tämä on myös vaikuttamista, hiukan sukua ASPAn asumispalvelujen vertaisarvioinnille (kokemustoimijuutta myöskin), joita olen tehnyt. Tässäkin koti lähtökohtana (ja palveluasumisen konseptissa osaltaan myös).

Vertaisarvioinnin, joka on haastattelu, erona on se, että se on sanallisempi kuin harjoitteet, jotka taasen ehkä helpommin sanallistavat sanatonta. Toki tarkoituskin on hieman eri (vertaisarviointi: itsemääräämisoikeus ja laadunkehitys; työpajat: mitä koti merkitsee?) Toki kummassakin on tullut kysyttyä voiko kissoja/koiria olla mukana asumisessa. Nämä menetelmät risteävät monessa kohtaa ja kumpikin on kokemustoimijuutta, joista saa palkkaa. Arjessa vaikuttamista.

Palkasta voikin sitten siirtyä Kelaan, jonka byrokratian kanssa itsellä kuten monilla muillakin on vaikeuksia. Nyt joudun maksamaan siitä, että olen tehnyt töitä koska katsoivat jatkuvaksi, 3000 €. Samaan aikaan Kelan johtaja sanoo, että ihmiset ovat liian tottuneet tukiin. Mutta Kelassa itsessään on valuvika: osatyökykyisyyttä ei tunnisteta, se on täynnä byrokratiaa byrokratian itsensä vuoksi. *Kela-monologit* todella hyvin mallintavat Kelan logiikkaa! (Ja myös Kelan virkailijoiden ja päättävien poliitikoiden tulisi nähdä kummatkin esitykset!!!). Ylätasolla vaikuttamista!

Verve...

Hiedanrannan työpajat olleet taas mielenkiintoinen juttu, jossa ryhmänohjaus kehittynyt. (Kiitos Mirka erityisesti ja yleisesti kaikki muut tuesta!) Sanallinen ja

sanaton ryhmädynamiikka on hauskaa ja mielenkiintoista. Leikillistäminen on sekä esityksiä edeltävissä työpajoissa että Hiedanrannassa ollut tie aitouteen, jota esim. yhteiskunnan byrokraatit eivät tavoita. Ihminen päättäjäksi eikä jokin mystinen koneisto!

Lapsuuteni haave oli muuten tulla arkkitehdiksi. Kun olin pieni, asuimme monessa paikassa ja ahtaasti, piirtelin pienenä paljon pohjakaavoja ja legot oli kivoja! Myöhemmin kuntoutuskodissa taas oli kova halu omaan asumiseen siirtymiseen, vaikka kommuunissa oli puolensa toki.

Mielenkiintoista on ollut, elämä on vienyt asumisen pariin siten, että kiinnostus ja oma elämäkokemus ovat tällä tavalla ristenneet keskenänsä. Tykkään tehdä geometrista taidetta, jossa asioita katsotaan erilailla. Tämä projekti on ollut myös tavallaan sen jatkoa sanallisella ja sanattomalla kielellä ja kokemuksella.

Jarno

Kirjoittaja oli projektissa mukana näyttelijänä ja työntekijänä.

HAUSKANPITOA, OSALLISTUMISTA

Projekti teki hyvää, vaikken saanut palkkaa.

Matkat Hiedanrantaan olivat hankalia, lopulta onnistui.

Katson positiivisin mielin tulevaisuuteen ja odotan uutta.

En pitänyt itseäni näyttelijänä vaan vierestä seuraajana, ihmisenä, osallistujana, yleisönä, yhtenä katsojana.

En pitänyt työnä vaan hauskanpitoa.

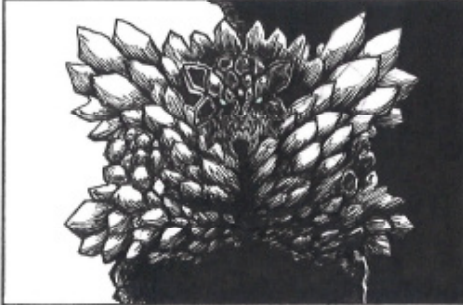
Toivottavasti joku yllättyi roolistani.

Jarkko

Kirjoittaja oli mukana projektissa lavastajana ja näyttelijänä.

SUOJAPANSSARI

JOUDUIN JO LAPSENA LUOMAAN ITSELLENI
PANSSARIN SUOJAAMAAN ITSEÄNI MAAILMALTA,
JA MAAILMAA ITSELTÄNI.

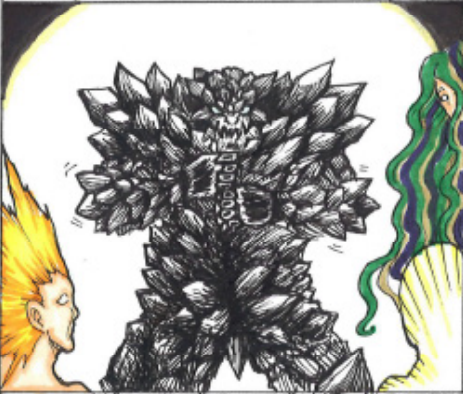

EN ENÄÄ JAKSA OLLA SEN VANKI.
HALUAN TAAS TUNTEA.

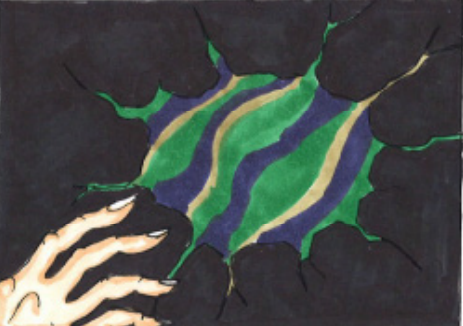
SIKSI LÄHDIN MUKAAN TÄHÄN PRO-
JEKTIIN, TOIVOIN, ETTÄ SE AUTTAISI
OIKEAA MINUA TULEMAAN ESIIN.

ERÄLLÄ KERRALLA YRITIN AVAUTUA
KERTOMALLA ONGELMISTANI.

TUNSIIN KOSKETUKSESSA VIHREÄÄ,
VIOLETTIA JA KULTAA.

KÄDEN POISTUTTUA TUNNE SÄILYI HETKEÄ,
JA PANSSARINI PYSYI AUKI.

MINUA KOSKETETTIIN SELKÄÄN JA PANSSARINI
SIIRTYI KOSKETUKSEN TIELTÄ.

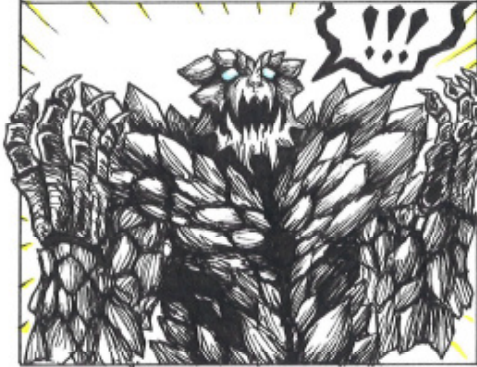
SE OLI ENSIMMÄINEN KERTA TÄLLÄ
VUOSITUHANNELLA KUNTUNSIIN KOSKETUKSEN

SITTEEN PANSSARINI ALKOI JÄLLEEN
KASVAA UMPEEN...

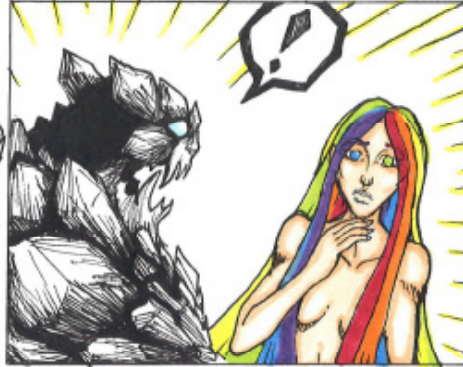

MUTTA EHDIN HUOMATA SULKETUVAN
KOHDAN REUNOJEN HEHKUVAN VIOLETTINA.

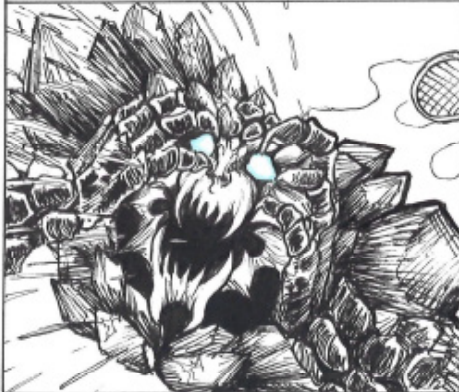
TOISELLA KERRALLA ESITIN RAIVOA, JA TUNSIIN OIKEAN RAIVONI RIUHTAISEVAN KAHLEITTAAN SISÄLLÄNI.

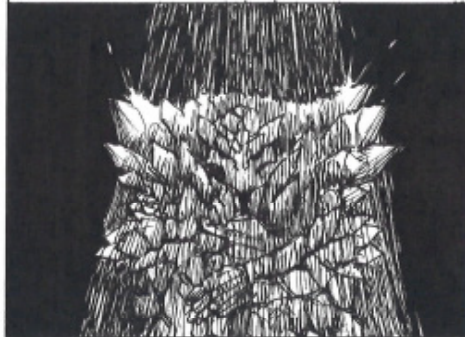
TÄMÄ JOHTI SIIHEN, ETTÄ RAIVOSTUIN OIKEASTI, KUN TUNSIIN TULLEENI LOUKATUKSI.

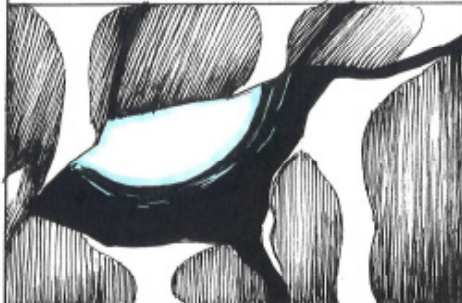
SUIHKUSSA OLLESSANI YRITIN YHTÄKKÄÄ KYNSIÄ KASVOJANI.

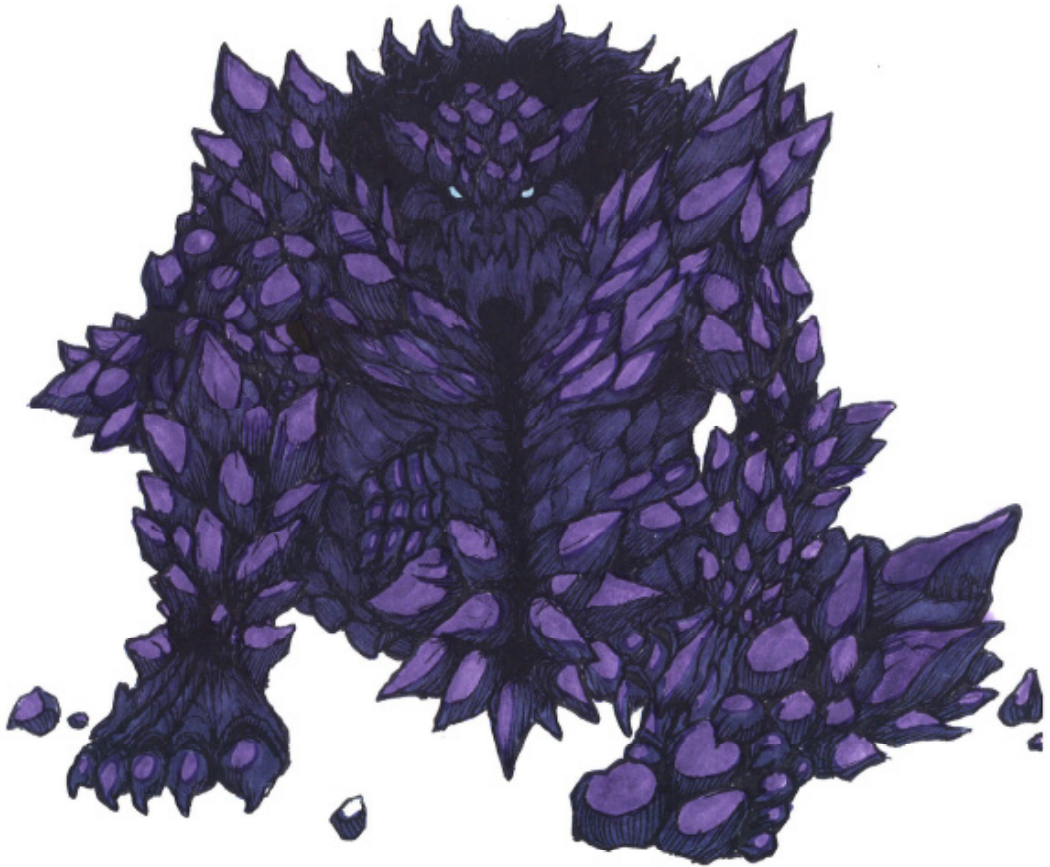
MINUN OLI TAAS PAKKO SULKEA PANSsarINI TIUKEMMIIN KIINNI. PANSsarIN AUKI PAKOTTAMINEN EI RIITÄISI, KOSKA SE EI RATKAISISI SEU ALLA OLEVIA ONGELMIA.

JONKUN PITÄISI TYYNNYTTÄÄ MYRSKY SISÄLLÄNI, JOTTA USKALTAISIN AVATA PANSsarINI, MUTTA MITEN SE OLISI MAHDOLLISTA JOS KUKAAN EI EDES NÄE OIKEAA MINUA?

VAIKKA PANSsarINI ON EDELLEEN KIINNI, OLEN OPPINUT PALJON ITSESTÄNI TÄMÄN PROJEKTIN AIKANA: TIEDÄN NYT ETTÄ PYSTYISIN YHÄ TUNTEMAAN ASIOITA, JA ETTÄ EN VOI ALATA PANSsarIANI YKSIIN, TAI OLETTAA KENENKÄÄN AVAAVAN SITÄ PUOLESTANI, VAAN MINUN ON TEHTÄVÄ SE YHDESSÄ JONKUN KANSSA. PANSsarINI NÄYTTÄÄ MUSTALTA, MUTTA EHKÄ SE VIELÄ HEIJASTAA ULTRAVIOLETTIA VALOA, JONKA JOKU PYSTYY HAVAITSEMAAN.

Tomi

Sarjakuuvan tekijä on projektissa mukana näyttelijänä ja työntekijänä.

LUOVUUS, LEIKKI, ILO: TAITEEN HYVINVOINTIVAIKUTUKSISTA

Olen ollut mukana ohjausryhmässä projektin alusta asti. Olen osallistunut työpajoihin sekä osallistujana että kerran myös yhtenä ohjaajana Sopimusvuori ry:n henkilökunnan henkilöstökokouksessa. Taiteen tekeminen ja taiteen ryhmäprosessit ovat minulle entuudestaan tuttuja. Tein työni ohessa gradun taiteen tekemisen kokemuksesta Tampereen yliopiston sosiologian laitokselle ja valmistuin yhteiskuntatieteiden maisteriksi tänä kesänä (Nenonen 2018).

Mielenterveydelle on olemassa monenlaisia määritelmiä. Taidelähtöisten terapioiden yksi tunnetuimpia ja laajasti omaksuttuja luovuusnäkemys on Donald Woods Winnicottin (1896-1971) teoria tunne-elämän kehityksestä ja hänen käsitteensä *potentiaalinen tila*. Winnicottin mukaan kyky leikkiä on oleellisin tekijä mielekkään, merkityksellisen elämän kannalta ja muutoksen mahdollistajana. Edelleen itsensä etsimisen tiellä on oltava tietyt olosuhteet, mikäli aikoo etsimisessään onnistua. Nuo olosuhteet täyttyvät luovuuden käsitteen kautta. Hänen mukaansa vain ja ainoastaan leikkiessään lapsi tai aikuinen voi käyttää koko persoonallisuuttaan ja olla luova. Myös todellinen kommunikaatio on mahdollista vain leikkiessä. Edelleen vain olemalla luova yksilö voi löytää itsensä. (Winnicott 1971, 63.)

Winnicottin käsite potentiaalinen tila, toiselta nimeltään leikkitala, kuvaa hyvin taiteen tekemisen tilaa. Taide voidaan nähdä myös kulttuurisena kohtaamispaikkana (Pääjoki 2004), yhteisen kokemuksen jakamisen tilana (Koskela 2016) tai kontrollista vapaana mahdollisuuksien tilana (Känkänen 2013), missä parhaimmillaan mahdollistuu yhdessä jaettu taiteen tekemisen kokemus, leikki, mielikuvituksen lisääntyvä läsnäolo, uuden oppiminen, näkyväksi tekeminen ja muutos parempaan. Leikki tarkoittaa tässä yhteydessä ennen kaikkea luovaa asennetta ja kykyä heittäytyä tilanteeseen. Teatteri-ilmaisun harjoitteet ovat omiaan lisäämään rohkeutta heittäytyä epämukavuusalueillekin ja löytää uusia voimavaroja itsestään. Kehollisuus erilaisine liikeharjoitteineen lisää taiteen tekemisen kokonaisvaltaisuutta. Liike on laajentunut myös arkielämään. Klubitalon ruokalaan tulee lisää eloa, liikettä ja ääntä kun Kotiteatteriprojektin ydinporukka saapuu saliin.

Taiteen ryhmäprosessin kannalta olennaisia tekijöitä ovat luottamus ja tuki prosessiin osallistuneiden kesken. Kotiteatteriprojekti on onnistunut projekti. Olen kuullut palautteita ja nähnyt omakohtaisesti, miten luottamuksen ilmapiiri on välittynyt ulkopuolisille työpajoihin osallistuneille ja madaltanut myös heidän kynnystä

heittäytymiseen. Viime viikon ohjausryhmässä mieleeni jäi yhden osallistujan kommentti siitä, kuinka esityksen *Hahmotelmia kodiksi* näyttämönä toimiva valkoinen paperi on hänelle nykyään kuin toinen koti. Samoin sydämeeni piirtyivät *MielenTilat*-teatterifestivaalin aikaiset tunnelmat, kun yhdessä rakensimme tilaa esitystä varten ja nauru raikui kaikuvassa Lielahden Kartanon aulassa. Tunnelmaa kuvaa mielestäni parhaiten ajatus *kuin yhtä suurta perhettä*.

Onnistunut, sarjassaan ensimmäinen *MielenTilat*-teatterifestivaali osoitti jo sen, että mielenterveysteemaiselle festivaalille on tarvetta. Teatterikesän laajasta tarjonnasta huolimatta ihmiset hakeutuivat Lielahden Kartanolle ja esitykset olivat loppuunmyytyjä. Bristolista saapunut 17 henkinen Stepping Out -teatteriryhmä oli kansainvälinen osa yhä laajenevaa yhteistyötä ja ystävyyttä, jota Kotiteatteriprojekti on tuonut mukanaan.

Kotiteatteriprojektiin osallistuminen on ollut minulle merkityksellistä ja mieluisaa, koska niin tässä kuin aiemminkin olen nähnyt taiteen tekemisen hyvät vaikutukset ihmisten hyvinvointiin. On ollut ilo seurata, miten projektiin osallistuneet ovat löytäneet itsestään uusia puolia ja voimavaroja. Toiminta on ollut uraauurtavaa ja toivonkin, että toimintamallille löytyy rahoitusta niin, että se juurtuu luontevaksi osaksi sosiaali- ja terveystieteiden käytäntöjä.

Tuuli Nenonen

Kirjoittaja toimii ohjaajana Näsinkulman Klubitalolla ja oli mukana projektin ohjausryhmässä.

Viitteet:

- Koskela, V. (2016) Teatteri läsnäolon tilana voi mahdollistaa samanarvoisuuden ja uuden ymmärryksen. Julkaisussa: Ekoluoma, R. & Hyttinen, H. (toim.) *Samassa tilassa. Yhteisöteatteri osallisuuden mahdollistajana*. Centria ammattikorkeakoulu. Raportteja ja selvityksiä, 15.
- Känkänen, P. (2013) *Taidelähtöiset menetelmät lastensuojelussa – kohti tilaa ja kokemusta*. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Suomen Yliopistopaino Oy.
- Nenonen, T. (2018) *Taide ihmisyyden kanavana ja kannattelijana. Tapaustutkimus monitaiteisesta projektista "Mielen panssarit"*. Pro gradu -tutkielma. Tampere: Suomen Yliopistopaino Oy. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201804041486>
- Pääjoki, T. (2004) *Taide kulttuurisena kohtaamispaikkana taidekasvatuksessa*. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylä: University Library of Jyväskylä.
- Winnicott, D. W. (1971) *Playing and Reality*. London: Tavistock.

PEUKUNNAPPAUKSESTA DIALOGISEEN TOIMIJUUTEEN – KOTONA SAA OLLA ROHKEA, VAKAVA JA LEIKKISÄ

Olen alun pitäen kouluttautunut näyttelijäksi ja myöhemmin jatkokouluttautunut teatteri-ilmaisun ohjaajaksi ja nukketeatteritaiteilijaksi. Vuodesta 1997 olen ohjannut monenlaisia ryhmiä teatterin keinoja käyttäen – välillä fokuksessa on ollut taiteellisen esityksen ohjaaminen ja toisinaan teatterin keinoin on tutkittu jotain asiaa. Kotiteatteriprojektissa nämä asiat: tutkiminen teatterin keinoin ja taiteellisen esityksen tekeminen yhdistyivät. Projektisuunnitelmasta alkaen tavoitteena oli kouluttaa tulevat ryhmäläiset ohjaamaan teatterityöpajoja ja näin työllistää osallistujia, saada työpajatoiminnan kautta osallistujille kokemusta teatterin tekemisestä ennen varsinaista esitystä ja osallistaa ryhmäläiset teatterin tekemisen eri vaiheisiin. Minä toimin Kotiteatteriprojektissa monessa roolissa, päävastuuni liittyi teatteritoiminnan suunnitteluun ja organisointiin ja tässä kirjoituksessa haluan pohtia mitä teatterityön jakaminen on teettänyt minulle, millaisia huomioita olen tehnyt työstä ja toimijuudesta.

Kirjoitukseni otsikon ensimmäinen sana *peukunnappaus* on yksi osallistavan/soveltavan teatterin perusharjoitteista, joka usein ohjataan teatterityöpajan alussa ja jonka tarkoituksena on saada osallistujat tekemään helpohko toiminta piirissä seisten ja samalla vapauttaa osallistujia. Tässä lyhyt kuvaus harjoitteesta:

Seistään piirissä. Ojennetaan oikean käden peukalo oikealle vieruskaverin rintakehän eteen. Laitetaan oma vasen käsi levyksi, rintakehän eteen ilmestyneen peukalon päälle. Leikin vetäjä laskee kolmeen, jolloin koetetaan napata oma peukalo karkuun ja kaverin peukalo kiinni.

Tämä harjoite oli yksi ensimmäisistä, jonka opetin ryhmäläisillemme. Olen vetänyt tätä harjoitetta itse satoja kertoja ja minulla on harjoitteen tekemiseen vakiintunut tietty rytmi ja tietty kaava, kuinka harjoitteen ohjaan. Usein lasken kolmeen siten, että sanon ensimmäisen numeron, yksi, tahallisen kovaa ja äkkinäisesti ja tämä saa usein muutaman osallistujan tarraamaan vieruskaverin peukalosta ja näin harjoite ”epäonnistuessaan” vapauttaa naurua ja jännitystä ja tuottaa ennalta ajateltua lopputulosta – rentoutumista. Kun olin opettanut harjoitteen ja olimme ryhmänä harjoitelleet sitä joitakin kertoja, pyysin jotakuta ryhmästämme ottamaan vetovastuun ja omin sanoin ohjaamaan kyseisen harjoitteen. Joku, en muista enää

kuka, otti haasteen vastaan ja alkoi ohjeistaa muuta ryhmää peukunnappauksessa. Muistan oman oloni tässä tilanteessa. Ajattelin harjoitetta sitä kautta, miten itse sen vetäisin ja koin ryhmäläisemme tavan ohjata harjoitetta hitaaksi. Eihän peukku nyt noin napata! Maltoin olla onneksi hiljaa ja rohkean ryhmäläisemme vetää harjoitteen omalla tavallaan loppuun asti. Tämä harjoitteiden jakamisesta syntyvä sisäinen olo seurasi minua jonkin aikaa. Ymmärsin, että aiemmin opettaessani esimerkiksi tulevia teatteri-ilmaisun ohjaajia olin siirtänyt aika suoraan harjoitteen sellaisenaan eteenpäin. Olin itse aikanaan oppinut sen, sisäistänyt sen ja toistanut sitä. En ollut aiemmin päässyt näkemään, miten opettamani harjoite oli siirtynyt käytäntöön. Nyt koko ajan tiesin, että ryhmäläisistämme tulisi työkavereitani työpajojen vetämisessä. Ja oivalsin tämän peukunnappausepisodin jälkeen, että ollakseni aidosti dialoginen minun täytyi luopua omasta ”oikeasta” tavastani ohjata teatterityöpajaa. Tästä oivalluksesta aukeni sarja pohtimisen arvoisia kysymyksiä. Yksi kysymyksistä oli ohjaamiseen väistämättä kuuluva valta. Kun ohjaaja on etukäteen suunnitellut ohjattavan työpajan, niin hän on omilla valinnoillaan luonut työpajalle tietyn rungon ja näin käyttänyt työroolinsa valtaa. Kyky suunnitella kulloiseenkin tilanteeseen sopiva työpaja on osa ohjaajan ammattitaitoa ja ilman suunnitelmaa toimiminen olisi osallistujien aliarvioimista. Nyt oli kuitenkin mahdollista tutkia vallan ja vastuun jakamista usean ohjaajan kesken ja seurata mitä tämä tuottaisi. Soveltavan teatterin ideologiaan kuuluu kirjoittamattomana sääntönä osallisuuden lisääminen ja sen tavoitteissa on tasa-arvoinen kohtaaminen. Usein osallisuus on harjoitteiden tuomaa osallisuutta, joka kestää työpajan ajan, ja näin on hyvä. Kotiteatteriprojektissa osallisuutta haluttiin enemmän. Valtaa ja vastuuta alettiin määrätietoisesti jakaa. Tämä toi omaan ohjaajuuteeni ja työhöni tervetullutta kyseenalaistamista.

Kun aloimme yhdessä suunnitella ja ohjata työpajoja, niin päävastuu työpajan kaaren miettimisestä säilyi minulla jonkin aikaa, kunnes osallistujamme alkoivat suunnitella ja vetää työpajoja itsenäisesti. Kun työpajan vetäjiä oli useita, niin sain yhä enemmän kulkea kohti varmuudesta luopumista. Harjoitteet olivat erilaisia eri ohjaajan vetämänä, ja niin oli hyvä. Silti olin tietoinen vastuusta, joka oli iso, koska kannustin ryhmäläisiä kohti heille tuntematonta. Pikkuhiljaa työssämme alkoi olla monenkeskistä vastavuoroisuutta ja tunnistimme toistemme toimijuuden, joka on vastavuoroisuuden ehto. Kerran viikossa, ryhmämme kokoontuessa, loimme yhteisiä käytänteitä, joiden avulla osallistua ja muokata ympäröivää todellisuutta ja itseään. Nämä käytänteet saivat toimia kutsuna toimintaan.

Jotta tämän kaltainen viikoittainen toiminta oli mahdollista, se edellytti paljon työtä tiistaipäivien ulkopuolella. Yhteistyö eri organisaatioiden (lähinnä Sopimusvuori ry:n ja Sopimusvuori oy:n) kanssa, keskustelut toimintaan osallistuvien ja sitä rikastuttavien taiteilijoiden kanssa, ryhmäläisten työllistymiseen liittyvät kysymykset ja monet muut projektin aikana esiin tulleet seikat teettivät työtä. Sain tehdä paljon työtä projektista vastuuta kantavien ihmisten kanssa, jotta tiistaisin kokoontuva ryhmämme pystyi keskittymään sen olennaiseen tehtävään: teatterin tekemiseen. Dialogi projektin ydintiimin kanssa jatkui usein yli ja ohi tiistaipäivien. Työn sisällöistä puhuminen ja niiden miettiminen vei mukanaan. Koska projekti oli hyvin itsenäinen, se mahdollisti moni asioita, mutta myös vastuutti. Oma, jo valmiiksi aktiivinen, yhteiskunnallinen tietoisuus nosti päätään ja usko oman työn merkittävyyteen oli usein käsin kosketeltavaa. Samalla dialoginen työn tekeminen ja työn jakaminen oli jatkuvaa oppimista. Kun projektimme on nyt loppujulkaisua vaille valmis, niin huomaan jo surevani tämän moniammatillisen dialogin loppumista.

Taiteellisen esityksen ohjaaminen, muodon antaminen tehdylle teatterityölle on mielestäni tärkeää ja motivoivaa. Näin tehty työ ei jää ”vain” osallistujien kesken jaetuksi, vaan saa yleisöjen myötä kontakteja ja elävää palautetta. Valmis teatteri-esitys oli koko ajan myös meidän tähtäimessämme. Projektin kuluessa tehdyt työpajat olivat kerryttäneet meille hyvän määrän materiaalia kodin eri merkityksistä ja tämä tieto sai toimia myös tulevan esityksen käsikirjoitusrunkona. Samalla yhdessä toteutetut työpajat olivat totuttaneet osallistujiamme esillä oloon.

Tykkään ohjata esityksiä ryhmä- ja prosessikeskeisesti, jolloin esitys muotoutuu harjoitusten aikana. Tällainen tekotapa kysyy epävarmuuden sietokykyä ja lisää alttiutta olla tilanteissa läsnä – kuulla mukana olevien ihmisten toiveet. Tätä kirjoittaessa voin todeta, että tämä tekotapa toimi ryhmäläistemme kanssa. Kommunikaatio esiintyjien rooleista, esteettisistä valinnoista ja esityksen kulusta tapahtui minun nähdäkseni hyvin neuvotellen. Nyt ajateltuna esityksen tekovaihe olisi rikastunut, jos mukaan yhteiseen keskusteluun olisi otettu vielä visualisti, joka olisi voinut katsoa esitystä siitä näkökulmasta käsin. Jotta saimme onnistuneen esityksen aikaiseksi ja kaikilla mukana olijoilla oli selkeät roolit, tarvitsimme aikaa. Aika muodostuikin minulle yhdeksi hyvin tärkeäksi tekijäksi projektissamme. Koska projektissamme oli riittävästi työaikaa, pystyin ohjaajana olemaan rento. Tiesin, ettei esitystä tarvitse puskea eteenpäin, vaan se sai kehittyä omaan suuntaansa.

Pystyimme tekemään kokeiluja ja valitsemaan niistä toimivimmat. Esitys sai hengittävän muodon, jossa itse tehty oli arvokasta. Ihanaa oli, että valmista esitystä oli mahdollista esittää niin monta kertaa, 17 esitystä. Aiempiin työprojekteihini vastaavissa konteksteissa verrattuna tällainen esitysmäärä on poikkeuksellisen iso.

Kun nyt mietin projektia taaksepäin, ymmärrän, kuinka rohkeasti lähdimme viemään tekemäämme suunnitelmaa käytäntöön ja kuinka ennalta teatterilla tutkimisen kohteeksi valittu teema, koti, oli riittävän tarkka synnyttääkseen toimintaa, ja samalla riittävän väljä mahdollistaakseen monia lähestymistapoja. Rohkeutta oli myös ajatella toiminnan juurtuvan osaksi Sopimusvuoren yhteisöä ja kuvitella tulevaisuutta, jossa teatterityö olisi työn ja osallisuuden muoto. Rohkeus, dialogisuus ja sitoutunut työnteko loivat minun mielestäni meidän ryhmälle tiistaipäivien ajaksi kodin, joka säteili valoaan myös muihin päiviin.

Riku Laakkonen

Kirjoittaja on yhteisötaiteilija, joka oli vastuussa hankkeen taiteellisesta työstä.

ROHKEA DOKUMENTOINTITIIMI

Dokumentointiprojekti lähti liikkeelle viikottaisista kaikille avoimista tapaamisista, joissa opeteltiin kameran, jalustan ja mikrofonin käyttöä, kuvakerrontaa ja muita elokuvanteon perusasioita. Pikkuhiljaa muodostui aiheesta kiinnostunut ”ydintiimi”, joka lähti suunnittelemaan ja toteuttamaan dokumenttielokuvaa.

Pajan vetäjänä oli hienoa seurata tiimin muodostumista; aluksi kaikki olivat epävarmoja osaamisestaan ja roolistaan, mutta projektin edetessä tiimiläiset sopivat jo luotettavasti keskenään kuka hoitaa minkäkin kuvausvuoron ja jakoivat tietojaan neuvomalla toisiaan esimerkiksi kameran asetuksissa ja muissa käytännön jutuissa.

Projektissa minuun teki vaikutuksen sen myötä esiin tullut rohkeus ja luottamus. Mediatiiimiläisillä ei ollut kellään varsinaista alan koulutusta ja heti he lähtivät tekemään parikymmenminuuttista seurantadokkaria. Ryhmäläisillä oli intoa ja välillä varsin kova itsekritiikki; vähän liian keltaiset tai alivalottuneet kuvat harmitivat, vaikka suurin osa oli kelpo materiaalia. Projekti vaati ryhmältä epävarmuuden

sietoa, kun piti rohkeasti opetella uusien laitteiden käyttöä ja mennä kuvaus-tilanteisiin ihmisten sekaan. Ohjaajan piti välillä muistuttaa, että mokatakin saa!

Elokuvan teko, kuten mikä tahansa taiteellinen työskentely vaatii lukuisia pieniä päätöksiä. Kun lopputulos voi tavallaan olla ihan mitä tahansa, pitää miettiä ja päättää mitä oikeastaan haluaa katsojalle kertoa. Tähän perusasiaan ryhmässä palattiin toistuvasti. Syntyi hyviä keskusteluja ja toki myös mielipide-eroja. Selkeitä yhteisiä päätöksiä oli esimerkiksi se, ettei itse teatteriesitystä näytetä videolla vaan keskitytään sitä edeltäneeseen prosessiin ja että dokumentissa voidaan näyttää myös negatiivisia tunteita ja vaikeuksia, joita projektiin on liittynyt. Dokumentin sisältöä koskevista valinnoista keskusteltiin välillä pitkäänkin. Itselläni saattoi olla jokin käytännön näkökulma esimerkiksi siihen, miksi jotain kohtausta pitäisi muuttaa, mutta jollain tiimiläisellä taas kyse oli lempikuvista. Silloin mentiin tunne edellä. Jälkikäteen ratkaisut osoittautuivat hyviksi. Toki koko hankkeen ajan on menty myös dokumentissa esiintyvien ihmisten ehdoilla. Kaikilla on ollut oikeus sanoa, mitä kuvia heistä saa käyttää ja saako heitä ylipäänsä näkyä koko elokuvassa. Samasta syystä dokumentissa on hyödynnetty animaatiota asumispalveluissa pidentyissä työpajakohtauksissa; ratkaisu on hausکمپی ja tyylikkäampi kuin kuvan sumentaminen tunnistamattomaksi, kuten tutkimusluvuissa oli luvattu.

Näin jälkikäteen katsoen se, mitä dokumenttitiimin työskentelystä jäi käteen, on valtava määrä dokumentoitua tietoa hankkeen etenemisestä vaihe vaiheelta tulevaan tutkimuskäyttöön sekä hieno dokumenttielokuva, joka kertoo hankkeen vaiheista ja toivottavasti osaltaan mahdollistaa tulevia taiteen ja tieteen rajapinnalla liikkuvia hankkeita. Toisaalta tärkeämpää on tekemisen aikana saadut tiimiläisten kokemukset, muistot ja onnistumiset. Oli ilo nähdä miten tyytyväisyys ja ylpeys suorataan kupli tekijöissä, kun dokumentti vihdoinkin valmistui. Mielenkiinnolla seurasin sitä innostusta ja sitkeyttä, jolla työryhmä toimi kahden vuoden ajan. Siihen mahtui monenlaisia tunteita ja elämäntilanteita. Välillä tekemisen hitaus yllätti, mutta ilahduttavaa oli, että kolmihenkinen ydintiimi saapui tapaamisiin innostuneena ja uusien ideoiden kera. Itselleni ryhmän vetäjänä oli tärkeää, että dokumenttitiimi koki tekevänsä omaa projektiaan. He olivat pohtineet dokumenttia eteenpäin vapaa-ajallaankin ja motivaatio oli vahva. Tuntui, että tekemisellä oli oikeasti merkitystä tekijöilleen.

Leena Lehti

Kirjoittaja on elokuvaaja, joka ohjasi hankkeen dokumentointiryhmää.

KUNTOUTUMINEN ON KOVAA TYÖTÄ: ALOITTELIJASTA MEDIA-ALAN OSAAJAKSI

Tekninen taide on aina kiinnostanut minua. Harrastuksiini ennen Kotiteatteri-projektia on kuulunut musiikin säveltäminen, kosketinsoittimien soittaminen ja digitaalinen kuvankäsittely. Harrastukseni olivat hauskoja, mutta hivenen päämäärätömiä, eikä alkuinnostus lopulta kantanut pitkälle.

Teknisen taiteen lumo veti minut mukaan myös Kotiteatteriin harjoittelemaan järjestelmäkameran käyttöä ja videokuvaamista. Lyhyen luokkahuone-tyylisen opetuksen jälkeen kuvasimme ja leikkasimme yhden esimerkkivideon. Tämä antoi meille dokumentointiryhmän jäsenille aivan välttämättömimmät taidot, jotta voisimme ruveta ensimmäiseen vaiheeseen kotiteatteriprojektista tehtävän dokumentin tekemisessä.

Olin alusta lähtien vahvasti mukana dokumentoinnissa ja läsnä aina kun mahdollista. Opettelin järjestelmäkameran käyttöä ensin ryhmässä ja sitten yksin omatoimisesti. Minussa syttyi innostus oppia lisää kaikenlaisesta kuvaamisesta ja pian sain napattua alennusmyynnistä ensimmäisen oikean järjestelmäkamerani, jonka käyttöä aloin opetella yksityiselämässäni. Valokuvaamisesta tuli tosi hauska harrastus!

Terveyteni oli ollut jo monta vuotta niin heikko, että olin ollut pitkään työkyvytön. Alussa minulle oli vaikeaa osallistua parin tunnin mittaiseen lähiopetukseen, mutta jaksamiseni kehittyi jatkuvasti projektin edetessä. Videokuvaamisen alkeita oli haastavaa mutta hauskaa harjoitella hyväksyvässä ympäristössä.

Tiistain Kotiteatteriprojektin harjoituksista tuli rutiini. Näyttelijät harjoittelivat teatteriharjoituksia ja minä kuvasin heitä. Vaikka työ oli aina mielenkiintoista, minulle kyse ei ollut hauskaasta teatteriharrastuksesta, vaan minä tein työtä kuvaus-
kalustolla. Ponnistelin kuntoutuakseni ja kehityin kuvaustekniikan käytössä. Dokumentointiryhmäämme kuului kourallinen jäseniä, mutta kuukausien vierieessä suurin osa kuvauksista siunaantui minun tehtäväkseni.

Joka toinen keskiviikko elokuvaaja Leena Lehti opetti meille lisää dokumentin teon vaiheista ja yksityiskohdista. Hänen johdollaan opin nopeasti lisää leikkaussäännöistä, valotuksesta ja dokumenttikuvaamisen perusteista. Sen lisäksi, että perehdyin myös itsenäisesti valo- ja videokuvaamisen teoriaan, aiempi harrastuneisuuteni tuki uusien mediataitojen opettelua. Arkisin tein työtä dokumenttimme videokuvan parissa ja viikonloppuisin harjoittelin valokuvaamista itsenäisesti.

Kun minut palkattiin leikkaamaan Kotiteatteriprojektista tehtävä dokumentti, se vaikutti valtavan suurelta työltä ja haasteelta. Minulle oli tärkeää, että pidin oman vaativuuteni aisoissa ja siksi omaksuin tavoitteekseni leikata yhden maailman huonoimmista dokumenteista. Olisiko minulta voinut odottaakaan mitään muuta, sillä minulla ei ollut koulutusta tai osaamista ennen projektin alkua? Tiesin vain, että kuntoutuminen on kovaa työtä ja minä halusin olla valmis tekemään työtä.

Laadin kohtauksia leikkausohjelman aikajanelle; Montaasi, Bristol, toistuvat kohtaukset, lauluntekokohtaus, Bratislava. Tekemästämme aiheista alkoi tulla yllättävän mielenkiintoinen. Sen myötä myös itsessäni alkoi heräillä toiveita, että ehkä selviän näin suuresta urakasta. Tein ensin kohtauksia itsenäisesti ja sitten työstimme kokonaisuutta Leena Lehden johdolla. Leikkaustyön edetessä tavoitteeni nousivat pelottavan korkeiksi, mikä oli omiaan aiheuttamaan suorituspaineita ja stressiä. Kuitenkin lopulta seurantadokumentista tuli minun näköiseni ja dokumentointiryhmässä teosta työstettiin vielä lisää ammattimaiseksi.

Pidän itseäni nykyään enemmän tai vähemmän teatteri- ja media-alan osaajana. Itsevarmuuteni ja tunne omasta osaamisestani kasvoi kautta koko projektin. Dokumentoinnin aikana sain niin vahvan osaamisen, että uskon pystyväni toteuttamaan seuraavan dokumentin kuvaamisen vaikka itsenäisesti. Tosin, rahoitus, markkinointi ja myynti ovat sellaisia osa-alueita, joita en vielä koe hallitsevani. Minusta ei ehkä vielä tullut täysin itsenäistä elokuvaajaa, mutta kehityin myös valokuvaamisessa niin paljon, että tahdon uskaltaa jo tarjota valokuvauspalvelua, joko harrastuspohjalta tai kevytyrittäjänä. Nyt katson tulevaisuuteen, jossa minua odottavat haaveet urasta media-alalla tehden työtä teknisillä välineillä, jotka ovat aina kiinnostaneet minua.

Tommi Uskola

Kirjoittaja toimi hankkeen dokumentointiryhmässä ja työntekijänä.

TÖISSÄ PROJEKTISSA: AMMATILLISIA OIVALLUKSIA JA KYSYMYKSIÄ TYÖN LUONTEESTA

Olin Kotiteatteriprojektissa projektisuunnittelijana helmikuusta syyskuuhun 2018. Työtehtäviini kuuluivat erilaiset tiedottamiseen liittyvät tehtävät Sopimusvuori ry:n ja oy:n välillä, verkostoituminen ja yhteistyökumppaneiden etsiminen, kirjallisuuteen perehtyminen liittyen luovien toimintojen vaikuttavuutta tutkiviin materiaaleihin, projektimainosten tekeminen ja niiden markkinoiminen. Lisäksi suunnittelin ja ohjasin yhdessä projektilaisten kanssa avoimia, matalan kynnyksen teatteri-ilmaisun työpajoja, jotka olivat Sopimusvuoren palvelunkäyttäjille tarkoitettuja. Osallistuin myös kahdelle ulkomaan matkalle Slovakiaan ja Englantiin. Mielenterveys- ja päihdetyöhön suuntautunut lähihoitajan tutkinto oli myös oleellinen osa projektissa työskentelyäni. *MielenTilat*-teatterifestareiden järjestäminen ja organisointi kuuluivat myös työnkuvaani. Työpaikkani oli fyysisesti Näsinkulman Klubitalolla, ja ennen projektia työskentelin siellä työvalmentajana ja siihen työhön palaan projektin loputtua.

Lähdin projektiin siksi, koska ymmärsin jo myönteisen rahoituspäätöksen tultua syksyllä 2016, että nyt olemme tekemässä jotain isoa. Vaikka projekti oli käynnissä puolitoista vuotta ennen kuin itse siihen työllistyin, minulla oli koko ajan siitä hyvä tunne. Ennen työllistymistäni olin mukana työpajoissa kerran viikossa, 1-2 viikon välein. Näissä työpajoissa olivat mukana yhteisötaiteilija Riku Laakkonen ja tutkijatohtori Saara Jäntti Jyväskylän yliopiston kieli- ja viestintätieteiden laitokselta, joilla oli työpajojen ohjausvastuu. Sopimusvuorella oli heti projektin alkuvaiheessa muutoksia, sillä oy ja ry erkanivat toisistaan ja se toi muutoksia henkilöstökuvioihin. Toiminta kuitenkin jatkui kaikissa yksiköissä ja projektissa. Tässä vaiheessa minun oli kuitenkin vaikeaa istuttaa projektia omaan työhöni, sillä Kotiteatteriprojektin markkinoiminen Klubitalolle vaati aikaa. Työnkuvani työvalmentajana ei aina mahdollistanut lähtemistä mukaan mihinkään ”ylimääräiseen”, varsinkaan Klubitalon työpainotteisen päivän ulkopuolelle.

TÖISSÄ PROJEKTISSA

Projektin työllistävien suunnitelmien konkretisoituminen helpotti sekä omaa että Klubitalon suhtautumista projektiin. Sekä silloinen työni että projektityö olivat vaativuudeltaan niin isoja kokonaisuuksia, että niissä molemmissa mukana oleminen osa-aikaisesti olisi tehnyt toinen toiselleen hallaa ja oma työnkuva olisi mennyt todella sekavaksi. Tästä syystä siirryin kokonaan projektille, kun siihen tuli mahdollisuus.

Projektissa oleminen on ollut vaikuttava kokemus. Kaikki projektiin työllistyneet olivat minulle entuudestaan tuttuja. Projektin aikana sain kuitenkin tutustua heihin tavalla, joka ei aiemmassa työssäni ole ollut mahdollista. Ryhmä oli tiivis, sitoutunut, avoin ja rehellinen. Näkemääni työmoraalia ja aktiivisuutta oli vaikuttavaa seurata. Oleellista on, että projektilaisten sinnikkyys, rohkeus, sitoutuneisuus ja läsnäolo olivat ne asiat, jotka mahdollistivat kaiken projektissa tapahtuneen: näytelmän valmistumisen ja esittämisen (17 kertaa, mikä vastaa jo ammattiteatterien esitysten lukumäärää), työpajojen suunnittelun ja ohjaamisen, festarijärjestelyt, kirjalliset työt, tarvikehankinnat, lavasteiden teon, dokumentoinnin ja ylipäätään saavutettavissa olemisen, kun työtehtäviä välillä ideoitiin ja toteutettiin nopeasti. Ryhmässä säilyi koko ajan avoimuus ja keskusteluyhteys, vaikka jokainen varmasti kohtasi haasteita oman tekemisensä kohdalla. Työllistyminen on myös haastanut meidät miettimään yhdessä työelämän sääntöjä ja sitä, miten suhde jonkun asian tekemiseen muuttuu, kun se tehdään työsuhteessa eikä omalla ajalla. Milloin työtä on liikaa, miten se näkyy ja mitä sitten pitää tehdä? Voiko vähentää työtehtäviä tuntematta epäonnistumista?

Projektissa olleiden kyky sanoittaa omia kokemuksiaan ovat olleet niitä hetkiä, jotka ovat vaikuttaneet minuun sekä tunnetasolla että ammatillisen kasvun näkökulmasta. Erilaiset teatteri-ilmaisun harjoitteet sekä näytelmän valmistumisprosessi ovat saaneet meidät kaikki haastamaan itseämme, menemään epämukavuusalueellemme ja pysymään siellä, myös kyky luottaa itseensä on kasvanut. Ryhmään, eli ”johonkin yhteiseen” kuulumisen tunne on nostanut itsetuntoa, puhumattakaan työllistymisen aikaansaamasta tasa-arvoisuuden tunteesta, siitä, että on yhteiskunnan jäsen. Kuinka moni kokee, että esimerkiksi tunti-listojen täyttäminen on

merkittävä osa yhteiskuntaan kuulumista? Vai onko se rutiini, jota ei sen enempää tule ajatelleeksi? Tämän kaiken näkeminen ja kokeminen on ollut ainutlaatuista ja onnistumisen kokemukset ja niiden tuoma ilo on ollut ammatillisesti palkitsevin asia. Jokainen projektissa mukana ollut saa olla ylpeä omista saavutuksistaan.

OSALLISTUJASTA TYÖNTEKIJÄKSI

Projektissa käänteen tekevää oli se hetki, kun työsuhteet alkoivat. Sitä ennen olimme osallistujia, jotka olivat mukana toisten ohjaamisissa työpajoissa, vaikka saimmekin pikkuhiljaa kokemusta myös ohjauksesta vieraillessamme Sopimusvuori Oy:n asumispalveluyksiköissä sekä dementiayksiköissä keväällä 2017. Tästä vuoden päästä oli kuitenkin se tilanne, että kaikki projektiin työllistyneet olivat itse suunnittelemassa ja ohjaamassa avoimia, matalan kynnyksen teatteri-ilmaisun työpajoja vertaisohjaajuuden periaatteella. Emme ole varsinaisesti valmistuneet tai saaneet tutkintotodistusta, mutta kasvutarina on ollut huikea jokaisen kohdalla ja se jatkuu edelleen. Itsensä ylittämistä näkee edelleen niissä työpajoissa, joita yhdessä ohjaamme, puhumattakaan siitä rauhasta, mikä vallitsee ohjausvuorossa olevilla. Läsneolosta ja rauhallisuudesta olemme saaneet myös hyvää palautetta vieraillessamme eri yksiköissä niin Sopimusvuoren sisällä kuin ulkopuolella. Avoimien työpajojen ohjausvastuu on kiertänyt projektilaisten kesken ja pajojen merkityksellisyydestä kertoo myös se, että osa projektilaisista, jotka eivät ole olleet ohjausvuorossa, ovat silti halunneet tulla osallistujaksi. Valmistamaamme näytelmää on esitetty jo pitkän aikaa, silti projektilaisilla on halua ja intoa tulla mukaan työpajoihin, sillä se on heille merkityksellistä. Työpaja on se paikka, missä kasvutarina saa jatkoa; siellä saa kokeilla ja laittaa itsensä likoon. Työ siis koetaan vahvistavana niin työsuhteen kuin vapaa-ajan näkökulmasta.

MITEN TEATTERI VAIKUTTAA?

Olen aina tiedostanut luovien toimintojen hyvinvointivaikutukset ihmiseen ja projekti on entisestään tukenut tätä käsitystäni. Olen harrastanut teatteria lapsuudestani asti ja yhtenä syynä harrastuksen aloittamiselle aikanaan oli juurikin rohkeuden kerääminen. Aikuistumisen myötä se on pysynyt tärkeänä osana elämääni ja nykyään se on minulle irtiotto arjesta. Leikkimielisyyttä tulen aina vaalimaan eikä se ole mielestäni sidottu tiettyyn harrastukseen. Kuitenkin teatteria tekemällä pääsee haastamaan itsensä ja ylittämään rajoja tavoilla, joilla sitä ei arjessa välttämättä pysty ylittämään. Jokaisen näytelmän käsikirjoitus on aina täynnä erilaisia ja mielenkiintoisia roolihahmoja ja vierailut näissä hahmoissa ovat aina olleet erittäin palkitsevia. Parhaimmillaan käy niin, että hahmo on niin kaukana omasta itsestään, että siitä ei aluksi edes pidä. Kuitenkin kaiken sen roolityöskentelyn myötä ja näytelmän valmistuttua voi aina todeta, että kyllä kannatti ottaa haaste vastaan.

Hyvinvointivaikutusten mittaaminen on tämän kaltaisessa projektissa vaikeaa, sillä edellä mainittuja hyötyjä, esimerkiksi itsetunnon kohoamista tai rohkeuden kasvua, ei voida numeerisesti mitata. Ainoastaan ihmisen kokemus toimii näissä tilanteissa mittarina, ja siitä syystä sen täytyisi saada enemmän painoarvoa silloin, kun tämän kaltaisen toiminnan tärkeyttä on tarkoitus perustella esimerkiksi rahoittajille.

Tässä tapauksessa teatteritoiminta vaikuttaa jossain määrin samanlailla kuin esimerkiksi verenpainelääke, mutta pidemmällä aikavälillä. Tämän vuoksi sitä ei kuitenkaan kannata jättää tukematta eikä sen vaikutusarvoa tunnustamatta. Tämän päivän lyhytnäköisyys on monelle hyvälle asialle este ja se on sääli.

Projekti on vaikuttanut myös omaan ammatillisuuteeni sitä syventäen. Toisin kuin Klubitalolla, projektissa on ainoastaan osa työtehtävistä tehty yhdessä ryhmän kanssa. Muuten olen työskennellyt paljon yksin. Toisaalta palkitsevaa on ollut huomata, kuinka asiat ovat aina selvinneet ja ne on saatu päätökseen, vaikka moni niistä on ollutkin sellaisia, mistä ei ole aiemmin ollut kokemusta. Olen ollut alalla seitsemän vuotta ja tätä työtä tehdään yhdessä työryhmän kanssa. Se periaate suojelee yksittäistä työntekijää, sillä asiat saa ja pitää jakaa. Se luo myös raamit yhteisöllisyydelle, sillä jaettu yhteinen totuus siitä, mikä on työn tavoite, on mielestäni se, mikä tekee työryhmästä vahvan. Tästä syystä tietyt työtehtävät, joissa ei ole

ollut saman alan tai samankaltaista koulutusta käyneiden läsnäoloa, ovat olleet ammatillisesti haastavia. Näin ollen oman työn (ennen ja jälkeen projektin) vaativuus on entisestään selkiytynyt ja tämä havainto on tärkeä jakaa myös tulevalle työryhmälleni.

Kotiteatteriprojektissa oleminen tulee näkymään myös jatkossa palattuani työhöni työvalmentajaksi. Meillä kaikilla siihen työllistyneillä tulee aina olemaan sama, mutta kuitenkin oma kokemuksemme Kotiteatteriprojektista, josta riittää keskusteltavaa tulevaisuudessakin. Se on ainutlaatuista. Olen saanut valtavasti kokemusta myös ryhmän ohjaamisesta; mikä tekee ryhmästä toimivan ja toisaalta, mitkä ovat toimivan ryhmän esteitä? Ja yhtä lailla se, että projektin aikana olemme olleet koko ajan tekemisissä ihmisten tunnemaailman kanssa ja tarkoituksella heräteltykin niitä. Siitä syystä on ollut tärkeää kuulla kuinka projektiin työllistyneet ovat sanooneet halunneensa haastaa itseään. Ja onnistumisen kokemuksista on tullut erittäin merkittäviä.

MITEN TYÖ MÄÄRITELLÄÄN?

Klubitalomalli on kansainvälinen kuntoutusmalli, joka matalan kynnyksen periaatteella jäsenyhteisönä järjestää toiminnallisen päivän ylläpitäen ja kehittäen Klubitalon toimintaa. Klubitalolta on mahdollisuus saada tukea myös opiskeluun tai työllistymiseen liittyen. Jäsenyys on vapaaehtoista ja aikarajoitteetonta.

Klubitalolla on oma siirtymätyöohjelma, joka käytännössä tarkoittaa sitä, että Klubilla henkilökuntajäsenet yhdessä jäsenten kanssa etsivät jäsenille osa-aikaisia työpaikkoja. Siirtymätyö tarkoittaa suoritustason työtä, mikä takaa jokaiselle motivoituneelle jäsenelle mahdollisuuden päästä töihin ilman kyseisen alan koulutusta. Nämä työt ovat yleensä esimerkiksi hyllytys-, siivous-, ulkopuhtaanapito- tai kassatyötä.

Työllistämisenäkökulmasta Kotiteatteriprojekti on tehnyt huikean läpimurron antaessaan jäsenille mahdollisuuden työllistyä luovalle alalle. Klubitalomallin työpainotteisuus perustuu juuri sille idealle, että saamalla arkirytmien kuntoon ja kuulamalla johonkin (joko Klubin jäsenyhteisöön tai työpaikan työporukkaan) luodaan mahdollisuudet henkilölle ylläpitää tai parantaa sekä fyysistä että psyykkistä kuntoa.

Klubitalo on orientoitunut työpainotteisuuteen ja vasta viime aikoina on herätelty keskustelua siitä, mitkä kaikki tehtävät ovat työtä. Klubitalon toimintaa määrittelevät kansainväliset standardit erittelevät työn ja vapaa-ajan, ja näiden standardien perusteella juurikin taideaineet määritellään vapaa-ajan toiminnoiksi. Työkulttuuri on kuitenkin muuttumassa ja sen sijaan, että käydään keskustelua siitä, onko oikein, että piirtäminen lasketaan samanlaiseksi työksi kuin hyllyttäminen kaupassa, niin voitaisiin keskittyä faktoihin, eli siihen, että molemmissa työtehtävissä on työajat, joita pitää noudattaa, molemmissa vallitsee periaate, että jollet tee osuuttasi, jää se muiden vastuulle, molemmissa joudut olemaan valmis ottamaan rakentavaa palautetta vastaan, molemmissa on mahdollisuus positiiviseen palautteeseen, molemmat kokemukset kartuttavat ansioluetteloasi, molemmista työntekijä saa työehtosopimuksen mukaista palkkaa ja molemmat varmasti nostattavat itsetuntoa. Loppujen lopuksi tämä lienee tärkeämpää. Puhumattakaan siitä, kuinka teatteri-ilmaisun erilaisia harjoitteita voi hyödyntää esimerkiksi niissä tilanteissa, kun harjoitteleminen vaikkapa työpaikoille soittamista osa-aikaisia töitä etsiessä tai valmistaudumme työhaastatteluun.

Tästä riittänee keskusteltavaa vielä pitkäksi aikaa ja olen iloinen siitä, että olen saanut olla mukana tällaisessa, mikä on osaltaan aloittanut jotain suurta. Tämä on ollut yhtä lailla opintomatka kuin myös ”palkintomatka” siinä mielessä, että olen projektin aikana saanut osittain tehdä myös sitä, mikä on omalla vapaa-ajalla kuulunut elämäni jo yli 20 vuotta. Onnellisena, joskin myös hieman haikeana siirryn projektista pois. Pääasia on kuitenkin se, että vaikka ihmiset ja tekijät vaihtuvat, toiminta jatkuu!

Mirka Vuoristo

Kirjoittaja työskentelee työvalmentajana Näsinkulman Klubitalolla, ja toimi projektissa projektisuunnittelijana ja näyttelijänä.

TEATTERIA KLUBITALOYHTEISÖSSÄ

Kotiteatteriprojektissa oli meneillään viimeinen vuosi ja *Hahmotelmia kodiksi* -esitys oli valmistumaisillaan, kun tulin töihin Sopimusvuori ry:n Klubitalojen johtajaksi tammikuussa 2018. Toisena työpäivänäni olin jo mukana Kotiteatteriprojektin ohjausryhmän kokouksessa. Silloin jo oli silmin nähden havaittavissa Kotiteatteri-projektin tärkeys osallistujille. Puheista kuultavissa osallistumisen henkilökohtaisia merkityksiä, joilla on vaikutusta tulevaisuuteen.

Henkilökohtaisesti minulle on tärkeää, että ihmiset saavat oman äänensä kuuluville. Aina se ei onnistu itsekseen, vaan siihen saatetaan tarvita apua ja tukea. Edellisessä työssäni Aspa-säätiön *Mintressi*-projektissa etsittiin erilaisia keinoja asumispalveluidenkäyttäjien yksinäisyyden kokemuksen vähentämiseksi. Lähdimme liikkeelle ihmisten omista mielenkiinnon kohteista, joiden ympärille luotiin erilaisia ryhmiä ja toimintamuotoja. Jos siitä työstä pitäisi nostaa esiin yksi kohokohta, se olisi *Lokerointi*-näytelmä. Se oli tiivis projekti, jossa nuoret olivat pääosassa, muutenkin kuin vain esiintymislavalla.

Luovat menetelmät ja itseilmaisun kehittäminen antavat mahdollisuuden löytää uudenlaisia selviytymiskeinoja, opetella tuntemaan omaa itseään ja lähellä olevia ihmisiä. Yhteinen tekeminen yhdistää ja luo merkitystä.

Näsinkulman Klubitalo on matalan kynnyksen jäsenyhteisö mielenterveyskuntoutujille. Tavoitteena on mielenterveyden haasteita kohdanneiden kansalaisten hyvinvoinnin, osallisuuden sekä työ- ja opiskelunvalmiuksien edistäminen sekä yksinäisyyden ja syrjäytymisen ehkäiseminen. Klubitalon toiminta perustuu jäsenlähtöiseen toiminta-ajatukseen, jossa jäsenien asiantuntemusta hyödynnetään heidän voimavarojensa mukaan talon kaikessa toiminnassa. Klubitalon toiminta muodostuu työpainotteisesta päivästä, taitojen opettelusta, siirtymätyön- ja tuetun työn ohjelmista, jäsenten opintojen ja opiskelunvalmiuksien tukemisesta, vapaa-ajan toiminnasta, ulospäin jalkautuvasta tiedottamisesta, markkinoinnista, verkostoyhteistyöstä sekä yhteistyösuhteiden luomisesta ja ylläpidosta.

Näsinkulman Klubitalon laadunarviointi eli akkreditointiprosessi seuraavan laatusertifikaatin saamiseksi alkoi vuonna 2016. Laadunarvioitsijat olivat käyneet vierailulla Näsinkulmassa 2017 alkuvuodesta, josta palautteen olimme saaneet muutamaa kuukautta myöhemmin. Nyt olemme tilanteessa, jossa kehitämme toimintaamme vastaamaan paremmin kansainvälisiä laatusuosituksia ja pohdimme työpainotteisen päivän sisältöjä. Käymme asiasta kehityskeskusteluja Clubhouse Internationalin kanssa, jotta varmistamme laatusertifikaattimme jatkon.

Kotiteatteriprojekti on antanut hienon mahdollisuuden Näsinkulman Klubitalon jäsenille olla osana ainutkertaista kokemusta ja prosessia. Jäsenet ovat saaneet myös mahdollisuuden työllistyä projektin myötä. Projekti festareineen on myös yhdistänyt koko Klubitalon jäsenistöä yhteisellä tekemisellä ja tavoitteella.

Kotiteatteriprojektin osittainen toimiminen Klubitalon tiloissa on ollut haaste, koska se ei niinsanotusti ole kansainvälisen Klubitalomallin sääntöjen mukaista. Saimme laadunarviointiprosessissa palautetta siitä, että vapaa-ajantoimintojen, myös avointen teatteripajojen, olisi pitänyt olla jäsenille vapaa-ajanohjelmaa ja sijoittua työpainotteisen päivän työaikojen ulkopuolelle. Suurta kiitosta saimme Clubhouse Internationalilta Kotiteatteriprojektin työllistävästä vaikutuksesta ja sen mukanaan tuomista mahdollisuuksista jäsenten tulevaisuudelle.

Klubitalossa työpainotteinen päivä sisältää vain niitä töitä, mitä talo toimiakseen tarvitsee. Tämä on henkilökohtaisesti haasteellinen ajatus, joka repii kahteen suuntaan. Haasteet antavat kuitenkin mahdollisuuden kehitykselle ja oppimiselle. Ymmärrän työpainotteisen päivän merkityksen ja sen, miksi sitä vaalitaan. Näen myös toiminnalliset, taiteen ja teatterin erilaiset keinot mahdollisuutena tukea ihmistä löytämään omia vahvuuksiansa ja saavuttamaan itselleen asettamiensa tavoitteita. Näitä molempia tarvitaan, ne tulee vain sijoittaa Klubitalon viikko-ohjelmaan niin etteivät ne sulje pois toisiaan. Näin jäsenet saavat enemmän mahdollisuuksia!

Kotiteatteriprojektin kaltaista toimintaa tarvitaan jatkossakin, koska se lisää mielen hyvinvointia!

Hanna Åby

Kirjoittaja on Näsinkulman ja Walonkulman Klubitalojen johtaja, joka osallistui projektin ohjausryhmään.

KOTITEATTERIPROJEKTI: UUSI TULOKAS KLUBITALON ARJESSA

Kun Kotiteatteriprojekti käynnistyi kaksi vuotta sitten, oli suurimmalla osalla Näsinkulman klubitalossa ilmassa ihmettelyä, innostusta, epäilyäkin projektia kohtaan. Osa jäsenistä innostui välittömästi, osa kävi kokeilemassa ja osa kieltäytyi heti. Kaikille teatteri ei ole ominta.

Klubitalolla oli aluksi usein erilaisia pajoja, kaikki olivat sinne tervetulleita. Joku kävi kerran ja siitäkkin jäi onnistumisen tunne, sillä kertakin saattaa olla merkittävä. Myös yhtä merkittävää voi olla se, ettei käy kertaakaan. Puhumattakaan siitä, että on vienyt projektin loppuun.

Aluksi Klubitalolla näkyi tilanne sellaisena, että ei aina tiedetty missä ihmiset menevät. Ne jäsenet, jotka eivät olleet projektissa tekivät ehkä enemmän töitä Klubilla ja myös kaipasivat projektilaisia. Myöhemmin projekti loksasti pysyvämäksi osaksi Klubitalon arkea. Bratislavan keikkaa ja rohkeutta lähteä ulkomaille esiintymään ihailtiin. Koskaan en kuullut jäseniltä, ketkä eivät osallistuneet projektiin, mitään negatiivista. Lähinnä jos palautetta kuulin, se oli ihailevaa, myös niinkin päin, että on helpottavaa ettei itse tarvitse osallistua.

Osaan summata tämän niin, että Klubilla on hyvä henki, jossa annetaan tilaa myös talenteille. Pääsimme kaikki nauttimaan valmiista esityksistä ilmaiseksi, joten eihän siitä voi olla kuin ylpeä projektilaisten puolesta ja toisaalta kiitollinen, että klubilaiset saavat nauttia taiteesta ja tutuista näyttelijöistä yms. ketä projektiin ovat liittyneet.

HYVÄ MEIDÄN JENGI!

Taija

Kirjoittaja kuuluu asumispalveluyksikön henkilökuntaan, ja on seurannut projektia sivusta.

TAIDE OSAKSI KUNTOUTUSTA JA TYÖTOIMINTAA

Tulin mukaan THEATRE-hankkeeseen heti sen alkuvaiheessa. Työskentelin yksikön johtajana Näsinkulman Klubitalolla, jonka jäsenet muodostivat tutkivan teatterin ryhmän. Yksikön johtajan roolissa pääsin mukaan hankkeen ohjausryhmään ja ERROR-festivaaleille Bratislavaan. Vuodenvaihteessa 2017 työnkuvani muuttui siirtyessäni Sopimusvuori ry:n toiminnanjohtajaksi, mutta jatkoin ohjausryhmässä hankkeen päättymiseen saakka.

Onnistunut hanke on aina myös oppimiskokemus ja niitä kokemuksia Kotiteatteri on tarjonnut kaikille osallistujilleen paitsi tuotetun tiedon, myös saadun kokemuksen ja kasvaneen ymmärryksen kautta. Itselleni henkilökohtaisesti hankkeessa mukana olo on ollut kasvun paikka; olen tarkastellut käsityksiäni taiteesta ja sen merkityksestä ihmisen hyvinvoinnille. Myös organisaatiomme on oppinut paljon siitä, miten taidetta ja erityisesti teatteritaidetta voidaan soveltaa työvalmennuksen välineenä.

Olin alusta asti innostunut tutkimuksen aiheesta, kodin merkityksestä asumis- palveluissa asuville. Pitkään asumispalveluissa työskennelleenä muistan monta, usein koskettavaakin tilannetta, joissa aihetta on käsitelty. Parhaiten on jäänyt mieleen ryhmä, jossa kuvakorttien avulla käsiteltiin kuntoutuskodin asukkaiden toiveita. Eräs nuori nainen valitsi kortin, jossa oli avaimen kuva ja kertoi surevansa sitä, ettei hänellä ole avainta mihinkään: ei omaan kotiin, ei kuntoutuskotiin eikä enää vanhempienkaan kotiin. Hänen toiveissaan avain symboloi kotia, kuulumista johonkin paikkaan, jotain omaa ja pysyvää. En yllättynyt, että avaimet saivat melko suuren roolin myös *Hahmotelmia kodiksi* -näytelmässä ja sen tekemisestä kertovassa dokumentissa!

Hankkeen alkuvaiheessa mahdollinen tutkimustulos oli siis itseäni kiinnostavin asia, mutta teatterityöpajojen ja esitysten kautta merkitykselliseksi nousivat teatteriryhmän prosessi ja teatterin tekemisen vaikutukset kuntoutujille. Kuntoutujien ja palkattujen työntekijöiden muodostaman teatteriryhmän keskinäinen dynamiikka, sitoutunut työskentely yhteisten tavoitteiden eteen, ryhmän jäsenten välille muodostunut luottamuksen ilmapiiri, jossa vaikeatkin asiat uskallettiin ottaa puheeksi ja huumori, joka kantoi tiukkojenkin paikkojen yli ovat asioita, joista mikä tahansa työyhteisö voisi olla ylpeä.

Tutkija pyysi minua kirjoittamaan loppuraporttiin, miten hankkeessa mukana olo vaikutti työhöni, elämäni, vointiini, maailmankatsomukseeni, ajattelutapoihini tai ympäristööni. Työssä ja ehkä elämässä yleensäkin oivalsin jotain kulttuurihyvinvoinnista ja taiteen merkityksestä ihmisoikeutena. Ymmärsin, että taide, kulttuuri, luovuus ja itseilmaisuus ovat osa terveellisen elämän perustaa siinä missä sosiaaliset suhteet, terveellinen ravinto, lepo tai liikuntakin. Taiteen kokemisen ja tekemisen merkitystä ei pidä vähätellä osana kokonaisterveyttä ja hyvinvointia myöskään mielenterveys- tai sosiaalipalveluissa. Yhdenvertaisuuden periaatteen toteutumiseksi meidän palveluiden tuottajien tulee varmistaa, että jokainen palveluiden käyttäjä saa tilanteestaan riippumatta olla riittävästi osallinen taiteesta ja kulttuurista. Itselleni aloin järjestää vapaa-ajalla kulttuuri- ja taidehetkiä entistä tietoisempina niiden hyvinvointiani edistävästä vaikutuksesta. Samaan tapaan kuin aiemmin järjestin aikaa liikunnalle kiireenkin keskellä, järjestän nyt aikaa myös taiteelle, koska tiedän sen olevani itselleni hyväksi. Ihan niin pitkälle en ole vielä päässyt, että olisin alkanut itse tekemään taidetta, kirjoittamaan runoja tai tanssimaan, mutta ehkäpä sekin päivä vielä koittaa.

Tutkija kysyi myös, miten uskon Kotiteatteriprojektin vaikuttavan siihen, mitä teen, miten toimin ja ajattelen jatkossa teatterista, kodista tai työstä. Ehkä suurin vaikutus oli sillä, mitä näin tapahtuvan teatteriryhmän jäsenille. Pitkän kuntoutustyöurani aikana olen harvoin nähnyt vastaavanlaista kasvua ja voimaantumista, kuin mitä teatteriryhmän jäsenet kokivat hankkeen aikana. Tämä laittoi tietenkin kysymään, miten se tapahtui ja miten sitä voitaisiin lisätä kaikissa palveluissamme. Toimintamme arvopohjana on toipumisorientaatio, recovery ja sen periaatteet: toivo, osallisuus, toimijuus ja kohtaaminen, joiden näin toteutuvan hankkeen kaikissa vaiheissa ja osa-alueissa erinomaisesti, joten ehkäpä siinä piilee vastaus kysymykseeni. Se, että hanke mahdollisti kuntoutujille työllistymisen palkkatyöhön hankkeen loppuvaiheessa, oli varmasti yksi merkityksellisempiä tekijöitä. Työllistymismahdollisuus toi hankkeeseen alusta asti kokemuksen työnteosta, olipa kyse sitten työpajojen vetämisestä, esityksen valmistelusta tai hankkeen dokumentoinnista.

Taide, myös teatteri, on aina ollut osa kuntoutustoimintaa. Sen arvo on nähty erityisesti terapeutisena menetelmänä, itsetuntemuksen lisäämisen keinona, itseilmaisun väylänä, yhteisöllisyyden ja yhteenkuuluvuuden tunteen vahvistajana ja keinona käsitellä omia tunteita ja kokemuksia. Teatteri osana kuntoutustoimintaa on palvellut myös harrastus- ja virkistystoimintana tarjoten virikkeitä sekä ilon ja onnistumisen kokemuksia. Ensimmäistä kertaa organisaatiomme historiassa hanke nosti esille teatteri-ilmaisun mahdollisuudet työvalmennuksena, työhön ja opiskeluun suuntaavana toimintana. Hanke paitsi valmensi teatterialan moninaisiin

tehtäviin, myös tarjosi mahdollisuuden harjaantua monissa muissa työtehtävissä tarvittavissa taidoissa. Ohjausryhmän jäsenen roolista, useita esityksiä katsoneena ja kahdella reissulla mukana olleena olen vakuuttunut siitä, että hanke lisäsi ja vahvisti teatteriryhmäläisten ryhmätyötaitoja, ohjaus- ja vuorovaikutustaitoja, stressinhallintaa, pettymysten ja paineensietokykyä, itseluottamusta, esiintymisvalmiuksia, kirjallisia valmiuksia, pitkäjänteisyyttä, sitoutumista ja luovaa ongelmanratkaisua. Uskon, että jokainen teatteriryhmän jäsen on hankkeen päätyttyä askeleen tai harppauksen lähempänä omia työelämäänsä, opiskeluun tai muuten aktiivisempaan elämään yhteiskunnassa liittyviä tavoitteitaan.

Jatkossa näenkin teatterin, kuten muunkin taiteen entistä selkeämmin osana kuntouttavan työtoiminnan ja sosiaalisen kuntoutuksen työvalmennusta. Koen tärkeäksi pyrkiä vaikuttamaan siihen, että työelämän muuttuessa taiteen alalla tehtävä työ nostetaan tavoittelemisen arvoiseksi muun työn rinnalle. Monissa kuntoutusorganisaatioissa taiteen ja kulttuuriin merkitys ymmärretään hyvin harrastus- ja virkistystoimintana tai terapeuttisena toimintana, mutta sen työllistymistä ja työelämävalmiuksia edistäviä mahdollisuuksia aliarvioidaan.

Kotiteatterihanke huipentui ryhmän yhteiseen ponnistukseen, *MielenTilat*-teatterifestivaaliin. Festivaalin hienon onnistumisen ja sen saavuttaman yleisömenestyksen myötä hanke sai arvoisensa päätöksen. Hankkeen myötä nousi kuitenkin esille se, että teatteriryhmäläisillä, heidän järjestämiinsä työpajoihin osallistuneilla ja heidän yleisöllään on vielä paljon sanottavaa. Syntyi ajatuksia teatterista vaikuttamisen välineenä. Nyt oli kerrottu kodista ja kodin merkityksistä, seuraavaksi kuulutettiin *Kela-monologeja* ja opittaisiin kenties jotain byrokratian merkityksestä. Siksi teatteritoiminta jää elämään Sopimusvuori ry:ssä hankkeen jälkeenkin, aluksi ryhmätoimintana, myöhemmin toivottavasti laajentuen. Hankkeen myötä käsityksemme teatterista on avartunut: hankkeen alussa puhuimme teatterista toipumisen välineenä ja sitä se on toki edelleen. Nyt puhumme teatterista myös työvalmennuksena ja kansalaisjärjestötoiminnan yhtenä vaikuttamisen välineenä.

Hankkeen päättyessä jään eniten kaipaamaan ryhmäläisten iloisia naurunremakoita: yhteisen riemun, oivalluksen ja innostuksen ilmauksia. Sydämeistäni toivon, että jokainen hankkeessa mukana ollut vie mukanaan osan, edes pisaroita siitä ilosta, minne ikinä matkaansa jatkaakin.

Christa Rajanti

Kirjoittaja on Sopimusvuori ry:n toiminnanjohtaja, joka toimi projektin ohjausryhmässä.

MIELENTILAT-TEATTERIFESTIVAALI PROJEKTIN LOPPUHUIPENNUKSENA

Olen ollut projektissa mukana vuoden 2017 syksystä asti tutkimusavustajana. Aluksi työni koostui lähinnä nettisivujen suunnittelusta ja päivittämisestä sekä taustatutkimuksen tekemisestä, mutta *MielenTilat*-festivaalien lähestyessä työtehtävät alkoivat siirtyä enemmän festivaalin graafisen ilmeen ja promomateriaalien suunnitteluun sekä nettisivujen ja sosiaalisen median kautta tiedottamiseen. Itse festivaaleilla toimin valokuvaajana.

Projektissa työskentely antoi minulle mahdollisuuden hyödyntää omaa osaamistani eri tavoin, ja erityisesti tehdä asioita, joita olen aiemmin vain harrastellut tai joihin on ollut kiinnostusta, mutta joita en ikinä uskonut tekeväni työkseni.

Esimerkiksi graafinen suunnittelu on aiemmin kiinnostanut minua ja olen harrastellut kuvankäsittelyä teini-ikäisenä, mutta ennen projektia en uskonut että minulla olisi taitoja tehdä grafiikoita millekään oikeasti julkaistavalle asialle. Festivaalien ilmeestä ja itse painotuotteista tuli kuitenkin kehuja, ja nyt tiedän että tulevaisuudessa voin tehdä pienimuotoista graafista suunnittelua tarvittaessa.

Työelämätaitojen kehittämistä suurempi vaikutus projektilla on kuitenkin ollut asenteisiini ja ajatuksiini kodista, mielenterveydestä ja teatterista. Edes projektin taustatyötä tehdessä ei voinut olla ajattelematta kodin merkityksiä itselleen: kodin itsestäänselvyyttä ja omaa etuoikeutettua asemaa, jossa turvaverkot ja onni ovat taanneet sen, etten ole menettänyt kotia vaikeissakaan elämäntilanteissa. Mielenterveyden konteksti on saanut käsittelemään omia ennakkoluuloja mielenterveyskuntoutujia kohtaan sekä pohtimaan mielenterveyttä oman mielenterveyshistorian ja suuremman yhteiskunnallisen kontekstin kautta syvällisemmin kuin aikaisemmin.

Eniten tähän ajatteluun vaikutti *MielenTilat*-festivaali. Alkuun projektin sisältö paljastui itselle pieninä palasina – ensin taustatutkimuksen ja aineiston kautta, jonka jälkeen tapasin projektin jäseniä, näin valokuvia ja kuvauksia esityksestä, ja viimein dokumentin videomateriaalin kautta. Mielenkiinto *Habmotelmia kodiksi* -esitystä ja festivaalia kohtaan kasvoi materiaalia enemmän nähdessä, ja ajatukset projektin aiheista syventyivät jatkuvasti. Festivaalin koittaessa odotukset olivat korkealla ja

silti ne ylittyivät helposti. Esitykset koskettivat, naurattivat ja tarjosivat henkilökohtaisia näkökulmia kotiin ja mielenterveyteen. Ennen festivaalia olin käynyt edellisen kymmenen vuoden aikana kerran teatterissa, enkä pitänyt sitä taiteenmuotona joka sopii itselleni, mutta esitykset olivat niin vaikuttavia, että ymmärrän nyt teatterin viehätysten ja sen voiman henkilökohtaisien kokemuksien kertomisen ja yhteiskunnallisen kannanoton kanavana.

Esitysten jälkeisissä keskusteluissa sain kuulla muiden katsojien ja esiintyjien kokemuksia ja näkökulmia, ja myös ohjelman ulkopuolella festivaalialue oli täynnä keskusteluja projektin aihepiireistä. Lielahden kartanon pihapiirissä käytiin jatkuvasti keskusteluja niin leikkauspolitiikasta, mielenterveyden stigmoista ja Kelan kanssa taistelemisesta, mutta myös taiteen merkityksestä, projektin aikana saaduista ystävistä sekä kuntoutumisesta. Festivaalin esiintyjien ja järjestäjien kanssa työskentely ja keskusteleminen oli esitysten ohella koko projektin parasta antia, ja festivaalin jälkeen tuntui todella siltä että on ollut todistamassa jotain ainutlaatuista, jotain joka jää mieleen koko loppuelämäksi.

Projektin vetäjä Saara Jäntti puhui festivaaleilla *MielenTilat*-nimen valinnasta ja hänen kiinnostuksestaan mielenterveyden ja tilojen suhteeseen. Samoin projektin aikana on usein puhuttu marginaalisten äänien esiin nostamisesta, ja sitä kautta vaikuttamisesta niin yksilöihin kuin yhteiskuntaankin. Mielestäni *MielenTilat*-festivaali kiteytti tavallaan nämä projektin kaksi tärkeää ominaisuutta yhteen tilaan: festivaali toimi foorumina, jolla marginaaliset äänet nostettiin keskiöön ja jossa herätettiin keskustelua mielenterveydestä ja kuntoutumisesta niin yksilöllisellä, yhteiskunnallisella kuin kansainväliselläkin tasolla. Katsojien reaktioista, heränneistä keskustelusta ja siitä, etten saa vielääkään festivaaleja ja sen esityksiä pois mielestäni huomaa hyvin, että teatteria voi käyttää vaikuttamisen keinona. Samoin esiintyjien ja projektin muiden jäsenten kertomuksia kuunnellessa olen nähnyt myös projektin positiivisia vaikutuksia kuntoutumiseen ja työllistymiseen. Toivonkin siis, että projektin päättymisestä huolimatta teatteritoiminta jatkuu Sopimusvuoren asumis- palveluyksiköissä, ja että voin tulevina vuosina vieraila itse katsojan roolissa tulevilla *MielenTilat*-teatterifestivaaleilla katsomassa seuraavan polven kuntoutujateatteria.

Janne Loisa

Kirjoittaja toimi projektin tutkimusavustajana.

PARTNERING OF STEPPING OUT THEATRE WITH THE KOTITEATTERI PROJECT

Our partnership with the Kotiteatteri Project has been a very exciting development for our theatre company over the last 18 months. Without question, this partnership has been driven from the Finnish side, and would not have happened without the Finnish delegation coming to visit Bristol in May 2017. During that visit we spent a lot of time together over a 3-day period, and this enabled many personal bonds to be formed between members of our two groups as well as giving each group a better understanding of how the other group worked. We were able to learn from each other, and also to observe the many similarities in how the two groups work. It was important to have the right mixture of workshops, performance time and social time, and I think this was well judged during our time together in Bristol.

The same was also true of our time in Tampere. The *MielenTilat* Festival gave a great focus to our trip to Finland. We had the discipline of performing, and also the stimulation of watching others perform and taking part in workshops. There were many individual and group discussions about the work we are all engaged in, and it was very inspiring to feel that, alongside our Finnish friends and colleagues, we are part of a bigger international movement that recognises the humanising, therapeutic impact of theatre and the arts generally on the lives of those recovering from mental health problems and trauma. Our Finnish audience also gave the most fantastic reception to our show, and many of our performers commented that this was one of their happiest, and most rewarding experiences of performing ever.

Our partnership with those involved in the Kotiteatteri Project has been one of the most important developments in our group for some years. Because of this partnership, we have also now made connections with a leading British theatre company, Ridiculusmus, who produced a brilliant show on a Finnish mental health theme called *The Eradication of Schizophrenia in Western Lapland*. They mounted a special performance of this show in Bristol just for our group. This show has already been performed in Finland, but Ridiculusmus are interested in returning to Finland with this, and perhaps other shows, in 2019. They are also interested in working with Stepping Out Theatre to help us develop a new piece perhaps specifically to come back to Finland in 2019. None of this would have happened without the initial approach from Saara Jäntti and Kotiteatteri. Our hope is that in the years to come we can continue to build on our relationship with our sister company in Finland which is having a big impact on our creative practice as well as holding a special place in our hearts.

Steve Hennessy

Kirjoittaja on Stepping Out -teatteriryhmän projektikoordinaattori.

3. NÄYTÖS

LOPUKSI, SEURAAVAKSI

KODIN ULOTTUVUUKSIA

Filosofi Martin Heideggerin (1962/1995) mukaan paikan asuttaminen on ihmisen tapa olla olemassa. Omassa tutkimuksessani (Jännti 2012, 2014, 2018, tulossa a ja b) olen pitkään pohtinut, millaisia vaikutuksia mielen järkkymisellä ja sen hoidon kulttuureilla on siihen, miten tuota olemisen tapaa voi toteuttaa.

Asumispalveluiden kontekstissa eri ihmisten erilaiset ajatukset ja käsitykset kodista törmäävät toisiinsa. Tietoisuus näiden käsitysten, kokemusten ja ajatusten mahdollisesta erilaisuudesta voi auttaa näkemään ja ehkä hyväksymään toisen ihmisen radikaali toiseus eli mahdollisesti hyvinkin erilainen käsitys siitä, mikä kodissa ja sen eri ulottuvuuksissa on tärkeää.

Kotiteatteriprojektissa ja sitä edeltäneessä tutkimuksessa olen tutkimuksiin osallistuneiden kanssa kysynyt: Mitä koti sinulle merkitsee? Millaisia asioita kotiin liittyy ja mitä kodista tulee mieleen. Olemme asettaneet tämän kysymyksen itsellemme, toisillemme, työpajoihin osallistuneille ja *Hahmotelmia kodiksi* -esityksen yleisöille ja pohtineet vaihtelevia vastauksia yhdessä ja erikseen.

Koska Kotiteatteriprojektin keskeinen tehtävä on ollut nimenomaan avata kysymys kodista ja tuoda se pohdittavaksi asumispalvelujen ja laajemmin asumisesta käytävän kulttuurisen ja yhteiskunnallisen keskustelun piiriin, olen vuosien aikana koonnut listaa asioista, jotka tekevät kodin.

Alla oleva listaus kodin erilaisista ulottuvuuksista voi toimia apuna, kun halutaan edelleen avata ja pohtia sitä, millaisia seikkoja oman yhteisön jäsenten ajatuksiin, kokemuksiin ja toiveisiin kodista liittyy. Sillä ennen kaikkea koti on kysymys, johon eri yhteyksissä ja elämänvaiheissa vastaamme aina hieman eri painotuksin, ja näin ajatteleme kodin uudelleen.

Suhteet. Koti rakentuu suhteista. Se on tunnepitoinen suhde tilan ja sen asukkaiden välillä, asukkaiden suhde toisiinsa ja itse tilaan (Johansson & Saarikangas, 2009). Kodin merkitykset muovautuvat vuorovaikutuksessa näiden välillä ja muutokset niissä vaikuttavat kaikkiin muihin suhteisiin. Mielen sairastuminen vaikuttaa keskeisesti siihen, millaisia tilallisia suhteita ja suhteita tilassa muovautuu.

Tunteet. Koti on tunneside aikaan, paikkaan tai ihmisiin. Se voi olla tunne siitä, että on niin turvassa, että oma itse ja omat rajat ikään kuin liukenevat paikkaan, jossa on. Se voi olla kivistävää kaipuuta paikkaan, jota ei ehkä ole edes (ollut) olemassa.

Kulttuurisuus. Kulttuuriset käsitykset ja ideaalit terveydestä, onnesta ja hyvinvoinnista liittyvät usein kuvauksiin täydellisistä kodeista esimerkiksi mainoksissa ja aikakauslehdissä. Nämä kuvaukset voivat vastata omia ideaalejamme tai sotia omia käsityksiämme vastaan. Joka tapauksessa ne muodostavat kiinnostavan, hyödyllisen ja mahdollisesti kivuliaan vertailukohdan, jota vasten asumispalveluiden asukkaiden varsinaisia koteja voi peilata.

Identiteetti. Kodit liittyvät olennaisesti identiteettiin. Miten, missä ja kenen kanssa asumme asettaa meidät sosiaaliselle ja maantieteelliselle kartalle, jossa valtio, alue, kunta, kaupunginosa ja naapurusto värittävät identiteettejämme. Identiteetissä voi olla kyse omasta itsestä lähtevästä samaistumisesta tai erottautumisesta – tai sosiaalisesta, toisten kanssa vuorovaikutuksessa muodostuvasta identiteetistä tai jopa leimautumisesta. Kutsuessaan ystävän luokseen taloon, jonka seinässä lukee ”Kuntoutuskoti”, voi joutua paljastamaan identiteetistään enemmän kuin tavallisessa asunnossa – ja mahdollisesti enemmän kuin haluaa.

Materiaalisuus. Kodin voi ymmärtää oman identiteetin materiaaliseksi jatkeeksi. Tuttu tila ja tutut esineet voivat kertoa siitä, keitä olemme, missä olemme olleet, ketkä ovat meille tärkeitä. Kodin erottaa esimerkiksi hotelli- tai sairaalahuoneesta se, että jokapäiväisen kontaktin myötä kodin tila mukautuu asukkaan tarpeisiin ja rutineihin: Kotiin muodostuu reittejä. Valokatkaisin löytyy pimeässä. Koti on paikka, joka kirjoittuu kehomme muistiin. Käytännöllisten esineiden lisäksi kodeissa on usein omaisuutta joka edustaa tärkeitä muistoja ja kiinnittää omistajansa historialliseen jatkumoon (Young, 2005). Kodista huolehtiminen, päivittäiset askareet ja päivittäisen elintilan suunnittelu voivat olla tärkeä osa toimijuuden rakentumista. Kaikki eivät kuitenkaan samaistu fyysiseen ympäristöönsä – jotkut löytävät kotinsa sosiaalisten suhteiden ja aktiviteettien kautta.

Toiminta. Vakavista mielenterveysongelmista kärsiville ”minuus” voi olla sietämätön tila esimerkiksi mieltä piinaavien ajatusten, soimaavien äänien tai pelkojen takia. Erilaisiin toimintoihin osallistuminen voi auttaa luomaan ”sisäisen kodin” (vrt. Winnicott, 1973). Sisäinen koti on luova tila. Se voi viitata aktiviteettiin, johon osallistuja syventyy niin voimakkaasti, että unohtaa oman itsensä. Kotiteatteri-projektissa työpajat, taiteellinen työskentely ja esitys itse loivat tilan, jossa monet kertoivat pääsevänsä ikään kuin turvaan mieltä muutoin painavilta huolilta ja asioilta. Ryhmä ja taiteellinen toiminta synnyttivät turvapaikan, sisäisen ja sosiaalisen kodin. Esityksestä itsestään rakentui turvapaikka, joka toistuvasti

rakennettiin lavasteiden ja tarpeiston rutiininomaisen järjestämisen, esitykseen valmistautumisen, itse esityksen ja esitystilan uudelleenjärjestämisen kautta. Esityksessä jokaisella oli oma roolinsa. Tapahtumat etenivät samaa, tuttua, ennalta sovittua kaavaa pitkin. Kuten näyttelijä Hannu-Pekka Björkmankin on todennut: teatterin lava voi olla maailman turvallisin paikka.

Sosiaalisuus. Kodin voidaan ajatella olevan sosiaalinen tila – tai sosiaalinen tila voi olla koti. Koti ei suinkaan tarkoita kaikille seiniä ja sisustusta. Useimmille kodissa tärkeää ovat ihmiset. Mielenterveyskuntoutujien kohdalla – ja suomalaisessa kulttuurissa yleensä – on viime aikoina havahduttu yksinäisyyteen; siihen, miten yksinäisyys satuttaa ja mielenterveysongelmat voivat yksinäistää (Guerrero 2008, Saari et al. 2016, Saari 2010). Ryhmämuotoisena taidelajina, joka sallii toimintaan liittymisen myös monin muin tavoin kuin esiintymisen kautta, teatteri voi tarjota kiinnittymisen mahdollisuuksia. Esitysten valmistamiseen tarvitaan mm. lavasteita ja tarpeistoa, valoja ja ääniä, tilan järjestämistä. Teatterista voi sen mahdollistaman sosiaalisuuden vuoksi tulla koti.

Tilallisuus. Mielenterveysongelmat ja psykiatrinen hoito voivat muuttaa radikaalisti ihmisen elämänpiiriä, reittejä ja liikkumista. Esimerkiksi masennus voi rajata elinpiirin omaan sänkyyn ja pelot voivat estää liikkumista julkisilla paikoilla. Psykiatrisessa hoidossa liikkumista voidaan säännöstellä voimakkaasti. Teatteri tilan taiteena, samassa tilassa olemiselle pohjaavana taidemuotona antaa mahdollisuuden kokeilla ja leikkiä erilaisilla tilallisilla suhteilla. Teatterissa merkityksiä luodaan läheisyyden ja etäisyyksien, asentojen, eleiden ja rytminvaihteluiden avulla. Se mahdollistaa tilallisen leikin. Uskaltautuminen uusiin paikkoihin voi lisätä tunnetta, että on turvassa. Se voi tehdä maailmaa laajemmin kodiksi. Kotiteatteriprojektissa kansainvälisyys ja vierailut niin kotimaassa kuin ulkomaillakin ja lopulta oman festivaalin järjestäminen olivat keinoja, joilla luotiin tilaa niin teatterille kuin mielenterveydestä puhumisellekin. Viemällä työpajoja niin asumispalveluyksiköihin kuin Jyväskylän yliopiston tutkijoiden yöhön nanotiedekeskuksessa luonnon-tieteilijöille, Bristoliin, Teatterikorkeakouluun Helsinkiin ja Hämeenlinnaan Walonkulman Klubitalon ja Finfamin tapaamiseenkin myös rakensimme tunnetta maailmasta paikkana, jossa on turvallista liikkua, jossa meitä odotetaan ja jossa meidät toivotetaan tervetulleiksi. *Hahmotelmia kodiksi* -esitys itsessään loi kodin kulloiseenkin esitystilaan moniulotteisella lähestymistavallaan. Ja rakentamalla *MielenTilat*-festivaalin loimme paikan, johon itse saatoimme toivottaa vieraita tervetulleiksi. Uskoisin näin itse tehneemme maailmasta hieman kodikkaamman.

Monipaikkaisuus. Koti tai kodin tunne voi löytyä useista paikoista. Ihmisellä voi olla monia koteja: positiivisten ja negatiivisten muistojen täyttämiä paikkoja – tai paikkoja, joihin hän kaipailee tai samaistuu. ”Haluaisin asua Tanskassa”, totesi yksi työpajaosallistuja. Tällaisten kaipuun kohteiden tai menneisyyden paikkojen kartoittaminen paljastaa kodin kerroksellisuuden ja monipaikkaisuuden.

Aika. Useimmat asuvat elämänsä aikana useissa paikoissa. Kaikki asuinpaikat eivät ole koteja. Elämä voi muodostua sarjaksi kämppejä, koteja ja asuntoja ja me kannamme mukamme paikkoja, joissa olemme aiemmin asuneet. Lapsuudenkoti on usein nostalginen muisto, joka halutaankin muistaa hyvänä. Teatterin leikkisyyksy voi herättää muistoja – ja tuottaa iloa, joka lapsuuteen usein liitetään.

Kodittomuus. Psykiatrinen kärsimys – eli oireista, niiden hoidosta, hoitokäytänteistä tai sairastumisesta juontuvista tapahtumista ja elämänmuutoksista aiheutuva kärsimys – voi johtaa moniulotteiseen ja -tasoiseen kodittomuuteen. Kodittomuus voi olla henkinen tai eksistentiaalinen tila, hengellisen ja/tai älyllisen yhteisön puuttamista, ja/tai konkreettista asunnottomuutta (Jäntti, tulossa). Psykiatrisen kärsimyksen myötä syntyvä tunne eristyneisyydestä on yksi kodittomuuden muoto. Kotiteatteriprojektissa kodittomuuden kosketus esimerkiksi ERROR-festivaaleilla sai monet havahtumaan kodin arvoon. Erään työpajan osanottaja totesi: ”Ei minulla ole koskaan ollut kotia. Olen aina asunut laitoksissa.”

Yhteisöllisyys. Kodin tunne voi syntyä ideoiden, ideologioiden ja/tai toiminnan jakamisesta. Näitä yhteisöjä voidaan löytää ja ylläpitää myös erilaisten teknologioiden avulla, jotka murtavat (kuvitteelliset) erot kodin yksityisen tilan ja ulkona olevan julkisen tilan välillä.

Hengellisyys. Uskonto tai usko voivat vahvistaa tai heikentää turvallisuuden ja kuulumisen tunteita. Uskonnolliset yhteisöt voivat tarjota kodin – tai hajottaa ihmisiä ja yhteisöjä.

Ruumiillisuus. Kotona oleminen, olon kotoiseksi tunteminen on myös ruumiillinen tunne. Voimme tuntea – tai olla tuntematta – oloamme kotoiseksi omassa kehosamme, ja voimme olla yhteydessä aineelliseen maailmaan ainoastaan kehojemme kautta. Tietyt asennot ja sijainnit, kuten sohvalla tai lattialla makaaminen, liitetään kulttuurisesti yksityisiin tiloihin ja tilanteisiin. *Hahmotelmia kodiksi* -esitys alkoi

kohtauksella, jossa esiintyjät asettuvat pötkötteleeseen lavalle ja jutustelevat sängyistään. Alkukohtaus riisui katsojan aseista ja esiintyjät esiintymisestä. Syntyi välitön, läsnäoleva tunnelma, joka kannatteli koko esitystä.

Rytmi. Koti on tila josta lähdetään ja jonne palataan. Päivittäiset menemisen ja tulemisen rytmit ja rutiinit yhdistävät kodin tilallisuuden ajallisuuteen ja ruumiillisuuteen. Paikka, josta ei voi lähteä fyysisten tai psykologisten rajoitusten vuoksi, muuttuu vankilaksi. Myös esimerkiksi masentunut voi kokea olevansa eri rytmisessä kuin ympärillä olevat ja kokea siksi eristyvänsä ympäristöstä. Asumispalveluyksiköiden kaltaisissa ympäristöissä on tärkeää kysyä, kenen ja millaisia rytmejä luodaan ja kunnioitetaan, ja kuinka yhteisön toiminnan sekä yksilölliset tarpeet voidaan sovittaa toisiinsa. Kotiteatteriprojektissa yhteistä rytmiä, toisten rytmien kuuntelua, etsittiin yksinkertaisella harjoituksella, jossa kukin vuorollaan sai määrätä ”vaihteen”, jonka rytmissä harjoitussalissa käveltiin.

Moniaistisuus. Tilat, joissa olemme, eivät ole meistä erillisiä. Ne tulevat osaksi sisäisyttämme äänien, hajujen ja makujen kautta. Kodin tunne liittyy usein tuoksuihin, jotka puolestaan voivat liittyä tiettyihin ruokiin ja tunnelmiin. Ruokailu taas usein liittyy yhdessäoloon ja jakamiseen. Tuoksut myös liittyvät muistiin ja tuovat sitä kautta menneisyyden osaksi nykyisyyttä.

Kieli. Koti ja kodin tunne, voi löytyä kielestä, tutuista puheenparsista, murteesta, puheen nuotista, prosodiasta. Kieli antaa mahdollisuuden muodostaa ja välittää ajatuksia ja kokemuksia. Sen avulla voi luoda yhteyden muihin. Silloinkin, kun sanat alkavat menettää merkitystä, kielen muut, materiaaliset ominaisuudet – äänneet, sointi ja nuotti – voivat liittää meidät osaksi yhteisöä. Rytmii ja intonaatio, eri kielet ja kielten monikieliset yhdistelmät voivat kaikki auttaa meitä kuulumaan joukkoon tai sulkea pois siitä. Kulttuuristen assosiaatioiden kautta kieli, tahto oppia kieltä tai muistella puhumiamme kieliä, voivat myös suunnata unelmia ja haluja siitä, millaisiksi haluamme – tai muistuttaa siitä, keitä olemme, tai olemme olleet.

Tulevaisuus. Kodin voi ajatella paikkana, jossa varaudumme tulevaan ja suuntaamme itsemme kohti tulevaisuutta. Koska nykyään useimmista psyykkisistä vaivoista kärsiville toipuminen on odotettu lopputulos, on tärkeää selvittää, millaiset asiat itse kullekin tekevät kodin. Millä tavoin asuinpaikasta voi tehdä sellaisen, että se tukee toipumista ja erilaisten toimijuuksien syntyä kuntoutumisen läpi?

Autonomia. Raha ja oma tila olivat kaksi asiaa jotka Virginia Woolf piti välttämättöminä naisten itsenäisyydelle yhteiskunnassa. Molemmat ovat välttämättömiä myös palveluasujien itsenäisyydelle. Avaimet symboloivat autonomiaa, joka on pitkään nähty kuntoutuksen päämääränä. Itsenäinen asuminen ja valta päättää omista asioista ovat tärkeitä arvoja. Samalla on huomattava, että kulttuuriseksi normiksi muodostunut yksin asuminen on eri asia kuin autonomia ja että yksin asumiseen kytkeytyvä yksinäistyminen aiheuttaa huomattavaa yhteiskunnallista kärsimystä. On kysyttävä: millainen yhteisöllisyys ja millaisen yhteisöllisyyden tukeminen sekä tukee autonomiaa että lievittää yksinäisyyttä?

Talous. Psykiatrinen kärsimys kulkee usein käsi kädessä rahahuolien kanssa. Siihen, missä mielenterveyskuntoutujilla on varaa asua vaikuttavat niin kansallinen taloustilanne ja -politiikka kuin yksilön oma tilanne. Asumistukeen liittyvän byrokratian kanssa taistelu voi huomattavasti lisätä palveluasukkaiden kärsimystä ja rajoittaa toimijuutta. Asumistukeen liittyvä byrokratia on usein monimutkaista ja työlästä. Esityksessämme Kela, byokraattiset prosessit ja loputon lomakkeiden meri olivat tärkeässä osassa. Byokraattiset päätökset voivat olla tukea tai jopa lisätä kuntoutuksen tarvetta.

Juridiikka ja Ihmisoikeudet. Kotiin kytkeytyvä ajatus autonomiasta on myös oikeudellinen kysymys: Kenelle asunto tai asumus kuuluu? Kuka sanelee säännöt ja mm. sen kuka asunnossa saa asua, miten pitkään ja kenen kanssa?

Arkkitehtuuri. Asunnot, talot ja asuinalueet heijastavat arkkitehtuurisia tyylejä, sosioekonomisia ja poliittisia päätöksiä sekä rakennusteollisuuden intressejä. Ne heijastavat aikansa perheideologioita ja standardeja, mutta samalla kulttuuriset assosiaatiot sekä henkilökohtaiset mieltymykset ja muistot vaikuttavat siihen koetaanko rakennettu ympäristö vieraannuttavana vai kutsuvana.

Kysymys. Koti on kysymys. Vain kotiin liittyviä henkilökohtaisia merkityksiä ja mieltymyksiä kysymällä voimme tietää, mikä itse kullekin tekee kodin. Mikä kodin ulottuvuuksista kenenkin kokemuksissa painottuu tai on tärkeää? Vain kysymällä kodista, voimme tietää, mitä tästä listauksesta uupuu.

Viitteet

- Guerrero, K. (2008): *Kehitysvammaisten, mielenterveyskuntoutujien ja liikuntavammaisten asumiseen liittyvät tarpeet: Koonta ASPAn selvityksistä 2001-2007*. Helsinki: Asumispalvelusäätiö ASPA.
- Heidegger, M. (1962/1995) *Being and Time*. Oxford: Blackwell.
- Honkasalo, M.-L. (1998). "Enduring as a mode of living and uncertainty". *Health, Risk & Society* 10(5), 491-503.
- Johansson, H. & Saarikangas, K. (2009) Introduction: ambivalent home. In Johansson, H. & Saarikangas, K. *Homes in transformation: dwelling, moving, belonging* (pp. 9-35). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Jääntti, S. (2012) *Bringing Madness Home. Janet Frame's (1961) Faces in the Water, Bessie Head's (1974) A Question of Power and Lauren Slater's (1999) Prozac Diary*. Jyväskylä Studies in Humanities.
- Jääntti, S. (tulossa, a) *Kodittomuuksia nuorten mielenterveyskuntoutujien draamaryhmässä. Teoksessa Kerrottu, koettu, kuviteltu hulluus. Mielenterveys, -sairaus ja -hoito kulttuurisina kysymyksinä*.
- Jääntti, S. (tulossa, b) *Kotia etsimässä. Kodin rakentuminen mielenterveyskuntoutujien draamaryhmän Koti! Paikka maailmassa -esityksessä. Teoksessa Tiede, paikka, kuuluminen*. Hiltunen, Kaisa ja Nina Sääsikälahti (toim.)
- Lebowitz, M. S. & Woo-kyoung A. (2014) "Effects of biological explanations for mental disorders on clinicians' empathy". *PNSA* 111 (50), 17786-17790.
- Nicholson, H. (2015) *Applied Drama: The Gift of Theatre*. 2nd edition. Palgrave Macmillan.
- Tischler, V. A. (2007). *Homeless mothers: Is there a relationship between coping strategies, mental health and goal achievement?* *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 17(2), 85-102.
- Saari, J., Kontula, O., Huhta, J., Huhta, M., and Mikkonen, J. 2016: *Yksinäisten Suomi*. Helsinki: Gaudeamus.
- Saari, J. (2010) *Yksinäisten yhteiskunta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Winnicott, D. W. (1973) *The Child, the Family, and the Outside World*. Middlesex: Penguin.
- Young, I. M. (1997) *Intersecting Voices. Dilemmas of Gender, Political Philosophy and Policy*. Princeton: Princeton University Press.

Olen käsitellyt kodin ulottuvuuksia myös aiemmassa, englanninkielisessä artikkelissa, joka ilmestyi *Health humanities* -konferenssin julkaisussa:

Jäntti, S. (2017). Home and mental ill-health: twenty dimensions. In J. Saavedra, A. Español, S. Arias-Sánchez, & M. C. García (Eds.), *Creative Practices for Improving Health and Social Inclusion* (pp. 173-183). Seville: University of Seville.

Artikkeli on vapaasti saatavilla osoitteessa: <http://hdl.handle.net/11441/65469>
Tätä versiota olen huomattavassa määrin sovittanut Kotiteatteriprojektin aikana tehtyjen huomioiden ja havaintojen pohjalta. Alkuperäisen, englanninkielisen artikkelin on kääntänyt suomeksi Janne Loisa.

KYSYMYKSIÄ TYÖSTÄ

Mitä työ on? Mikä on työtä? Mikä lasketaan työksi? Mitä työstä tulee maksaa? Kuka sen määrittää ja päättää? Millaisia tunteita työhön liittyy? Miten työllistämisen tai työllistyminen vaikuttaa? Mihin? Keheh? Millä tavalla? Mitä on kuntouttava työ? Mitä se voi olla? Ja millainen työ kuntouttaa?

TYÖTÄ HANKKEESSA

Kysymys työstä ja sen arvottamisesta nousi keskeiseksi projektissa sen myötä, että osallistujat palkattiin projektiin töihin helmikuussa 2018. Työ oli tuntityötä ja työtehtäviin kuului *Hahmotelmia kodiksi* -esityksen esittäminen, palautteen kerääminen, työpajojen suunnittelu, vetäminen ja niistä raportointi. Työntekijät hoitivat tarpeistohankintoja, osallistuivat ohjausryhmän tapaamisiin, koostivat raportteja yleisöpalautteista ja refleктоivat omia kokemuksiaan kirjoittamalla, keskustelemalla ja haastatteluihin osallistumalla. He myös osallistuivat projektin loppuseminaarina toimineen *MielenTilat*-teatterifestarin järjestelyihin, vieraiden isännöintiin ja käänsivät esityksen englanniksi. Käytännön työtä Sopimusvuorella koordinoi projektin suunnittelijaksi palkattu Klubitalon työntekijä. Yksi projektinainen palkattiin leikkaamaan hankkeesta valmistunut dokumenttielokuva. Työtä pyrittiin luomaan ja räätälöimään tekijöiden ja hankkeen tarpeisiin. Jokaisen osallistujan tuntimääriä suhteutettiin tukiin, tarpeisiin, muihin työsuhteisiin, omaan arvioon työkunnosta ja sopivasta tuntimäärästä. Yliopiston työehtosopimuksesta johtuva kuukausittaisen tuntityön raja on 70 t/kk. Keskimääräiset työtuntimäärät vaihtelivat kuudesta reiluun kuuteenkymmeneen.

TYÖ JA KUNTOUTTAVUUS

Kuntoutujille on yleensä tarjolla suorittavaa työtä. Tämä ei välttämättä millään tavalla vastaa heidän taipumuksiaan tai koulutustaan. (”Enemmän minä hankkeesta hallinnosta tiedän kuin saippuoista”, sanoi hankkeessa työskennellyt kerran osuvasti.)

Luova toiminta taas katsotaan kuntoutuksen yhteydessä yleensä terapiaksi tai virkistystoiminnaksi. Tässä projektissa olemme nähneet luovan työn myös työnä ja tutkimuksena. Se on nähty myös työelämässä tarvittavien taitojen oppimisen ja kehittämisen paikkana.

Yksi projektin tärkeimpiä tuloksia olikin se, että koko työn käsite lähti sen myötä liikkeeseen ja että klubilaiset ottivat tehtäväkseen lähteä muuttamaan työn käsitystä kansainvälisessä klubitaloverkostossa. Hankkeen lopussa Australiaan koulutukseen lähtenyt delegaatio vei mukanaan hankkeesta tehdyn dokumenttielokuvan osoitukseksi siitä, että luova työ voi olla työtä ja siitä, mitä tämänkaltaisella työllä voidaan saavuttaa.

TYÖ, MUUTOS JA OSALLISUUS

Tärkeää on, että teatterin ja projektityön tekemisen myötä hankkeen työntekijät ja heidän monet taitonsa tulivat uudella tavalla nähdyiksi kuntoutusta tukevassa yhteisössä. Projektiin osallistuminen oli myös keino hankkia uusia taitoja ja valmiuksia sekä itsetuntoa, joita työelämässä tarvitaan.

Työelämä muuttuu. Kuntouttava työ tai työn kuntouttavuus tulee myös ajatella uudelleen. Yksi tärkeä kysymys on myös, miten yhteiskunnan rakenteita ja työn tekemisen eetosta voidaan muuttaa niin, että työn jakaminen ja esimerkiksi osatyökykyisten työllistäminen nähdään työn tekemisen ja jakamisen kulttuurin moraalilaisena pohjana? Nykyisessä kilpailua ja tehostamista korostavassa kulttuurissa tällaiselle pohdinnalle ei tunnu olevan sijaa – kuten ei työn jakamiselle oikein muutenkaan.

Työn tekeminen on kuitenkin osallisuutta. Kun tekee työtä, pääsee maksamaan veroja ja voi siten osallistua yhteiskunnan rakentamiseen.

Toisaalta: kun palkkatyöhön osallistuminen nähdään arvon ja osallisuuden mittana, tuotetaan huonommuuden ja riittämättömyyden tunteita niissä, jotka jäävät sen ulkopuolelle.

TYÖ JA TUNTEET

Työhön kytkeytyykin monia, usein ristiriitaisiakin tunteita. Työn tekeminen voi lisätä iloa ja itsetuntoa. Toisaalta on mahdollista tuntea häpeää niin työn tekemättömyydestä kuin siitäkin, että on työtä tehdessään etuoikeutetussa asemassa suhteessa niihin, joilla työtä ei ole. Pahalta tai väärältä voi tuntua myös se, että sai palkkaa sellaisten asioiden tekemisestä, joihin ei ollut muodollista pätevyyttä.

Kun taiteen tekemisestä tuli palkan maksun myötä työtä, osa koki vastuun painavan ja kuormittavankin. Saako työ olla hauskaa vai tekeekö asioiden nimeäminen työksi niistä raskaampia. Viekö se niistä ilon?

TYÖN TEKEMISEN MONET KULTTUURIT

Meidän kaikkien projektissa työskennelleiden erilaiset työhistoriat ja mukana tuomamme työn kulttuurit myös törmäsivät projektissa. Jos taide ja tutkimus usein ovatkin kokonaistyöajassa tai apurahalla tehtävää projektityötä, jossa työaika ei välttämättä lasketa tai rajata, on työajan laskeminen ja rajaaminen keskeinen tapa säädellä ja määrittää työtä ja vapaa-aikaa sosiaali- ja terveysalalla sekä suorittavassa työssä. Miten sitten laskea työaika luovassa työssä?

Tällaisten käytännön kysymysten äärellä kävimme monia keskusteluja. Etsimme ratkaisuja. Ja esitimme uusia kysymyksiä. Niiden kysyminen ja jäsentäminen lienee jatkotutkimuksen ja seuraavien taiteellisten produktioiden tehtävä.

KIRJALLISUUTTA

- Alasuutari, P., Alavaikko, M., Lampinen, M., Sjöblom, S., Wrede, G. H., Lähteenmaa, J., . . . Sulkunen, P. (2006). *Projektiyhteiskunnan kääntöpuolia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Anttila, E. ja Suominen, A. (toim.) (tulossa) *Critical Articulations of Hope from the Margins of Arts Education. International Perspectives and Practices*. Routledge.
- Bardy, M., and Parrukoski, S. (2010) *Hyvinvointi Ilmastomuutoksen Oloissa?: Keskustelunavauksia Tulevaisuusvaliokunnalle*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Boal, A. (2002). *Games for Actors and Non-actors*, second edition. Routledge
- Crawford, P., Lewis, L., Brown, B. and Manning, N. (2013), 'Creative Practice As Mutual Recovery in Mental Health.' *Mental Health Review Journal* 18: 2, 55-64.
- Guerrero, K. 2008: *Kehitysvammaisten, mielenterveyskuntoutujien ja liikuntavammaisten asumiseen liittyvät tarpeet: Koonta ASPAn selvityksistä 2001-2007*. Helsinki: Asumispalvelusäätiö ASPA.
- Granfelt, R. (1998). *Kertomuksia naisten kodittomuudesta*. Pieksämäki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Granö, P., Suominen, J., and Tuomi-Nikula, O. (toim.) (2004) *Koti. Kaiho, paikka, muutos*. Turun Yliopisto: Kulttuurintuotannon ja maisemantutkimuksen laitoksen julkaisuja IV.
- Haveri, M. & Kiiskinen, J. (2012). *Ihan taiteessa: Puheenpuoroja taiteen ja tutkimuksen subteesta*. [Helsinki]: Aalto-yliopisto, taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu, taiteen laitos.
- Haveri, M. (2016) *Hyviä kysymyksiä, Eettinen erityistaidetoiminta*. Hämeenlinna: Kettuki
- Heidegger, M. (1962/1995) *Being and Time*. Oxford: Blackwell.
- Heimonen, K. (2009). *Sukellus liikkeeseen: Liikeimprovisaatio tanssimisen ja kirjoittamisen lähteenä*. Helsinki: Teatterikorkeakoulu.
- Heimonen, K. (2015). *Kesken-erillään: Taiteessa altistumisesta*. Helsinki: Aalto-yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu.
- Heimonen, K. (2012) *Koska olet. Taidetoimintaa muistisairaitten hoitokodissa*. Helsinki: Helsingin Diakonissalaitos.
- Honig, B. (1994) "Difference, Dilemmas and the Politics of Home". *Social Research*. 61(3), 563-588.

- Honkasalo, M.-L. (1998). "Enduring as a mode of living and uncertainty". *Health, Risk & Society* 10(5), 491—503.
- Honkasalo, M-L. & Koski, K. (2017). *Mielen rajoilla: Arjen kummat kokemukset*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Honkasalo, M-L., Utriainen, T. & Leppo, A. (2004). *Arki satuttaa: Kärsimyksiä suomalaisessa nykypäivässä*. Tampere: Vastapaino.
- Honkasalo, M-L., Salmi, H. & Vehmas, S. (2012). *Terveyttä kulttuurin ehdoilla: Näkökulmia kulttuuriseen terveytystutkimukseen*. Turku: k&h, Turun yliopisto, kulttuurihistoria.
- Honkasalo, M-L., Kangas, I., and Seppälä U. (2003) *Sairas, Potilas, Omainen: Näkökulmia Sairauden Kokemiseen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- hooks, b. (1990) "Homeplace. A Site of Resistance." Teoksessa *Yearning. Race, Gender and Cultural Politics*. Boston: South End Press.
- Howell, A. (2000). *The Analysis of Performance Art*. Routledge
- Johansson, H. ja Saarikangas, K. (toim.) (2009) *Homes in Transformation. Dwelling, Moving, Belonging*. Helsinki: SKS.
- Juhila, K. & Kröger, T. (2016). *Siirtymät ja valinnat asumispoluilla*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Jäntti, S. (2012) *Bringing madness home: the multiple meanings of home in Janet Frame's Faces in the water, Bessie Head's A question of power and Lauren Slater's Prozac diary*. Jyväskylä, Finland: University of Jyväskylä. Jyväskylä studies in humanities, 181.
- Jäntti, S. (2017). Home and mental ill-health: twenty dimensions. In J. Saavedra, A. Español, S. Arias-Sánchez, & M. C. García (Eds.), *Creative Practices for Improving Health and Social Inclusion* (pp. 173-183). Seville: University of Seville.
- Jäntti, S., Laakkonen, R., Mikkola, T., Perhomaa, J., Salminen J., Tanner, J., Uskola, T., Vuoristo, M., Ylimäinen, A., Hakuni, H., Honkasalo, M-L, Nenonen, T., Rajanti, C & muu työryhmä (2018) Kotiteatteriprojekti esittää: Hahmotelmia kodiksi. *Talentia. Tutkiva sosiaalityö*, ss. 73-85.
- Jäntti, S. (tulossa, a) *Kodittomuuksia nuorten mielenterveyskuntoutujien draamaryhmässä. Teoksessa Kerrottu, koettu, kuviteltu hulluus. Mielenterveys, -sairaus ja -hoito kulttuurisina kysymyksinä*.
- Jäntti, S. (tulossa, b) *Kotia etsimässä. Kodin rakentuminen mielenterveyskuntoutujien draamaryhmän Koti! Paikka maailmassa -esityksessä. Teoksessa Taide, paikka, kuuluminen*. Hiltunen, Kaisa ja Nina Sääsikilähti (toim.)

- Kallio P. & Viikuna A-M. (2012) *Kansalaisnavigointi – soveltava teatteri matkalla metropoliin*. Metropolia ammattikorkeakoulu
- Koskela, V. (2016) Teatteri läsnäolon tilana voi mahdollistaa samanarvoisuuden ja uuden ymmärryksen. Julkaisussa: Ekoluoma, Raisa & Hyttinen, Hilikka (toim.) *Samassa tilassa. Yhteisöteatteri osallisuuden mahdollistajana*. Centria ammattikorkeakoulu. Raportteja ja selvityksiä, 15.
- Koskenniemi P. (2007). *Osallistava teatteri. Devising ja muita merkillisyyksiä*. Opintokeskus Kansalaisfoorumi
- Känkänen, P. (2013). *Taidelähtöiset menetelmät lastensuojelussa: Kohti tilaa ja kokemuksia*. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Laitinen, L. (2017) *Vaikuttavaa?: Taiteen Hyvinvointivaikutusten Tarkastelua*. Turku: Turun ammattikorkeakoulu
- Lebowitz, M. S. & Woo-kyoung A. (2014) ”*Effects of biological explanations for mental disorders on clinicians’ empathy*”. PNSA 111 (50), 17786-17790.
- Lehtonen, J. & Weselius, H. (2010). *Samassa valossa: Näyttelijäntyö hoitolaitoskiertueella*. [Helsinki]: Avain.
- Lehtonen, J. (2016) (toim.) *Vapauden kauhu*. ntamo.
- Medart (2017) *Methods of Education for Disadvantaged Adults Rooted in Theatre. Methodological Guide*
- Nicholson, H. (2015) *Applied Drama: The Gift of Theatre*. 2nd edition. Palgrave Macmillan.
- Nenonen, T. (2018) *Taide ihmisyyden kanavana ja kannattelijana. Tapaustutkimus monitaiteisesta projektista ”Mielen panssarit”*. Pro gradu -tutkielma. Tampere: Suomen Yliopistopaino Oy. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201804041486>
- Oddey, A (1994) *Devising Theatre a practical and theoretical handbook*. Routledge
- Pääjoki, T. (2004) *Taide kulttuurisena kohtaamispaikkana taidekasvatuksessa*. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylä: University Library of Jyväskylä.
- Raitakari, S., Kulmala, A. ja Günther, K. (2011) Vakava mielen sairaus ja eriarvoisuudet arjessa. *Janus: sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti*, 19(4), pp. 326-341.
- Rajanti, T. (1999) *Kaupunki on ihmisen koti*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Ranta, J., Räsänen, J-M. ja Günther, K. (2018) Sosiaalityön kodit ja kodit sosiaalityössä. *Talentia. Tutkiva sosiaalityö*. 18/06/2018.
- Rönkä, A., Kuhanen, I., Liski, M., Niemeläinen, S. & Rantala, P. (2011). *Taide käytössä: Taidelähtöisiä menetelmiä työyhteisöissä*. [Lahti]: Lahden ammattikorkeakoulu.
- Saari, J (2010) *Yksinäisten yhteiskunta*. Helsinki: Gaudeamus.

- Saari, J., Kontula, O., Huhta, J., Huhta, M., and Mikkonen, J. (2016) *Yksinäisten Suomi*. Helsinki: Gaudeamus.
- Saarikangas, K. (2002) *Asunnon muodonmuutoksia: puhtauden estetiikka ja sukupuoli modernissa arkkitehtuurissa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Saarikangas, K. (2006) *Eletyt tilat ja sukupuoli. Aukkaiden ja ympäristön kulttuurisia kohtaamisia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Salo, M., and Kallinen, M. (2007) *Yhteisasumisesta Yhteiskuntaan?: Mielenterveyskuntoutujien Asumispalveluiden Tila Ja Tulevaisuus*. Helsinki: Mielenterveyden keskusliitto.
- Tainio, E. (2015) "*Tulin kuntoutumaan, en olemaan...*": Nuori mielenterveyskuntoutuja tehostetussa palveluasumisessa – Kokemuksia marginaalisuudesta ja köyhyydestä. Licensiaatintyö. Jyväskylän yliopisto.
- Tischler, V. A. (2007). *Homeless mothers: Is there a relationship between coping strategies, mental health and goal achievement?* Journal of Community & Applied Social Psychology, 17(2), 85-102.
- Winnicott, D. W. (1971) *Playing and Reality*. London: Tavistock.
- Winnicott, D. W. (1973) *The Child, the Family, and the Outside World*. Middlesex: Penguin.
- Young, I. M. (1997) *Intersecting Voices. Dilemmas of Gender, Political Philosophy and Policy*. Princeton: Princeton University Press.

KIITOKSET

Suomen Akatemia
Sopimusvuori ry
Sopimusvuori oy
Näsinkulman Klubitalo
Askel
Ohjausryhmän jäsenet
Väliaikainen Hiedanranta
Sini Jussila
Tampereen teatterikesä Off-ohjelmisto
MielenTilat-festivaalin esiintyjät, osallistujat, vapaaehtoiset ja talkoolaiset
Hiedanrannan pehtoorit
Eero Pölönen
Stepping Out Theatre
ERROR Festival
Taideyliopiston teatteripedagogiikan koulutusohjelma
Taiteen sulattamo
Hämeenlinnan Klubitalo Walonkulma
FinFami – Kanta-Hämeen mielenterveysomaiset ry
Verve
Taikusydän-verkosto
Arts Equal ja *Toinen koti* -työryhmä
Noora Nenonen
Leena Lehti
Antero Mentu
Annele Huikuri
Arts of Belonging -tutkimushanke
Rajojen yli -tutkimushanke
Mieli ja toinen -tutkimushanke
Muistoihin kaitertuneet tilat -tutkimushanke
Sosiaalityön tutkimuksen seura
Jyväskylän yliopisto
Nanotiedekekus
Kielikampus
Terveysten ja hyvinvoinnin tutkijaverkosto HYTTI
Nauha

Kotiteatteriprojekti eli THEATRE eli *Teatteri toipumisen välineenä: Mielenterveyskuntoutujat teatterin tekijöinä sosiaalipsykiatrisen kuntoutuksen ja asumispalvelujen kehittämisen kentillä* (2016-2018) oli Suomen Akatemian rahoittama kaksivuotinen soveltava taide- ja tutkimusprojekti (Tutkimuksella eteenpäin -kärkihankerahoitus, SA304125). Hanke toteutettiin yhteistyössä Sopimusvuori ry:n ja oy:n kanssa, ja siinä tutkittiin asumispalveluasukkaiden kotiin liittyviä ajatuksia ja kokemuksia sekä tutkivan teatteritoiminnan mahdollisuuksia toimia osana kuntoutusta.

Hanke kehitettiin kaksivuotisen nuorten aikuisten mielenterveyskuntoutujien asumispalveluyksikön draamaryhmässä toteutetun, etnografiaa ja soveltavaa teatteria hyödyntäneen tutkimuksen pohjalta.

Tutkimuksellisesti THEATRE-hankkeella oli kaksi tavoitetta. Ensinnäkin projektissa hankittiin draamatyöpajoilla tietoa siitä, millaisia kokemuksia, ajatuksia ja toiveita asumispalveluiden asiakkailla ja mielenterveyspalvelujen käyttäjillä on suhteessa kotiin. Näiden pohjalta pohjalta valmistettu *Hahmotelmia kodiksi* -esitys myös haastoi katsojia pohtimaan omia kotiin liittyviä käsityksiä ja jakamaan niitä.

Toiseksi THEATRE-hankkeessa hahmoteltiin tapoja, joilla soveltava teatteri voisi toimia osana kuntoutusta ja vertaistoimintaa.

Kysyimme: Miten teatteri vaikuttaa osallistujiin ja organisaatioon ja mitä se vaatii? Mitä tällainen luova toiminta mahdollistaa – ja mitkä tekijät sen mahdollistavat? Näitä kysymyksiä pohditaan osallistujien kanssa ja hankkeen ohjausryhmässä. Näin teatteri ja osallistujat osallistuvat yhteisön ja sen tuottamien palvelujen kehittämiseen.

Projektin huolellisen dokumentoinnin ja projektista valmistuneen *Kotiteatteriprojekti eli näin tehtiin Hahmotelmia kodiksi* -dokumentin avulla hankkeesta saadut kokemukset ja tulokset saatetaan laajemman yleisön, päättäjien ja asumispalveluita tarjoavien organisaatioiden, kuntoutujien ja omaisten tietoon.